

Diplomová práce

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MĚŠŤANSKÉ TESTAMENTY JAKO PRAMEN K DĚJINÁM ZBOŽNOSTI
(SOBĚSLAVSKÉ KŠAFTY Z LET 1600-1825)

Vedoucí práce: PhDr. Josef Hrdlička, PhD.

Autor práce: Bc. Petra Žaldová

Studijní obor: ARCn

Ročník: 2.

2009

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Filozofickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 31. července 2009

.....

Chtěla bych poděkovat především PhDr. Josefu Hrdličkovi, PhD. za vedení při tvorbě mé diplomové práce a za všechny jeho podněty, připomínky a trpělivost. Dále děkuji všem pracovníkům Státního okresního archivu Tábor, zejména pak PhDr. Haně Říhové, za ochotu a vstřícný přístup.

Obsah

Obsah	1
Anotace	3
Annotation	4
1. Úvod.....	5
2. Testamenty jako badatelské téma	7
2.1. Vesnické testamenty	9
2.2. Šlechtické testamenty	13
2.3. Duchovenské testamenty	19
3. Testamenty měšťanů.....	24
3.1. Česká historiografie a měšťanské závěti.....	24
4. Dějiny městského práva.....	34
4.1. Vývoj městského práva se zřetelem k právu dědickému v Soběslavi	38
4.2. Kšaftovní zvyklosti soběslavských měšťanů v novověku	41
5. Církevní dějiny v Soběslavi.....	50
6. Zbožnost soběslavských měšťanů ve světle jejich posledních vůlí.....	56
6.1. Invokace.....	57
6.2. „Mors certa, hora incerta“ a další důvody k sepsání závěti	59
6.3. „Předně duši Bohu a tělo zemi“	63
6.4. Přímluvy za duši zemřelého.....	68
6.5. „Pia et alia legata“	71
7. Závěr	77
8. Seznam používaných pramenů a literatury	80
8.1. Prameny nevydané.....	80
8.2. Prameny vydané.....	80
8.3. Literatura.....	81
9. Seznam zkratk	93
10. Přílohy.....	94
10.1. Graf výskytu soběslavských testamentů v letech 1600-1825	94
10.2. Seznam soběslavských testamentů z let 1600-1825	95
10.3. Abecední obsah „Liber testamentorum“ 1699-1825	101
10.4. Obrázkové přílohy	105
10.5. Edice	112

10.5.1.	SOkA Tábor, AM Soběslav, k. 147, Poznamenání k pohřbu	112
10.5.2.	Edice Donatio mortis causa Pavla a Barbory Čekovských manželův ..	113
10.5.3.	Nápis o založení kostela sv. Marka v Soběslavi.....	115

Anotace

Měšťanské testamenty jako pramen k dějinám zbožnosti

(Soběslavské kšafy z let 1600-1825)

Předkládaná diplomová práce se zabývá soběslavskými testamenty z let 1600-1825, jež se dochovaly jak v listinné podobě, tak v jediné dochované soběslavské knize kšaftů ve Státním okresním archivu Tábor, ve fondu Archivu města Soběslavi. V první části této studie jsem se zabývala porovnáním vesnických, šlechtických a duchovenských posledních vůlí. V následující jsem shrnula dosavadní výzkum bádání o měšťanských závětí spolu s dějinami městského práva a kšaftovními zvyklostmi v Soběslavi. Vzhledem k zaměření mé diplomové práce jsem neopomněla nastínit také církevní dějiny tohoto města. Ve stěžejní části mé studie jsem se zabývala soběslavskými testamenty jako pramenem k dějinám zbožnosti a rozborem příslušných částí těchto listin, které vypovídaly o přístupu soběslavských měšťanů ke smrti, spáse a o jejich náboženském vnímání.

Annotation

Municipal testaments as the source of history of devotion

(Testaments of Sobeslav from the years 1600-1825)

The diploma paper presented deals with the testaments of Sobeslav from the years 1600-1825 which have been preserved both in documentary forms and in the only extant book of testaments in State District Archives Tabor, in the fund of Archive of Sobeslav city.

The first part of this paper is concerned with comparing and contrasting of rural, aristocratic and clerical testaments. The next part is dedicated to the survey of present research of municipal testaments together with the history of municipal law and testaments' practices in Sobeslav. With regard to the focus of my paper I do not also forget to outline clerical history of this city. In the fundamental part of my paper I deal with testaments of Sobeslav as the source of history of devotion and with the analysis of appropriate parts of these documents which predicate about approach of citizens of Sobeslav to the death, redemption and about their religious apprehension.

1. Úvod

V předkládané diplomové práci se zabývám problémem poznání dějin zbožnosti prostřednictvím soběslavských testamentů v letech 1600-1825. V úvodu své studie jsem nastínila stručný vývoj šlechtických, duchovenských a venkovských kšaftů a úroveň českého bádání v každé z těchto oblastí. Zároveň jsem se snažila nastínit limity každého z uvedených pramenů.

Tyto poznatky by měly pomoci k lepšímu zařazení měšťanských posledních vůlí do dobového kontextu, kterým jsem věnovala následující kapitolu. S ohledem na geografické zaměření mé práce bylo třeba popsat též právní dějiny města Soběslavi a místní kšaftovní praxe. Jelikož se moje studie zabývá problémem dějin zbožnosti, nesměly být opomenuty ani zdejší církevní dějiny s přehled místních kostelů.

Těžiště práce představuje rozbor soběslavských testamentů z let 1600-1825. Sledovala jsem především ty části závětí, jež by mohly napovídat o přístupu soběslavských měšťanů ke smrti, víře a jejich touze po spasení. Využívala jsem dochované kšafy v jejich listinné podobě¹ i zápisy z jediné dochované knihy kšaftů, „Liber testamentorum“² z prostředí města Soběslavi z let 1699-1825. Předkládané poznatky jsou výsledkem důkladné analýzy celkem 242 posledních vůlí soběslavských měšťanů.

U tohoto čísla dochovaných kšaftů bych se ráda zastavila. Do uvedeného počtu jsem nezařadila testamety, které se objevovaly ve více identických kopiích³ či jazykových variacích⁴, nebo které se dochovaly nejen v listinné podobě, ale i byly později zapsány do soběslavské „Liber testamentorum“. Nerozebírala jsem ani poslední vůle duchovních či cizích měšťanů uložené ve zdejším fondu,⁵ jelikož jsem

¹ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 136-153/A.

² TAMTÉŽ, inv. č. 326, Liber testamentorum (dále LT).

³ Testament zdejší měšťanky Terezie Grünholtzerové se dochoval ve dvou stejných verzích, při čemž obě dvě mají stejné datum sepsání a publikování; SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 140, Testament Terezie Grünholtzerové; TAMTÉŽ, kart. 140, Testament Terezie Grünholtzerové.

⁴ Kšaft Františka Lekše se dochoval jak v českém, tak německém jazyce. TAMTÉŽ, kart. 148, Testament Františka Lekše; TAMTÉŽ, kart. 148, Testament Franze Leksche.

⁵ TAMTÉŽ, kart. 137, Testament Joachyma Smíška, faráře; TAMTÉŽ, kart. 152, Copie testamentu Nicolause Pantateona, faráře.

specifikovala směr mého bádání, jak vyplývá i z názvů této práce, na prostředí města Soběslavi a tamních obyvatel podléhajících zdejšímu městskému právu.

2. Testamenty jako badatelské téma

Testamenty patří v dnešní době mezi tradiční prameny historického bádání. Závěť je často chápána jako právním dokument, v němž šlo především o uspořádání majetkových záležitostí testátora. Přesto v jejím obsahu můžeme spatřovat i další významy. Testátor totiž ve svém posledním pořízení projevoval, pochopitelně v rámci dobových zvyklostí a právních norem, svou vůli a svá přání. Kšaft tak může vypovídat o smýšlení a zvycích testátora. Soukromoprávní charakter a bohatá subjektivní hodnota umožňuje jeho široké využití. Otázkou zůstává, zda určitý formalismus testamentů reflektuje kolektivní či osobní názory, nebo opravdu představuje pouhý písemný vzor. Přesto tyto rozpory představují poslední vůle velmi důležitý pramen, jehož výpovědní hodnota nebyla zdaleka plně vyčerpána.

V moderní historické vědě vzrostl zájem o testamenty od poloviny 20. století, a to především díky francouzské historiografii a jejímu pojetí „nové historie“. Jedním z „nových“ témat se staly také dějiny smrti, jejichž pravděpodobně největší znalec Philippe Ariés je zároveň považován za spoluobjevitele posledních vůlí.⁶ Bohaté dochování posledních pořízení umožnilo také výzkumy pomocí nové kvantitativní neboli sériové metody, s níž jsou především spojena jména Pierra Chauna⁷ a Michela Vovella.⁸ Zájem o závěti nastolený francouzskou školou se rychle rozšířil i do jiných evropských zemí. Inspirace francouzských historiků je vidět například v práci

⁶ Philippe ARIÉS, *Dějiny smrti* I. - II., Praha 2000. Toto stěžejní dílo o dějinách smrti vyšlo ve francouzském originále již v 80. letech minulého století; TÝŽ, *L' homme devant la mort*, Paris 1977.

⁷ Pierre Chaunu ji popsal ve známém manifestu „Kvantifikace ve třetí rovině“. Ovšem na význam studia sérií pramenů během dlouhých časových úseků za účelem zachycení proměn v postojích poukázal již Lucien Febvre; Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví*, Praha 2004, s. 67.

⁸ Michelle Vovelle se začal zabývat otázkou „dechristianizace“ a pokusil se tento proces zachytit na základě výzkumů postojů ke smrti a onomu světu, jak se dochoval v závětech. Jeho práce („Barokní zbožnost a dechristianizace“) inspirovala i Pierra Chaunu k provedení kolektivního výzkumu postojů ke smrti v raně novověké Paříži za pomoci podobných metod. Doplnili tak poznání v oblasti dějin smrti (tzn. impresionistický přístup Philippa Ariése) kolektivním a kvantitativním bádáním profesionálních historiků: Peter BURKE, *Francouzská revoluce*, s. 68-69.

německého historika Norberta Ohlera.⁹ Další významné práce vycházející z testamentů pocházejí z Itálie, Velké Británie i Rakouska.¹⁰

V našem prostředí byly kšafy využívány kulturními historiky již z přelomu 19. a 20. století. Mezi nejznámější z té doby patřil Zikmund Winter.¹¹ Novodobý moderní zájem o tuto problematiku však započal až v šedesátých až sedmdesátých letech minulého století. Soustavné bádání od té doby přineslo mnoho zásadních studií, jež byly dlouho orientované převážně na měšťanské prostředí. S tímto jevem jsme se setkali nejen u nás, ale i v ostatních evropských zemích. Příčinou malého zájmu o testamenty z jiného sociálního prostředí byla nejspíše absence komplexních souborů posledních pořízeních, jakými jsou ve městech knihy kšaftů. Tato situace se však v poslední letech začíná výrazně lepší.

Následující podkapitoly jsem pro možnost komparace věnovala testamentům z vesnického, šlechtického a církevního prostředí. Na počátku každé z nich jsem shrnula dosavadní bádání v české historiografii na vymezené téma. Následně jsem uvedla způsob dochování jednotlivých posledních pořízeních a nástin vývoje daného dědického práva. V další části podkapitol jsem stručně načrtla testamentární praxi sledovaného sociálního prostředí a typickou strukturu jejich závětí. Na závěr jsem se snažila o shrnutí specifičnosti a využitelnosti jednotlivých typů testamentů. Měšťanským posledním vůlím jako stěžejnímu tématu mé diplomové práce jsem pak vyhradila samostatnou kapitolu.

⁹ Norbert OHLER, *Umírání a smrt ve středověku*, Praha 2001.

¹⁰ Přehled zahraniční literatury o testamentech podává ve své studii Michaela Hrubá; Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“. *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, AUP Philosophica et Historica V, Studia Historica V, Studia Monografia V, Ústí nad Labem 2002, s. 23-29.

¹¹ Např. Zikmund WINTER, *Měšťanské libráře v XV. a XVI. věku*, ČČM 66, 1892, s. 65-79; TÝŽ, *Kuchyně a stůl našich předků*, Praha 1892; TÝŽ, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku I – II*, Praha 1890; TÝŽ, *V měšťanské světnici starodávné. Kulturní studie o patnáctém a šestnáctém století*, Praha 1895; TÝŽ, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913; TÝŽ, *Zlatá doba českých měst*, Praha 1913; TÝŽ, *Z městských živností*, Praha 1925. K Wintrovi a kulturním dějinám též Josef BLÜML, *Zikmund Winter a česká kulturní historie*, OH 1, 1991, s. 179-197. Mezi další kulturní historiky využívající testamenty patřil i Čeněk Zíbrt.

2.1. Vesnické testamenty

Počáteční zájem o samotné venkovské prostředí lze doložit již z dvacátých a třicátých let 20. století.¹² V následujících desetiletích vznikaly mnohé další práce,¹³ z nichž jednou z nejdůležitějších a dosud nepřekonanou je studie Vladimíra Procházky, jenž na základě studia pozemkových knih, urbářů, katastrů a matrik určil základní kategorie majetkového práva poddaných a zabýval se také dědickým právem poddaných.¹⁴ Po jisté časové odmlce se v poslední době mnoho badatelů opět navrácí k problematice venkova. Obracejí se pochopitelně též k vesnickým testamentům¹⁵ jako k neopominutelnému pramenu pro poznání tehdejší doby. Bohužel kromě několika kvalifikačních prací¹⁶ neexistuje žádná ucelená monografie zabývající se vesnickými testamenty jako samostatným typem pramene.

Vesnické kšafy se produkovaly ve formě listinné¹⁷ nebo byly zapisovány do pozemkových knih. Podle vyspělosti a rozvinutosti vrchnostenské správy se objevovaly i specializované knihy jako „*Knihy testamentů*“ či „*Knihy posledního pořízení*.“¹⁸ Zápisy testamentů do knih nalezneme jak v podobě stručné, tak i rozsáhlé.¹⁹ Vladimír Procházka zastával názor, že přepis celého zápisu v první osobě pocházel ze starší koncepce, zatímco později bylo obvyklé zaznamenávat pouhý výtah podstatných ustanovení. Často zde pak nalezneme odkazy i na jiné písemnosti, kde jsou v celé šíři

¹² František HRUBÝ, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, Český časopis historický (dále ČČH) 33, 1927, s. 21-59; Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce*, Praha 1930.

¹³ Alois MÍKA, *Problém počátku nevolnictví v Čechách*, Československý časopis historický 5/1957, s. 226-248; TÝŽ, *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*, Praha 1960.

¹⁴ Z jeho práce jsem většinou čerpala i já; Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.

¹⁵ Neboli pořízení, poručení, nařízení, někdy pořádné postoupení, kšaftovní podělení a poslední mínění; TAMTÉŽ, s. 497.

¹⁶ Např. Vladimíra KUBÍČKOVÁ, *Každodenní život venkovského obyvatelstva ve světle testamentů (jižní Čechy, 18. - 19. století)*, Diplomová práce Historického ústavu FF JU, České Budějovice 2007.

¹⁷ Bývaly ukládány do obecní truhlice.

¹⁸ TAMTÉŽ, s. 14.

¹⁹ Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 500.

zachyceny detaily závěti. Zapisovat poslední vůle do knih bylo jen na některých panstvích povinné.²⁰

Testovacího právo osob žijících na vesnici bylo složité a velmi variabilní. Zpočátku poddaní nemohli volně kšaftovat, jelikož existovalo odúmrtní právo jejich vrchností. Později kšaftovali (pokud jim toto právo vrchnost udělila) jen ti poddaní, kteří disponovali zakoupenou usedlostí. Poddanské dědické právo, setkáváme se i s termínem „odúmrtní“ právo, bylo jedním z nejvýznamnějších práv poddaných. Proto o něj často usilovně bojovali. Jestliže ho pak jednou získali, pravidelně ho také využívali.²¹ V některých případech sama vrchnostenská kancelář poddaným doporučovala sepsat před svou smrtí poslední pořízení, aby se zabránilo rodinným sporům a rozepřím, jež by bývaly mohly po smrti vzniknout.²² Přesto se i nadále vrchnost snažila do sepisování posledních vůlí zasahovat. Alespoň právo už poddaným udělené v jednotlivých konkrétních případech kontrolovala.²³ Nejrozšířenější formou tohoto dozoru byla nutnost souhlasu k pořízení testamentu či k určitému odkazu záduší. Vrchnost zasahovala do kšaftování hlavně při velkém zadlužení poddanského statku. Své zájmy uplatňovala také při rozhodování dědických sporů. Některé instrukce též nařizovaly prověření testamentu, bez kterého by závěť byla neplatná.²⁴ Podle zjištění Vladimíra Procházky na panstvích, kde poddaní neměli testovací právo nebo je měli v omezeném rozsahu, se opakovaly instrukce zakazující tak konat.²⁵ Rozsah testovacího práva na vsi byl sice užší než ve městech, přesto byla městská práva často považována za jakýsi vzor pro venkovské prostředí.²⁶

V následující části textu jsem se pokusila osvětlit proces vzniku

²⁰ Např. povinný zápis do pozemkových knih nařizovali svým poddaným Rožmberkové; Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 501.

²¹ V pozemkových knihách lze často nalézt zápisy posledních vůlí a dokonce někde zápisy posledního pořízení tvoří převážnou část obsahu knihy. Jestliže někdo nepořídil, výslovně se to v knize poznamenává; TAMTÉŽ, s. 496.

²² Josef GRULICH, *Dědická praxe a migrace na jihu Čech v 17. a 18. století*, *Historický obzor* 15, 2004, č. 1/2, s. 36-45.

²³ Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 497.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 499.

²⁵ TAMTÉŽ, s. 497.

²⁶ TAMTÉŽ, s. 473.

poddanského kšaftu. Testátor mohl sepsat své poslední pořízení sám, avšak z důvodů časté ngramotnosti obyvatel žijících na vesnici se tak dělo pouze výjimečně. Většina testamentů vznikla spíše ve vrchnostenském kanceláři, kam přicházeli poddaní nadiktovat svou poslední vůli.²⁷ Spolu s testátorem se dostavili i svědci. Pokud se sepisování závěti účastnila manželka s dětmi testátora a připojily pod svůj podpis ujištění, že „s tím spokojeni jsou“, bylo zaručeno, že testament od nich nemohl být po smrti kšaftujícího napaden.²⁸ Další možností, jak uzavřít závěť, bylo nechat si k sobě zavolat několik svědků a svou závěť jim ústně sdělit. K uznání právoplatnosti testamentu bylo ale většinou nutné jeho písemné zachycení. Proto svědci, kteří ústní kšaft vyslechli, ho pak museli ve vrchnostenské kanceláři nadiktovat a nechat zapsat do knihy testamentů.²⁹ V pozemkových knihách se poté setkáváme s pojmem „*paměť nařízeného kšaftu*“.³⁰

Skutečnou novinku v dědických poměrech představovalo ustanovení jednoho universálního dědice usedlosti, zatím co ostatní dostávali své zákonné podíly v penězích.³¹ Až do 18. století bylo k poddanské usedlosti přistupováno dědicky jako k jednotnému celku.³² Usedlost dědil nejčastěji nejstarší syn nebo zeť. Jen při nedostatku přirozených dědiců byl statek postoupen jiné osobě v nepříbuzenském vztahu. U osamělých lidí často vystupovala i církev jako univerzální dědic.³³ Vladimír Procházka zjistil, že církev bývala nejčastějším nepokrevním subjektem obdařeným

²⁷ Tato poslední pořízení mají jednotnou formu, neobsahují zmínky o Bohu - soustředí se čistě na uspořádání majetku. Jednotná forma závětí nebyla narušována především proto, aby v budoucnu nedošlo k právnímu napadení kšaftu z důvodu absence nějaké jeho části; Vladimíra KUBÍČKOVÁ, *Každodenní život*, s. 89.

²⁸ TAMTÉŽ, s. 73.

²⁹ Z důvodu již zmíněné velké ngramotnosti venkovských obyvatel nalezneme v závětích jen málo podpisů svědků psaných vlastní rukou. Většinou svědkové stvrdili svou účast při sepisování testamentu třemi křížky, jež připojili ke svému jménu nadepsanému úředníkem. Jelikož bylo svědectví velmi vážným aktem, museli svědkové svůj podpis potvrdit přísahou; Vladimíra KUBÍČKOVÁ, *Každodenní život*, s. 83.

³⁰ Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 502.

³¹ TAMTÉŽ, s. 504.

³² TAMTÉŽ, s. 453.

³³ TAMTÉŽ, s. 507.

závěti. Důležitou roli zde hrála samozřejmě katolická propaganda a rekatolizace.³⁴

Vliv církevního učení bychom našli i v invokaci a intulaci poddanských kšaftů. Pokud však byl testament zaznamenáván u „*ouřadu*“, tyto dvě části listiny většinou chyběly. Vyzvání jména Božího bylo pro testamentsy typické a odlišovalo je od jiných právních dokumentů. Tímto způsobem si testátor zajistil platnost závěti jak na zemi, tak v nebi. Po identifikaci testátora následovaly důvody sepsání kšaftu. Poté byly vyjmenovány důvody, proč kšaftující závěť sepsal. Některý testátor vyjádřil přímo v testamentu své přání ohledně pohřbu a místě posledního uložení, popřípadě si přál, aby byly slouženy zádušní mše za jeho duši i duši manželky. Mnozí tyto záležitosti ponechali na uvážení pozůstalých.³⁵ Jestliže kšaftující neměl ještě dospělé děti, určoval nad nimi a nad svým majetkem poručníky. Poručníkem se mohla stát i manželka, ale pouze do zletilosti nejstaršího syna nebo do data svého nového sňatku. Ve vesnickém prostředí totiž nebylo zvykem, aby rodinnou autoritou byla žena, jak se např. stávalo ve městech.³⁶ Zvláštní případ představovalo zaopatřování „*dětí neduživých*“. Na takovéto děti narozené s nějakou vrozenou nemocí (s padoucníci nebo děti němé a hluché) musel kšaftující pamatovat ve svém testamentu zvlášť a připsat jim celoživotní výměnek.³⁷

Jelikož poslední vůle vstupovala v platnost až po smrti testátora, mohl každý během svého života kšaftovat dle své libosti, přičemž platnosti nabyl testament s nejpozdější datací. Do vrchnostenských knih byla poslední pořízení zapisována chronologicky, a pokud testátor přišel kšaftovat podruhé, musel být v novém zápisu poslední vůle zmíněn i testament první, s datací a stránkou knihy, na které se nacházel. Dalším způsobem, jak změnit závěť, bylo dodatečné připsání změn či nových odkazů.³⁸ Kšafy nabývaly právní platnosti po smrti testátora, většinou po lhůtě uplynutí šesti týdnů. Pozůstalí u vrchnostenského úřadu vyslechli poslední vůli a pokud nedošlo k jejímu napadení, vcházela v platnost.³⁹

³⁴ Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 511.

³⁵ Vladimíra KUBÍČKOVÁ, *Každodenní život*, s. 86.

³⁶ Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 168.

³⁷ Vladimíra KUBÍČKOVÁ, *Každodenní život*, s. 81.

³⁸ V posledních vůlích jihočeských poddaných se takovéto přípisy nevyskytovaly; Vladimíra KUBÍČKOVÁ, *Každodenní život*, s. 71-72.

³⁹ Vladimíra KUBÍČKOVÁ, *Každodenní život*, s. 73.

Vlastnoručně psaný testament má jistě pro badatele větší význam, jelikož v úvodu po vzývání Boha mohl testátor reflektovat pozemský život a své náboženské cítění. Podle různých dílčích přípisů je umožněno nahlédnout do nitra jednotlivce a jeho chápání okolního světa a smrti. Poslední vůle vesnického obyvatelstva umožňují poodhalit také hmotné vybavení venkovských gruntů. Vedle nemovitého majetku zmiňovali totiž testátoři i majetek movitý, náradí a dobytek. Náradí se většinou dědilo spolu s gruntem. Jeho kupní cena byla vysoká, a tak se opravovalo a dědilo po několik generací. Závěť jako pramen je však pro zkoumání hmotné kultury vesnice pramenem nedostatečným, neboť kšaftující v posledním pořízení neuváděl celý svůj majetek. V testamentu bylo rozdělováno jen to, co bylo pro kšaftujícího nejdůležitější.

2.2. Šlechtické testamenty

Problematika šlechtického prostředí byla vždy nedílnou součástí českého dějepisectví.⁴⁰ V poslední době, pod vlivem obecného trendu v historiografii, jsou často využívány i jiné druhy pramenů s osobní výpovědní hodnotou. Mezi ně samozřejmě patří také šlechtické testamenty. V našem prostředí se dlouhou dobu zabývali badatelé spíše jednotlivinami než šlechtickými kšafy jako komplexním tématem.⁴¹ Až Pavel Král se uceleně zabýval studiem posledních pořízení šlechticů. Mezi jeho první práci patří edice raně novověkých závětí s velmi obsáhlou a přínosnou úvodní studií o šlechtickém dědičném právu, samotném vzniku a podobě testamentu.⁴² Rozborem posledních vůlí šlechticů, možnostem jejich využití se věnoval i ve svých dalších knihách a studiích.⁴³

⁴⁰ Velmi obsáhlé shrnutí bádání o šlechtě nalezneme v práci Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002, s. 7-34.

⁴¹ Jaromír KINCL, *Dva testamenty šlechtice Kojaty*, Acta Universitatis Carolinae (dále AUC) – Iuridica 3, 1978, s. 301-320; Karel MÜLLER, *Závěť Karla staršího ze Žerotína*, Sborník Státního okresního archivu Přerov 1996, s. 9-15; Eliška HEČLOVÁ, *Testament Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic*, Porta bohemica 2, 2003, s. 95-103; Martin ASCHENBRENNER, *Závěť Zdislava Berky z Dubé a Lipé na Zákupech*, Bezděz 16, 2007, s. 159-174.

⁴² Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002 (=MH 2).

⁴³ Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004

Díky jeho úsilí začíná být problematika šlechtických testamentů částečně osvětlena.

Menší zájem badatelů o šlechtické závěti zapříčinila nejspíš jistá roztržičnost v jejich dochování. Dochovaly se totiž jednak v listinné podobě, ale i jako zápisy v deskách zemských či v případě nižších šlechticů jako zápisy v knihách městských. Neměli bychom opomenout ani novověké opisy testamentů v originále dnes ztracených. Závěti šlechticů se v některých případech tematicky překrývaly s testamenty duchovenskými. Stávalo se tak za předpokladu, že šlechtic byl zároveň duchovním.⁴⁴ Dle názoru Roberta Šimůnka můžeme hovořit ještě o tzv. „dílčích“ testamentech, nalézajících se i v církevním prostředí.⁴⁵ Tyto „dílčí“ testamenty obsahovaly dispozice stejně jako běžná závěť, ale jednalo se pouze o partikulární odkazy týkající se pouze jednoho statku či platu, a nebo naopak byl zde stanoven jen jediný příjemce.⁴⁶

Po zjištění různých forem dochování tohoto pramene bych se následovně věnovala vývoji šlechtického testamentárního práva. Nejstarší české šlechtické testamenty⁴⁷ pocházely z přelomu 12. a 13. století. Jednalo se však spíše o jednotliviny – výjimky. Až od 15. století narůstal počet posledních pořízení šlechty. Tento jev je vcelku pochopitelný, protože v našem prostředí platilo pro příslušníky

(= MH 4); TÝŽ, *Žena ve šlechtických testamentech v 16. a 17. století*, in: Československá historická ročenka 2001, Brno 2001, s. 157-167; TÝŽ, *Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 173-187; TÝŽ, *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století*, in: Martin Holý - Jiří Mikulec (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007 (= FHB, Supplementum 1), s. 7-22.

⁴⁴ Šlechtické testamenty jsou z českého prostředí doloženy v celé církevní hierarchii; Robert ŠIMŮNEK, *Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? (Prolegomena k výzkumnému záměru)*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*, Praha 2006, s. 98; TÝŽ, *Čtyři kšafy a devatenáct věřitelů. Několik šlechtických příběhů z pozdně středověkého Turnovska*, In: *Cestou dějin. V srdci Evropy*, Sborník k počtě prof. PhDr. Svatavy Rakové, CSc, sv. 2, Praha 2007, s. 381-407.

⁴⁵ V církevním prostředí se v „dílčích“ testamentech kšaftují především jednotlivé prebendy.

⁴⁶ Robert ŠIMŮNEK, *Český šlechtický testament*, s. 105.

⁴⁷ V dobových pramenech kšaft, list kšaftovní, poslední vůle, zřízení, pořízení či poručení. Pavel KRÁL, *Smrt*, s. 84.

šlechtického stavu až do konce 15. století panovnické právo odúmrti. Instituce královského odúmrtního práva k tzv. svobodným nebo-li zpupným šlechtickým statkům znamenala v podstatě to, že pokud zemřel poslední mužský dědic, připadl jeho majetek (často po mnoho generací shromažďovaný) panovníkovi.⁴⁸ Později se královské odúmrtní právo omezilo jen na nemovitý majetek. Podle Václava Vaněčka se snažila také církev již od 11. století prosadit, aby bylo po právní stránce vyhovující odkázat nějaký dar či sumu ve prospěch záduší. Zajišťovala si tak vlastní a nezanedbatelné příjmy, které jí z toho plynuly.⁴⁹

Požizování závěti se postupně konstituovalo. Ke svobodnému kšaftování a svobodné volbě poručníků byl ovšem potřeba králův souhlas, označovaný později jako mocný list.⁵⁰ I přesto, že v roce 1497 Vladislav II. Jagelonský zrušil své právo na odúmrtí,⁵¹ potřebovali stále šlechtici k sepsání testamentu mocný list.⁵²

V 15. a 16. století se v českém šlechtickém právu kšaftovalo také jakousi oklikou, prostředkem tzv. deskových zápisů dluhem. Bylo to takzvané fingování dluhu, kdy dlužníkem byla osoba, která chtěla něco dát pro případ své smrti - testátor, a věřitelem byla osoba, která měla obsah dostat - dědic. Podstatou zápisu bylo ustanovení, že věřiteli, nebude-li mu zapláceno, má po smrti dlužníka připadnout určitá část jeho majetku.⁵³ Tuto praxi ukončilo až Obnovené zřízení zemské roku 1627, které

⁴⁸ Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, 3. vydání, Praha 1975, s. 106. Dále Josef KALOUSEK, *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtím na statcích svobodných v Čechách i na Moravě*, Praha 1894.

⁴⁹ Václav VANĚČEK, *Dějiny*, s. 197.

⁵⁰ Mocný list byl vlastně zvláštním případem výprosy čili rozdávání odúmrti králem.

⁵¹ Zrušil ho pouze v Čechách. Moravská šlechta se ve stejném rozsahu jako česká osvobodila od královského práva odúmrti až privilegiem Rudolfa II. z roku 1587; Václav VANĚČEK, *Dějiny*, s. 198.

⁵² Právě tento list představoval stejnou záruku platnosti, jako kdyby bylo poslední pořízení ještě za života testátora zapsáno do desek zemských; Pavel KRÁL, *Smrt*, s. 85.

⁵³ Rozlišovaly se dvě hlavní formy tohoto zápisu dluhem – tzv. zápis bez místa a zápis s místem. Zápis s místem se od prvního lišil tím, že osoba, jež chtěla něco odkázat nebo-li fingovaný dlužník, si pojistila odvolatelnost své dispozice. Zápis se totiž rozšířil o položku, podle níž zaplacení fingovaného dluhu mohla dosvědčit i druhá osoba (nejen věřitel), jež zatím nebyla jmenována, pro niž však bylo v zápisu ponecháno volné místo, aby tam mohla být dodatečně předpokládaným dlužníkem vepsána; Václav VANĚČEK, *Dějiny*,

povolovalo pánům a rytířům sepsat poslední vůli bez potřeby mocného listu.⁵⁴ Mohly tak konečně svobodně kšaftovat s veškerým svým movitým i nemovitým majetkem.

V další části kapitoly bych ráda přiblížila vlastní testamentární a pozůstalostní praxi šlechticů.⁵⁵ Po formální stránce měl testament většinou ustálenou formu. Výjimku tvořily závěti diktované či sepisované na smrtelné posteli. Tato určitá formalizace měla co nejvíce zaručit budoucí platnost kšaftu. Šlechtické poslední vůle, na rozdíl například od vesnické a mnohdy také městské, obsahovaly tradiční části listiny. Většina šlechtických závětí začínala invokací, čímž se odlišovaly od jiných právnických dokumentů a zároveň se tak zajišťovala důležitá platnost závěti i v nebi, jak bylo již výše řečeno u vesnických testamentů.⁵⁶ Mezi důležité součásti posledního pořízení šlechticů patřila sebeidentifikace podle jména a predikátu šlechtice, která zaručovalo do budoucna lepší světskou ochranu kšaftu.⁵⁷

Před zajištěním vlastní dispozice majetku, což byla jedna z hlavních příčin sepisování testamentu, šlechta myslela na zabezpečení své duše, která podle slov tehdejších testátorů byla nejdůležitější součástí lidského vlastnictví.⁵⁸ Tělo pak nechávali „*odpočívat v prachu země, dokud v den posledního soudu nebude opět spojeno s duší*“.⁵⁹ Důvodů k sepsání poslední vůle byla řada. Především zemřít bez posledního pořízení se rozcházelo s dobrým jednáním pravého křesťana. Častějším důvodem k sestavení závěti však byl nedostatek zdraví či stáří. Důležité pro nenapadnutelnost kšaftu bylo ujištění o dobrém duševním zdraví testátora. Mezi další příčiny vyřízení věcí pozemských mohla být daleká cesta, vojenské tažení či starost o rodinné vztahy po smrti testátora.⁶⁰ Důležité je uvědomit si, že šlechta

s. 198-199.

⁵⁴ Hirmenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo a zřízení zemské dědičného království Českého*, Praha 1888, s. 406.

⁵⁵ Velmi důkladně ji popisuje Pavel Král v úvodní studii k edici šlechtických testamentů; Pavel KRÁL, *Mezi životem*, s. 14-54.

⁵⁶ TÝŽ, *Smrt*, s. 93-94.

⁵⁷ TÝŽ, *Mezi životem*, s. 28-30.

⁵⁸ TÝŽ, *Smrt*, s. 99. Tento názor předkládají ve svých dílech též: Philippe ARIÉS, *Dějiny*; Norbert OHLER, *Umírání*.

⁵⁹ Pavel KRÁL, *Smrt*, s. 100.

⁶⁰ Pavel KRÁL, *Smrt*, s. 102-104.

na rozdíl od ostatních společenských vrstev vlastnila rozsáhlý majetek a v jejich myšlení se rovnalo jeho zabezpečení jednomu z kroků, které vedly k zajištění nepřetržité tradice urozenosti.⁶¹

Nejrozsáhlejší část testamentu představovala v převážné většině závěti dispozice vlastního majetku a ustanovení poručníků nad nezletilými dětmi a majetkem. Mezi důležité body šlechtických posledních pořízení patřily také rozličné zbožné a charitativní odkazy, jimiž si testátoři snažili zajistit spásu duše. Pravidelně se objevovaly od dvacátých let 17. století s nástupem barokní zbožnosti.⁶² Nedílnou součástí šlechtických testamentů býval do roku 1627 i odkaz na mocný list vydaný panovníkem.⁶³

V závěru testamentů mnohdy nechyběla sankce. Někteří kšaftující byli téměř posedlí myšlenkou na to, že by ustanovení závěti nebylo náležitě naplněno. Mezi nejúčinnější způsoby, jak tomu zabránit, patřila hrozba božím trestem. Mezi další rozšířené pokuty náleželo ustanovení, že každý, kdo by se pokusil jakýmkoliv způsobem napadnout znění poslední vůle, ztratil nárok i na to, co mu bylo v závěti ustanoveno.⁶⁴ Po kompletním sestavení testamentu následovalo jeho potvrzení ve formě vlastnoručního podpisu a přitisknutí pečeti kšaftujícího.⁶⁵ Poté zpečetili listinu testamentární svědci, většinou tři až čtyři osoby šlechtického stavu,⁶⁶ kteří byli písemně či ústně o tuto službu požádáni. Svědci museli připojit své pečeti dohromady, aby se zabránilo používání jakéhokoliv nátlaku na testátora.⁶⁷

Šlechta měla sice podle zemského práva možnost měnit svůj testament, avšak pouze za podmínky, že si testátor ve svém prvním kšaftu vymínil možnost závěť

⁶¹ Pavel KRÁL, *Smrt*, s. 81.

⁶² Robert ŠIMŮNEK, *Český šlechtický testament*, s. 110; Pavel KRÁL, *Smrt*, s. 114-115.

⁶³ TAMTÉŽ, s. 100.

⁶⁴ Pavel KRÁL, *Smrt*, s. 115-116.

⁶⁵ Pokud testátor neuměl psát či nevlastnil pečeť, mohl o zpečetění nebo podepsání závěti požádat jinou osobu; TÝŽ, *Mezi životem*, s. 18.

⁶⁶ Při výjimečných situacích postačovaly pouze dva svědci, a v krajním případě bylo dokonce možné považovat za právoplatnou poslední vůli i beze svědků. Více TAMTÉŽ, s. 19-20.

⁶⁷ Obyčejně byly o tuto službu požádáni sousedé kšaftujícího, popřípadě úředníci desek zemských, kteří zároveň zaručovali, že bude závěť bez právních nedostatků; Pavel KRÁL, *Mezi životem*, s.19.

změnit nebo zrušit. Nutnost této podmínky se vyskytovala pouze v šlechtickém prostředí. Ve vrchnostenském, měšťanském či církevním dědickém právu se takovéto omezení nevyskytovalo. Jiná situace nastala, když se po sepsání testamentu narodilo kšaftujícímu další dítě, třeba i po smrti testátora. Tehdy bylo původní poslední pořízení neplatné a bylo nutné sepsat ho znovu.

Sepsaný kšaft se dával většinou do úschovy k některému z důvěryhodných šlechticů, jenž se po smrti kšaftujícího postaral o jeho zveřejnění.⁶⁸ Testament mohl být také uložen na úřadě desek zemských. Někteří méně urození testátoři ukládali ve středověku svoji poslední vůli na městských radnicích,⁶⁹ což Robert Šimůnek vysvětluje tím, že se tak dělo především kvůli bezpečnosti a přání, aby potomci zůstavitele závěti nemohli nějakým způsobem zasahovat do zveřejnění a vykonání závěti.⁷⁰

Po smrti kšaftujícího se jeho příbuzní co nejdříve sešli k přečtení poslední vůle. Osobní účast zaručovala, že později nedojde při dělení majetku k rodinným neshodám. Pozůstalí měli také povinnost, jestliže chtěli, aby byl testament platný, nechat závěť intabulovat během následujících dvanácti týdnů. Za vložení kšaftu do desek zemských⁷¹ platili noví držitelé odkázaného majetku.⁷²

Podle výše uvedeného stručného rozboru bylo naznačeno, že testamenty české šlechty představují, mimo již zmíněné linie bádání u posledních vůlí z venkovského prostředí, velmi důležitým pramenem pro rekonstrukci majetkové držby šlechticů, jejich patronátních práv, fundací či donací, na které byl jak jednotlivec, tak celý jeho rod vázán. Mohou též ilustrovat společenské vazby testátora, vztah

⁶⁸ Největší zastoupení zde měli rodinní příslušníci nebo určení poručníci. V úschově mohl však držet testament také některý ze zemských úředníků; TÝŽ, *Smrt*, s. 90.

⁶⁹ Jako příklad testament Doroty z Hobzí uložený v soběslavském městském archivu; Marta HRADILOVÁ (ed.), *Soběslavské kšafy z let 1455–1523*, TA 4, 1992, s. 51.

⁷⁰ Robert ŠIMŮNEK, *Český šlechtický testament*, s. 109.

⁷¹ Samostatné knihy – „kvaterny trhové kšaftů“ vznikly až roku 1653 (do té doby byly kšafy vpisovány do „kvaternů trhových“) a roku 1786 byly přejmenovány na „kvaterny trhové testamentů“; Pavla BURDOVÁ, *Desky zemské. Rozdělení po stránce obsahové a formální*, SAP 36, 1986, s. 363.

⁷² V případě, že taxa zůstala nezaplacená a závěť nebyla zapsaná do desek zemských, byl testament právně neplatný; Pavel KRÁL, *Smrt*, 91.

k úředníkům a služebnictvu, názory na smrt, religiozitu. V neposledním případě pomáhají rekonstruovat rodinné vztahy ve šlechtickém prostředí.

2.3. Duchovenské testamenty

Mezi první, kdo se věnoval kněžským kšaftům a právem duchovních testovat, patřil Zikmund Winter.⁷³ Za jakousi „první vlaštovku“ je z moderních historiků považován Jindřich Šebánek, který se však zabýval především diplomatickou analýzou závětí duchovenstva.⁷⁴ V současné historiografii stojí poslední vůle z církevního prostředí trochu stranou badatelského zájmu, oproti závětím měšťanským či šlechtickým. Jednotlivé studie se často zaměřují pouze na rozbor testamentů významných osobností⁷⁵ či na problematiku procesu vyřizování pozůstalostí.⁷⁶ První krok k systematickému studiu kšaftů duchovenstva učinil Petr Elbel, který zároveň nastínil i okruhy otázek

⁷³ Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách*, II. svazek, Praha 1896, s. 507-513.

⁷⁴ Jindřich ŠEBÁNEK, *Testamenty našich nižších duchovních feudálů do roku 1310*, SPFFBU, Řada archeologická E 10, 1965, s. 286-301.

⁷⁵ Dominik BUDSKÝ, *Testamenty duchovenstva od druhé poloviny 14. století do počátku husitství*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty*, s. 189-190; Petr ELBEL, *Testament olomouckého probošta Pavla z Prahy († 1441). Obraz materiální a duchovní kultury preláta husitské doby*, in: ČMM 123, 2004, s. 3-46; Dalibor JANIŠ, *Spasení a věčná církev. K majetkoprávním hlediskům testamentární praxe olomouckých biskupů v 16. století*, in: Martin HOLÝ – Jiří MIKULEC (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, FHB - Supplementum 1, Praha 2007, s. 23-53.

⁷⁶ O problematiku vyřizování pozůstalosti se zajímá především Marie Ryantová, která se již ve své kvalifikační práci zabývala pozůstalostní problematikou duchovenstva; Marie RYANTOVÁ, *Pozůstalostní spisy duchovních z let 1714 až 1730 a jejich počítačové zpracování. Příspěvek k poznání struktury nižšího duchovenstva pražské arcidiecéze v období vrcholící protireformace*, Diplomová práce FF UK, Praha 1986. Dále TÁŽ, *Normativní vymezení procesu vyřizování pozůstalosti světských duchovních a písemností s ním spojených v 17. a první třetině 18. století*, in: Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA (edd.), *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 421-430; TÁŽ, *Nařízení až za hrob. Testamentární praxe a vyřizování pozůstalostí světských duchovních pražské arcidiecéze v době baroka*, in: Martin HOLÝ – Jiří MIKULEC (edd.), *Církev*, s. 149-162.

spojené se studiem církevních testamentů.⁷⁷

Závěti duchovních se dochovaly do dnešní doby v několika podobách. Nalezneme je ve formě listiny či notářského instrumentu nebo v opisech kapitulního kopiáře nebo jako formulářové kusy ve formulářové sbírce olomoucké konzistoře.⁷⁸ Poslední vůle duchovenstva nalezneme také v knihách erekčních, kde se vedle testamentů nalézají rovněž mnoho dalších zbožných odkazů, u kterých není z jejich zápisu zjevné, že by nějak se samotnými testamenty souvisely. Dalším zdrojem duchovenských posledních pořízení jsou další prameny církevní provenience.⁷⁹ V našem prostředí nacházíme první církevní testamenty v šedesátých letech 16. století.⁸⁰ Do dnešní doby se dochovalo relativně málo testamentů. Petr Elbel se domnívá, že například v olomoucké kapitule patřilo pořizování testamentu mezi velmi běžné činnosti tamních duchovních, ale jelikož se jednalo o písemnosti relativně krátkodobého významu, přestaly být po určité době archivovány. Podle jeho další teorie je však pravděpodobnější, že závěti byly archivovány v jiných částech archivu, odděleně od nejcennějšího části archivu olomoucké kapituly, z nichž se pro středověk zachovala jen torza.⁸¹

V následujícím odstavci bych ráda stručně nastínila vývoj testovacího práva duchovních. V pozdním středověku se v Evropě postupně prosazovala zásada plné testamentární volnosti kleriků. Alespoň omezenou volnost kšaftovat garantovalo obecné právo již od doby papeže Alexandra III., jenž svým dekretálem povolil duchovním volně disponovat s veškerým majetkem, který nabyli před získáním církevního benefícia, a také s tím, co posléze nabyli z jiných zdrojů než představovaly výnosy jejich obročí. Příjmy z obročí mohly být též odkázány, avšak pouze na zbožné účely

⁷⁷ Petr ELBEL, *Testamenty olomouckého kapitulního duchovenstva v pozdním středověku (1300-1526)*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty*, s. 145- 187.

⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 149.

⁷⁹ Dominik BUDSKÝ, *Testamenty duchovenstva od druhé poloviny 14. století do počátku husitství*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty*, s. 189-190.

⁸⁰ Marie RYANTOVÁ, *Narřízení*, s. 150.

⁸¹ Petr ELBEL, *Testamenty*, s. 152-153.

či osobám, jež jim za života sloužily.⁸² V našem prostředí bylo toto potvrzeno zněním statut arcibiskupa Arnošta z Pardubic, jež povolil kanovníkům odkazovat či darovat movitosti. Stejně tak mohli v závěti disponovat s polovinou výnosu své prebendy v prvním roce po úmrtí, tzv. „annus gratiae“⁸³. Úplné prosazení testamentární volnosti kleriků vstoupilo ovšem do obecného práva teprve na tridentském koncilu.⁸⁴

V pobělohorské době se začala objevovat nařízení stanovující, aby duchovní před svou smrtí sestavili závěť.⁸⁵ Církev se tak snažila apelovat na své členy kvůli případným dědickým sporům, které mohly vyvstat bez platného testamentu. Podle ustanovení pražské synody z roku 1605 byla totiž pozůstalost bez závěti dělena na tři díly. Jeden patřil kostelu, další příbuzným zesnulého a nakonec i patronovi kostela.⁸⁶ Problém dělení ještě ztěžovala možná nejasnost při oddělování „patrimonia“ (vlastního, soukromého majetku testátora)⁸⁷ a „peculia“ (skutečného církevního majetku).⁸⁸

Pro poznání vlastního procesu sepsání závěti a následné vyřízení pozůstalosti neexistuje v našem prostředí mnoho studií. Pokusila jsem se i přesto popsat podobu testamentů duchovních a proces jejich vzniku. Z počátku se uplatňoval vlastnoruční kšaft se subjektivní stylizací. Vlastní čistopis vyhotovil následovně nejspíše kapitulní notář či jiná osoba, což nebylo neobvyklé ani v ostatních sledovaných prostředích. V 15. století se začala uplatňovat druhá podoba poslední vůle ve formě

⁸² TÝŽ, *Testament*, s. 10-11.

⁸³ „Annus gratiae“ neboli část příjmů z příslušného benefícia, které ještě přibližně rok po úmrtí duchovního připadaly k jeho pozůstalosti. Původně měly napomoci k urovnání dluhů nebožtíka. V praxi se ale často jednalo o normální součást pozůstalosti a bylo s ní dle toho také nakládáno; TÝŽ, *Testamenty*, s. 156.

⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 155.

⁸⁵ I vikářům v tzv. zásadách pro klérus bylo připomínáno, že jsou povinni upomínat faráře o sepsání závěti v případě vážné choroby; Marie RYANTOVÁ, *Normativní vymezení*, s. 423.

⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 421.

⁸⁷ Vlastní, osobní majetek daného duchovního – nabyt ho soukromě, přinesl si ho ze své původní rodiny apod. Z toho také vyplýval zájem příbuzných o podíl na majetku zemřelého kněze; Marie RYANTOVÁ, *Nařízení*, s. 151.

⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 150.

notářského instrumentu vystaveného veřejným notářem. Stylizace tohoto druhu písemností byla objektivní a závěť měla i všechny ostatní znaky notářských instrumentů. V Olomouci existoval jistou dobu smíšený typ, tzv. subjektivně stylizovaný vlastnoruční testament, zpečetěný kšaftujícím a svědky a nadto osvědčený notářem.⁸⁹ Koncept sestavoval většinou sám testátor, jelikož v církevním prostředí nebyla negramotnost příliš častým jevem. Na příkladu závěti olomouckého probošta Pavla z Prahy z roku 1441 lze vyzorovat určitý vzor, jak vlastní testament vypadal. Vnitřní skladba testamentu odpovídá struktuře běžné listiny. Po invokaci a intitulaci následovala narace a rozsáhlá dispozice, kterou lze vnitřně rozčlenit.⁹⁰ Testament uzavírala koroborace a datační formule. Na potvrzení toho všeho byl zpečetěn třemi pečetěmi.⁹¹ V dispozici se často uvádělo jak k odkazovanému majetku kšaftující přišel, jelikož se tím minimalizovala možnost případných sporů.⁹² Vlastní vystavení testamentu znamenalo vyhotovení čistopisu příslušným písařem a jeho ověření pečeti testátora, kapituly a přizvaných svědků.⁹³

Petr Elbel se domnívá, že náboženská role testamentů byla u duchovních podstatně výraznější než u laiků, což se projevovalo pochopitelně i odlišnou skladbou dědiců. Členové církevního kléru totiž pamatovali nejčastěji na svou kapitolu a její členy,⁹⁴ popřípadě na farní kostel, kde působili. Mnohdy svůj majetek odkazovali také dalším církevním institucím, špitálům, na chudé a výjimečně leprosariím. Církev tak dostávala sice nevelké, ale zato stálé příjmy z odkazů v závětích.⁹⁵ Mezi častými příjemci dědictví se objevil i služebný personál. Testátoři neopomněli ani své rodinné příslušníky, čímž se minimalizovala možnost vzniku výše zmíněných sporů. Pravdou ovšem je, že odkazy rodinně nebyly příliš rozsáhle, jak tomu bývalo u ostatních

⁸⁹ Petr ELBEL, *Testamenty*, s. 159.

⁹⁰ TÝŽ, *Testament*, s. 9.

⁹¹ Pečeť samotného testátora, svědka a sekretní pečeti olomoucké kapituly; TAMTÉŽ, s. 10.

⁹² Petr ELBEL, *Testament*, s. 11.

⁹³ TÝŽ, *Testamenty*, s. 160-161.

⁹⁴ Např. založením „anniversaria“ za spásu duše testátora či za spásu jiných osob; TAMTÉŽ, s. 174.

⁹⁵ Mezi další příjmy církve spadaly pravidelné peněžní částky, tzv. „sportulae“ neboli konzistorní taxy za publikování a potvrzování testamentů. Byly odstupňovány velikostí pozůstalosti a většinou připadly konzistori; Petr ELBEL, *Testamenty*, s. 156.

posledních vůlí z venkovského a šlechtického prostředí.⁹⁶

Duchovním bylo nařizováno, aby své uzavřené a zapečetěné testamenty uložili k opatrování u vikáře.⁹⁷ Po smrti kšaftujícího se jejich poslední pořízení posílalo konzistoři ke schválení,⁹⁸ kde byl testament v ten den nebo v následujících několika dnech zveřejněn a kopie byla zaslána vykonavateli poslední vůle. Dědicům byl vydán jejich podíl poté, co zaplatili pohřební výdaje, taxy pro konzistoř, již výše zmíněné, a všech dluhů. Po uplynutí stanovené šestitýdenní lhůty a v případě, že nebyly ohledně testamentu žádné spory, byla odeslána na konzistoř spolu s kopií závěti a žádost o confirmaci tohoto dokumentu. Kšaft byl pak stvrzen a zapsán do příslušné úřední knihy.⁹⁹

Využití testamentů duchovních je velmi pestré. Lze je použít například k poznání ekonomického postavení duchovních a struktury jejich majetku.¹⁰⁰ Neopominutelný je jejich přínos pro poznání poměru mezi vlastním majetkem kněží a příjmy z církevních beneficií, církevních i světských úřadů a hodností atd. Petr Elbel poukázal na cenné údaje zjistitelné z církevních kšaftů vztahující se k otázce držby kanovnických či vikářských domů.¹⁰¹ Význam testamentů pro studium kultury a každodennosti členů církevního kléru je relativně vysoký, ale nemohou na tomto poli zastoupit pozůstalostní inventáře, jelikož informují především o mnohých cenných předmětech. Hodnota těchto informací je ale problematická, neboť neznáme poměr mezi předměty luxusními a běžnými.¹⁰² O podobě religiozity testátorů za jejich života se z testamentů často mnoho nedozvíme.¹⁰³

⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 175-179.

⁹⁷ Marie RYANTOVÁ, *Normativní vymezení*, s. 423.

⁹⁸ Již od roku 1684 se objevovala také nařízení, aby spolu s kšaftem byl posílán konzistoři i inventář majetku zemřelého duchovního, jenž měl být opatřen podpisem a pečetí vikáře nebo jeho delegovaného zástupce; TAMTÉŽ, s. 426.

⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 428.

¹⁰⁰ Petr ELBEL, *Testamenty*, s. 161.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 167.

¹⁰² Petr ELBEL, *Testamenty*, s. 172.

¹⁰³ TAMTÉŽ, s. 179.

3. Testamenty měšťanů

Závěti měšťanů představují hlavní zdroj informací, se kterým jsem v této studii pracovala. Proto jsem charakteristice tohoto pramene věnovala nejvíce pozornosti. Na úvod jsem se snažila o co nejúplnější shrnutí literatury o měšťanských testamentech a testamentární praxi. Následně jsem stručně nastínila vývoj městského práva.

Jelikož v mé předkládané studii jsem se zaměřila na soběslavské testamenty¹⁰⁴ z let 1600-1825, bylo logické, abych další část práce věnovala vývoji městského práva v Soběslavi s důrazem na právo dědické. Při popisu testamentární praxe jsem vycházela především z Koldínovi kodifikace a vše doplnila poznatky získanými z analýzy soběslavských kšaftů.

3.1. Česká historiografie a měšťanské závěti

Zájem o měšťanskou kulturu a s tím související prameny městské provenience má v českém dějepisectví dlouhou tradici. Prvním velkým historikem se stal již zmíněný Zikmund Winter, který se specializoval především na prostředí pražských měst. Z důkladné znalosti pramenů k dějinám měst vytěžil mnoho informací osvětlujících mnohé stránky společenského života, kterými se v současnosti zabývá kulturní historie.¹⁰⁵ S modernějším přístupem ve studiu vývoje a dějin každodennosti města přišel v devadesátých letech minulého století František Hoffmann.¹⁰⁶ Z té doby pochází dnes již klasická práce vzniklá postupně pod vedením Josefa Petráňe, která se zabývá nejen vrstvou urozených, duchovních, venkovským prostředím, ale především také mnou sledovaným tématem - měšťany.¹⁰⁷

Na důležitost využití testamentů, pozůstalostních inventářů a celkovou

¹⁰⁴ Soběslavskými kšafty se zabývaly také další badatelky. Edici prvních dochovaných soběslavských kšaftů zpracovala Marta HRADILOVÁ (ed.), *Soběslavské kšafty*, s. 47-103. Na ní navazovala edice soběslavských testamentů Hany Říhové pro léta 1525 – 1600; Hana ŘÍHOVÁ (ed.), *Testamentární praxe soběslavských měšťanů v letech 1525–1600, Výběrová edice*, Rigorózní práce FF UK, Praha 2008.

¹⁰⁵ František KUTNAR, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, 2. vydání, Praha 1977, s. 44–45.

¹⁰⁶ František HOFFMANN, *České město ve středověku. Život a dědictví*, Praha 1992.

¹⁰⁷ Samotná práce vychází jak z hmotných, tak i z písemných pramenů; Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury*, I–II/ 1-2, Praha 1985-1997.

dědickou praxi poukázal již zmíněný Zikmund Winter, ale i Čeněk Zíbrt¹⁰⁸ nebo z pozdějších badatelů Josef Janáček. Za nejstarší práci zabývající se výhradně posledními pořizenými je považována studie středoškolského profesora Bedřicha Viléma Spiesse, který popsal královéhradecký tzv. „*Liber testamentorum*“ z počátku 17. století.¹⁰⁹ Bohatosti kutnohorského archivu využil Josef Šimek, jenž zpracováním knihy kšaftů z let 1544–1577 dospěl spíše k směsi vybraných postřehů založené na příkladech, než k ucelené práci vystihující každodennost či postavení tehdejších kutnohorských měšťanů.¹¹⁰ Testamentům kutnohorských měšťanů se zabýval také amatérský archeolog a historik Emanuel Leminger.¹¹¹

Z dalších prací nelze opomenout práci Jaroslava Kubáka, jenž využil závěti pro rozbor majetkových poměrů měšťanů v Českých Budějovicích.¹¹² Této linii využívající kšafy jako pramen k majetkovým poměrům měšťanstva se v dalších letech držela řada badatelů. Patří mezi ně také studie Jarmily Háskové, ve které autorka na základě litomyšlských závětí vylíčila sociální strukturu města a peněžní hotovost měšťanů. Naznačila tak další možnosti využití testamentů při jejich důkladném rozboru.

Následující léta přinesla zintenzivnění a zkvalitnění studia pramenů pozůstalostní praxe. Jednou z nejkvalitnějších a nejpřínosnější jak po stránce formální, tak obsahové představuje práce Jiřího Peška,¹¹³ věnující se pražskému prostředí. Tento

¹⁰⁸ Čeněk ZÍBRT, *Z her a zábav staročeských*, Velké Meziříčí 1889.

¹⁰⁹ Autor ve svém příspěvku k dějinám města popsal velmi detailně, avšak popisně 59 testamentů z vymezeného období; Bedřich Vilém SPIESS, *Kterak a co Kralohradečtí druhdy kšaftovali. Kulturně-historický náčrt z počátku 17. století (1612-1620)*, Památky archeologické a místopisné 19, 1900–1901, s. 137–144, 209–224.

¹¹⁰ Josef ŠIMEK, *Ze kšaftů kutnohorských (1544 – 1577)*, Český lid 25, 1925, s. 191–195.

¹¹¹ Podkladem pro jeho práci se stala kniha kšaftů z let 1544 - 1577 a aktový materiál; Emanuel LEMINGER, *Co vypravují staré testamenty*, Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české 6, 1932, s. 5-13. Tuto studii a ostatní jeho pojednání nalezneme v souborném vydání jeho drobnějších prací; TÝŽ, *Stará Kutná Hora*, Kutná Hora 2006.

¹¹² Informace čerpal v městské knize „*Liber testamentorum*“ z let 1554-1604; Jaroslav KUBÁK, *Závěti budějovických měšťanů v druhé polovině XVI. století*, JSH 34, 1965, s. 96–103.

¹¹³ Jiří PEŠEK, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře vývoji v době předbělohorské*, PSH 15, 1982, s. 63–92. Jeho další práce vycházely spíše z pozůstalostních inventářů. Své výzkumy zaměřoval především na dějiny knižní, výtvarné a hudební kultury, v souvislosti se sociálními poměry měšťanů.; TÝŽ, *Pozůstalostní*

badatel zkoumal testamety a ostatní prameny pozůstalostního řízení ze dvou důležitých hledisek. Základem jeho práce se stal podrobný popis testamentární a inventarizační praxe vycházející z tehdejších právních kodifikací a zvyklostí, doplněné poznatky získanými z pozůstalostních písemností. Zároveň neopomněl připomenout důležitost tohoto typu pramene pro poznání sociálních, hospodářských a kulturních podmínek předbělohorské doby. Pražskému prostředí se věnoval též Bohdan Zilynskyj, který zkoumal především zápisy a zmínky v knihách kšaftů Nového Města pražského týkající se jiných měst.¹¹⁴

V osmdesátých letech minulého století se na prameny soukromoprávní povahy, především týkající se dědické praxe, začalo pohlížet z jiných úhlů. Badatelé se od té doby snaží proniknout prostřednictvím testamentů či pozůstalostních inventářů ke kultuře každodenního života, dějinám mentalit a rodinných struktur či využít tyto prameny v historické antropologii. Tímto směrem se vydalo mnoho mladých badatelů již ve svých kvalifikačních pracích, z nichž bohužel většina zůstala nevydána.

inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života, OH 1, České Budějovice 1991, s. 30–42; TÝŽ, *Výtvarná díla s náboženskou tematikou v pražských předbělohorských interiérech*, Umění 30, 1982, s. 263–267; TÝŽ, *Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576-1620*, FHB 2, 1980, s. 247-282; TÝŽ, *Výtvarná díla s náboženskou tematikou v pražských předbělohorských interiérech*, Umění 30, 1982, s. 263-267; TÝŽ, *Veduty v pražských interiérech doby předbělohorské*, Umění 31, 1983, s. 521-522; TÝŽ, *Z pražské hudební kultury měšťanského soukromí před Bílou horou*, Hudební věda 20, 1983, s. 242-256; TÝŽ, *Postavení hudebního života v měšťanské kultuře předbělohorských Čech*, Hudební věda 24, 1987, s. 147-153. Uvedenou problematiku autor uceleně shrnul ve své práci; TÝŽ, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620. Všední dny kulturního života*, Praha 1993.

¹¹⁴ Bohdan ZILYNSKYJ, *Zprávy o Táboře a jeho obyvatelích v nejstarších knihách kšaftů Nového Města pražského (1436 – 1494)*, TA 1, 1987, s. 61–67; TÝŽ, *Ještě ke knihám kšaftů Nového Města pražského (s ohledem na Tábor a Tábořsko)*, TA 4, 1992, s. 42-46; TÝŽ, *Kolínsko a Kutnohorský v prvních dvou knihách kšaftů Nového Města pražského (1436 -1494)*, Práce muzea v Kolíně 4, 1987, s. 89-104; TÝŽ, *Podblanicko v nejstarších knihách kšaftů Nového Města pražského (1436–1494)*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 25, 1984, s. 169-185.

Tyto práce vycházely z jednotlivých univerzitních pracovišť v Praze,¹¹⁵ Českých Budějovicích, Ústí nad Labem a v poslední době i v Brně a Olomouci. Zároveň se také střediska výzkumu dané tematiky přesunula na ústavy a katedry zmíněných univerzit.

V pražském prostředí rozšiřuje výzkum pozůstalostních pramenů zdejší tradici kulturní historie. Mezi mladé badatele patří například Petr Rak, jenž zároveň působí jako odborný asistent na katedře historie Ústavu humanitních studií UJEP.¹¹⁶ Bez opomenutí nesmí zůstat ani příspěvek Jany Smyčkové-Ratajové, která zkoumala poslední pořízení ve vztahu k rodinným strukturám.¹¹⁷ Jako jedna z prvních tak přinesla do českého prostředí nový pohled na testamentsy tradiční především ve francouzské historiografii. Kšafy jako pramenem pro dějiny rodinných struktur, ale zároveň i historickou demografii a sociotopografii se zabývala Pavla Jirková.¹¹⁸ Mezi další patří studentka doktorského studia na katedře PVH Marie Tošnerová, jež se zabývá

¹¹⁵ Roman KOLEK, *Kolínské testamentsy a pozůstalostní inventáře z let 1542–1687. Příspěvek ke studiu dědické praxe v českých raněnovověkých městech*, Diplomová práce FF UK, Praha 1998; Lenka PAŠKOVÁ, *Plzeňské knihy kšaftů konce 15. a v 16. století a možnosti jejich pramenného využití*, Diplomová práce FF UK, Praha 1988; Petr RAK, *Knihy trhů a testamentsů města Kadaně z let 1465–1603. Diplomatický rozbor a rozbor testamentsární agendy*, Diplomová práce FF UK, Praha 1997; Jana SMYČKOVÁ, *Pražské testamentsy (1600–1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur*, Diplomová práce FF UK, Praha 1997.

¹¹⁶ Petr RAK, *Kadaňské knihy trhů a testamentsů z let 1465–1603 a testamentsární praxe v Kadani od poloviny 15. století do počátku 17. století*, SAP 48/2, Praha 1998, s. 3–106; TÝŽ, *Veřejně prospěšné odkazy v testamentsch kadaňských měšťanů z let 1465–1530*, in: Jiří Šouša – Ivana Ebelová (edd.), *Inter laurum et olivam 1–2/2002 XVI.*, 2005, (= AUC - PHILOSOPHICA ET HISTORICA – Z pomocných věd historických), s. 697–706.

¹¹⁷ Jana RATAJOVÁ, *Pražské testamentsy (1600–1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur*, PSH 30, 1998, s. 90–125.

¹¹⁸ Tato studie je zkrácenou a upravenou verzí její diplomové práce; Pavla JIRKOVÁ, *Testamentsární praxe v Jihlavě v letech 1578–1590. Testament jako pramen pro dějiny rodinných struktur, historickou demografii a sociotopografii*, Časopis Národního muzea – řada historická 176, 1/2, 2007, s. 21–58. Autorka je v současné době řešitelkou tříletého grantu na téma „Testamentsární praxe v Jihlavě v 16. – 17. století (Testament jako pramen pro dějiny rodinných struktur, historickou demografii a sociotopografii)“.

berounskými knihami inventářů a testamentů.¹¹⁹ Studie Jany Kopečkové, vycházející ze seminární práce vzniklé na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, se zaměřila na knihu kšaftů města Domažlice a možnostem jejího využití k výzkumu každodenního života.¹²⁰

Jihočeskou oblast studia měšťanské každodennosti reprezentuje skupina kolem Václava Bůžka, jež se soustředila na poznání sociální, ekonomickou a profesní stratifikaci jihočeských domácností v Českých Budějovicích, Jindřichově Hradci, Prachaticích a Soběslavi. Zdejší rozsáhlý pramenný výzkum založený nejen na analýze testamentů a pozůstalostních inventářů, ale i svatebních smluv a tzv. šacuňků dal vzniknout mnohým důležitým a přínosným pracím.¹²¹ Zároveň zde vznikly také mnohé kvalifikační práce přímo specializované na testamentsy měšťanů.¹²²

Městy severozápadních Čech, především Kadaní, Litoměřicemi, Louny,

¹¹⁹ Marie TOŠNEROVÁ, *Berounské knihy inventářů a testamentů z předbělohorského období, Minulostí Berounska* 9, 2006, s. 20-38.

¹²⁰ Jana KOPEČKOVÁ, *Předbělohorská kniha kšaftů města Domažlic a možnosti jejího využití k výzkumu každodenního života*, *Západočeský sborník historický* 6, 2000, s. 117-144.

¹²¹ Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, *JSH* 59, 1990/2, s. 65–80. Dle autorů lze na základě zvolené metody stanovit ryze historickými postupy tři základní typy a devět podskupin jihočeských měšťanských domácností a současně rozhodnout o kulturní úrovni domácností v závislosti na sociální a profesní skladbě jihočeských měšťanů. Podobně TÍŽ, *Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech*, *JSH* 59, 1990, s. 113–128; Václav BŮŽEK, Václav, *Renesanční domácnost soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova*, *TA* 3, 1991, s. 34–51; Jana STEJSKALOVÁ, *Kšaft jako pramen pro studium kulturní úrovně měšťanské domácnosti*, *OH* 1, 1991, s. 74 – 80; Petr HLAVÁČEK, *Architektura, mobiliář a paramenta sakrálních objektů na Kadaňsku ve světle testamentů kadaňských měšťanů*, *Ústecký sborník historický* 2004, s. 157-194.

¹²² Alena ŠTĚPKOVÁ, *Svět soběslavských měšťanů ve světle jejich testamentů 1549 – 1651*, Diplomová práce FF JU, České Budějovice 2005; Markéta MENOŠKOVÁ, *"Leže v kázni boha všemohúcího, dobrého jsa rozumu..." K výpovědní hodnotě kutnohorských kšaftů předbělohorské doby*, Diplomová práce FF JU, České Budějovice; Martina POLANSKÁ, *Každodenní život obyvatel královského města Tábora ve světle testamentů*, Diplomová práce FF JU, České Budějovice.

Mostem, Ústím nad Labem a Žatcem, a každodenností jejich obyvatel se v posledních letech zabývá velmi intenzivně pracoviště na půdě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně.¹²³ Mezi nejvýznamnější představitele tohoto okruhu patří Michaela Neudertová - Hrubá, která důkladně probádala oblast severozápadních královských měst a jejich pozůstalostní agendu. V českém prostředí představuje její publikovaná disertace první rozsáhlejší a komplexnější zhodnocení městských pozůstalostních písemností z hlediska testamentární a inventarizační praxe. Autorka se chopila tématu především z právního a správního hlediska. Nicméně prostřednictvím exkurzů, prolínající celou práci, naznačila také další možné směry při zkoumání pramenů pozůstalostní povahy. Její velmi zdařilá a rozsáhlá studie se tak stala východiskem a

¹²³ Problematikou posledních pořizování měšťanů se zabývá např. Olga Fejtová, jež působí jako externí spolupracovnice katedry historie Ústavu humanitních studií UJEP a jako odborná pracovnice Archivu Hlavního města Prahy. Olga FEJTOVÁ, *Knihy v testamentární praxi měšťanů v 17. století*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, 2006, (= Opera romanica 9), s. 377-396; Olga FEJTOVÁ – Kateřina JÍŠOVÁ, *Měšťanské testamety jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové databáze*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamety*, s. 15-27. Na dosud nepřilíživě využívaný pramen mělnického kšaftovního registra upozornil ve svém článku Jan Kilián - historik Regionálního muzea Mělník a externí vyučující na FF UJEP; Jan KILIÁN, *Mělnické registrum kšaftovní z let 1491-1536 – dosud nevyužitý pramen*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamety*, s. 231-241. Testamety se zabývaly i zdejší absolventky, které si téma testamentů vybraly také jako téma diplomové práce: Vítězslava SMETANOVÁ, *Ústečtí měšťané v Liber Testamentorum z let 1509-1585*, Diplomová práce PF UJEP, Ústí nad Labem 2001; TÁŽ, *Struktura testamentů v 16. století*, in: Konec a začátek v jazyce a literatuře. Sborník z mezinárodní konference, Ústí nad Labem 2001, s. 191-195; TÁŽ, *Ústečtí měšťané v Liber Testamentorum z let 1509-1585*, in: Michaela Hrubá (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*, Ústí nad Labem 2000, s. 123-131. Michaela ŠTAJNEROVÁ, *Litoměřičtí měšťané ve světle testamentů vepsaných do Knihy posledních vůlí z let 1527-1576*, Diplomová práce PF UJEP, Ústí nad Labem 2001; TÁŽ, *Testamety litoměřických měšťanů z let 1527-1576 jako pramen k dějinám rodinných struktur*, in: Michaela HRUBÁ (ed.), *Města*, s. 87-106; TÁŽ, *Církevní donace litoměřických měšťanů v první polovině 16. století ve světle kšaftovní knihy*, Ústecký sborník historický, 2001, s. 261-268.

inspirací mnoha mladým badatelům.¹²⁴ Autorka i v dalších studiích a společných projektech zůstává věrna městskému prostředí a výše zmíněnému tématu.¹²⁵ V roce 2000 uspořádala sborník „Města severozápadních Čech v raném novověku“. Tato publikace byla postavena vesměs na upravených diplomových pracích, obhájených na katedře historie ústecké UJEP, zabývající se převážně studiem pozůstalostních pramenů.¹²⁶

Z brněnského okruhu¹²⁷ nesmíme opomenout jméno Tomáše Borovského,

¹²⁴ Těžiště práce náleží kapitolám o jednotlivých fázích testamentárního procesu a o postavách relátorů, písařů a poručníků; Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku*“, s. 101-118.

¹²⁵ Autorka využila souvislou řadu trhových knih z druhé poloviny 16. století a z počátku 17. století, obsahující pozůstalostní inventáře, jako základní pramen ke studiu každodennosti lounských měšťanů; Michaela NEUDERTOVÁ, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době*, in: Česká města v 16. – 18. století, Opera instituti Historici Pragae, Praha 1991, s. 245 – 251; TÁŽ, *Možnosti (a limity) studia měšťanských testamentů 15. a 16. století na příkladu měst severozápadních Čech*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty*, s. 29-37; TÁŽ, „*Maje proti Turku vytáhnouti...*“ *Poslední vůle litoměřických měšťanů z roku 1594*, in: Jiří MIKULEC - Miloslav POLÍVKA, *Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*, sv. 2, Praha, 2007, s. 572-576; TÁŽ, *Bratrstva a cechy z pohledu měšťanských testamentů královských měst severozápadních Čech v raném novověku*, in: *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům*, Praha 2000, s. 27-47; TÁŽ, *Možnosti studia předbělohorských testamentů a inventářů pozůstalostí v královských městech severozápadních Čech*, in: HRUBÁ, Michaela (ed.), *Města*, s. 7-34; TÁŽ, *Pozůstalostní písemnosti v rámci městských pramenů nesporné soudní agendy a jejich právní zakotvení*, Ústecký sborník historický, 2001, s. 211-232.

¹²⁶ Nalezneme zde samozřejmě i další články zabývající se historií měst severozápadních Čech; Michaela HRUBÁ (ed.), *Města severozápadních Čech v raném novověku*, Ústí nad Labem 2001. Např. Petra HOFFMANNOVÁ, *Rodina v 16. století z pohledu testamentů královského města Louny*, in: Michaela HRUBÁ (ed.), *Města*, s. 107-122.

¹²⁷ Problematiku ženských testamentů v Brně naznačila ve svém příspěvku Michaela Malaníková. Autorka se věnuje především postavení žen ve středověké společnosti, čímž se zároveň nevyhnula problematice kšaftů; MALANÍKOVÁ, Michaela, *Několik poznámek k ženským testamentům v pozdně středověkém Brně*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty*, s. 139–143. Znojemskými testamenty a tamější testamentární praxí se zabývala Věra Tlapáková. Zdejší absolventka

jenž se ve své studii o městských testamentech zabýval hlavně církevními odkazy a jejich analýzou. Také v dalších pracích vycházel ze studia měšťanských kšaftů.¹²⁸ Mezi významné badatele v poslední době patří bezesporu i Tomáš Malý zabývající se chrudimskou testamentární praxí, samotnými posledními vůlemi a možnostem jejich využití.¹²⁹ Snaží se především pohlížet na závěti jako na pramen s osobní výpovědní hodnotou a využívat je pro studium „dějin mentalit“.

Měšťanská každodennost se stala předmětem zájmu i na katedře historie Univerzity Palackého v Olomouci pod vedením Jiřiny Holinkové.¹³⁰ Kšaftům pak

magisterského studia ukončila studium s prací Věra TLAPÁKOVÁ, *Testamenty znojemských měšťanů v pozdním středověku (do roku 1479)*, Diplomová práce FF MU, 2004. Ve stručnosti využila získané informace ve svých dalších publikovaných studiích; TÁŽ, *Testamentární praxe ve Znojmě v 15. století, Jižní Morava*, Vlastivědný sborník 41, 2005, sv. 44, s. 29-43; TÁŽ, *Zbožné odkazy v testamentech znojemských měšťanů do roku 1479*, Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě, 2004, s. 13-23.

¹²⁸ Tomáš BOROVSÝ, *Zu der ere gots und meiner sele zu selikeit. Odkazy brněnských měšťanů církevním institucím v letech 1410-1530*, SPFFBU, řada C – 46, 2001, s. 79-96; TÝŽ, *Čas středověkých měšťanských testamentů. Příklad Brna v pozdním středověku*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty*, s. 55-71.

¹²⁹ Tomáš MALÝ, „...nechtěje tomu, aby jací soudové a nevole po mé smrti byly...“, *Chrudimský vlastivědný sborník* 8, 2004, s. 55 – 100; TÝŽ, „Mentalita“, *zbožnost a smrt chrudimského měšťana v raném novověku*, *Chrudimské kšafy ze 16.–18. století*, *Chrudimský vlastivědný sborník* 7, 2003, s. 19 – 70; TÝŽ, *Co nabízejí (raně novověké) testamenty? Zamyšlení nad možnostmi kvantifikace*, ČMM 126, 2007, s. 251-266; TÝŽ, *Kterak Starochrudimští na smrtelném loži kšaftovali. Testamentární praxe v raněnovověké Chrudimi*, *Sborník prací východočeských archivů* 10, 2005, s. 13-36; TÝŽ, *Seelenheil und Fegefeuer im Zeitalter des "langen und nahen Todes". Das Lesen von Messen in Brünn im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Makrwart Herzog – Cecilie Hollberg (Hg.), *Seelenheil und irdischer Besitz. Testamente als Quellen für den Umgang mit den "letzten Dingen"* (= Irseer Schriften, 4), Konstanz 2007, s. 139-151.

¹³⁰ Jiřina HOLINKOVÁ, *Měšťanská kultura v předbělohorské Olomouci*, OH 1, 1991, s. 165–178. Svou pozornost však zaměřuje především na dějiny školství; TÁŽ, *Každodenní život předbělohorské školy na Moravě*, in: *Sborník prací historických*, Acta UPO – Historica 24, 1988, s. 45–54.

věnovala svoji pozornost konkrétně Libuše Spáčilová.¹³¹ Mimo univerzitní centra vznikaly práce zabývající se touto problematikou na pracovištích státních archivů¹³², muzeí¹³³ a na půdě Akademie věd České republiky¹³⁴. Na závěr bych chtěla připomenout ještě jméno zahraničního historika Thomase Krzencka, jenž se intenzivně věnuje českým posledním vůlím z 15. století.¹³⁵

¹³¹ Libuše SPÁČILOVÁ, *Deutsche Testamente von Olmützer Bürgern. Entwicklung einer Textsorte in der Olmützer Stadtkanzlei in den Jahren 1416-1566* (=Schriften zur diachronen Sprachwissenschaft 9), Wien 2000; TÁŽ, *Testamenty olomouckých měšťanů*, in: Ivo HLOBIL – Marek PERŮTKA (edd.), *Od gotiky k renesanci*, sv. 3, Olomouc 1999, s. 110-118.

¹³² Pracovníci SOKA Kutná Hora Marie Bisingerová a Vojtěch Vaněk ve svém příspěvku zpracovali přehled dochování středověkých testamentů v kutnohorském archivu; Marie BISINGEROVÁ – Vojtěch VANĚK, *Pozdně středověké testamenty z Kutné Hory, Kaňku a Čáslavi a jejich dochování v kutnohorském archivu*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty*, s. 211-219. Posledními vůlemi měšťanstva, jejich religiozitou a měšťanskými elitami se věnuje i pracovnice Archivu Hlavního města Prahy Kateřina Jíšová; Kateřina JÍŠOVÁ, *Odkazy knih v pozdně středověkých testamentech Nového města pražského*, *Miscellanea* 19, 2006, s. 4-17; Také Marta Hradilová, která v roce 1989 nastoupila do Oddělení pro soupis a studium rukopisů při Archivu AV ČR, se mj. zabývá i regionálními dějinami (Soběslavsko). V rámci svého studia se zabývala i měšťanskými testamenty; Marta HRADILOVÁ, *Soběslavské kšafy z let 1455 – 1523*, *TA* 4, 1992, s. 47–107; TÁŽ, *Narativní prameny k dějinám města Soběslavi*, *TA* 11, 2002, s. 191 – 205; TÁŽ, *Soběslavské kšafy 1455-1526*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty*, s. 221-230.

¹³³ Etnograf a archeolog ze Strážnice Jiří JPAJER, *Testamenty a pozůstalosti strážnických obyvatel z 18. století*, *Slovácko* 44, 2003, s. 23-45. Historička Regionálního muzea v Teplicích Pavlína BOUŠKOVÁ, *Testamenty teplických měšťanů v době předbělohorské*, *Zprávy a studie Regionálního muzea v Teplicích* 26, 2006, s. 147-200.

¹³⁴ Pracovnice Historického ústavu AV ČR Markéta ŠPŮROVÁ, *Testamenty z 15. století v nejstarší čelákovické městské knize*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty*, s. 243-251.

¹³⁵ Thomas KRZENCK, *Böhmische Bürgertestamente des 15. Jahrhunderts. Regestenverzeichnis*, *Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde* 44, 1998, s. 142-186; TÝŽ, *Böhmische Testamente aus der Hussitenzeit*, *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Böhmischen Länder* 34,

Vzrůstající zájem o danou tematiku dokládá také počín Archivu hlavního města Prahy a Historického ústavu Akademie věd České republiky. V roce 2005 uspořádaly konferenci na téma „Pozdně středověké testamentsy v českých městech“. Celé symposium bylo završeno vydáním stejnojmenného sborníku.¹³⁶

1993, č. 1, s. 7-28; TÝŽ, *Böhmische Bürgertestamente des 15. Jh. Das Beispiel der Prager Neustadt*, in: Husitství – Reformace – Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela 2., Praha 1995, s. 627-648; TÝŽ, *Tabor und der Alltag im hussitischen Böhmen. Reflexionen auf der Grundlage überlieferter Bürgertestamente*, Husitský Tábor 11, 1994, s. 29-37; TÝŽ, *Pražské a vídeňské testamentsy pozdního středověku – pokus o komparaci*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamentsy*, s. 87-94.

¹³⁶ Mnoho příspěvků v tomto sborníku je citována ve výše uvedeném přehledu literatury. Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamentsy v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití*. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR, Praha 2006.

4. Dějiny městského práva

V následující kapitole bych ráda načrtla obecný přehled městského práva. Tento výklad je důležitý pro pochopení dějin práva užívaného v Soběslavi a jeho lepší zařazení do obecného kontextu.

V širším slova smyslu lze vymezit městské právo jako soubor obyčejových nebo zákonných ustanovení, která se týkala města jako celku i jeho obyvatel. Bylo zaručováno městskou vrchností, uplatňováno městskými orgány a užíváno obyvateli ve věcech veřejných a soukromých.¹³⁷ Přesněji vyjádřeno bylo jeho jádrem právo soukromé, zejména majetkové, a právo trestní. Dále obsahovalo jak právo procesní tak i vymezení výkonné pravomoci, jenž tvořila vlastní kompetenci městských orgánů. Tím představovalo svébytnou soustavu, čímž se lišilo od práva zemského, a jehož funkcí bylo především chránit zájmy měšťana.¹³⁸

O městském právu u nás můžeme mluvit až ve 12. století.¹³⁹ Z počátku ovšem nebylo vytvořeno společné městské právo, především díky slabé ústřední moci. Partikularismus tak patřil k základním znakům městského práva,¹⁴⁰ které bylo na naše území převzato z německých vzorů¹⁴¹ a přineseno silnou vrstvou německých

¹³⁷ František HOFFMANN, *České město*, s. 248.

¹³⁸ Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998, s. 139. Do vzniku měst a jejich institucí zajišťovala bezpečnost prostého člověka především moc jeho pána a teprve po ní řád a právo.

¹³⁹ V předchozím období raně středověká města na našem území neznala ani městské právo ani městské obce. Nenalezly se také prameny, které by svědčily o počátcích městských institucí. Důvodem je zde především skutečnost, že městské zřízení a řády se u nás převzaly v poměrně zralých formách; TAMTÉŽ, s. 137.

¹⁴⁰ Problematiku pramenného výzkumu pro naši oblast rozebíral především František HOFFMANN, *K oblastem českých práv městských*, Studie o rukopisech 14, 1975, s. 29–35.

¹⁴¹ Braní právních vzorů již existujících měst pro města nově povýšená bylo znakem tvoření rodin městských práv, které se utvářely všude v Evropě a které měly své středisko v důležitém mateřském městě. V průběhu doby se upevňovaly vztahy k tomuto městu žádostmi o naučení nebo odvoláními k vyšší stoli, takže je dobře zjištělné geografické rozčlenění různých městských práv a jeho pozdější proměny; Jiří KEJŘ, *Vznik*, s. 150.

osídlenců.¹⁴²

Od 13. století se u nás města rozdělily do dvou základních oblastí městského práva - na oblast magdeburskou, také nazývanou severoněmeckou či saskou, a norimberskou, známou jako jihoněmeckou nebo švábskou. Města severoněmeckého práva byla pevněji soustředěna kolem své nejvyšší stolice Magdeburku, ale z vývojového hlediska byla považována za zaostalejší. Na rozdíl od magdeburské oblasti mělo město Norimberk ve své oblasti význam pouze nominální.¹⁴³ Jako vrchní stolice pro odvolání se ho totiž využívalo jen ojediněle.¹⁴⁴ Práva jihoněmecká jsou všeobecně považována za vyspělejší, hlavně díky rychlejší recepci římského práva a přijímání inspiraci z práva zemského. Jejich pružnost se projevovala také ve schopnostech rychle reagovat na změny v hospodářském i společenském životě. Mezi oběma oblastmi nebyla ostrá hranice, ať v rozmezí teritoriálním či časovém, jak se mylně domníval Antonín Haas. Obě právní oblasti vymezovala města a městečka na vrchní stolici přímo nebo nepřímou závislá. Podle toho se považovaly za vrchní stolice nejvyššího stupně Staré Město pražské, Cheb, Jihlava, Brno a Znojmo pro oblast jihoněmeckou, v okruhu severoněmeckého práva pak Litoměřice, Olomouc, Hlubčice a nejspíše i méně významný Těšín, Krnov a Ostrava.¹⁴⁵ Zároveň mimo těchto dvou základních středisek existovaly v českých zemích četné podoblasti.¹⁴⁶

Mnoho měst, jež v 16. století spadala pod vrchní stolici Starého Města pražského, prošla během doby vlastními proměnami. Některá města se stala dokonce stolicemi nižšího řádu ve druhém i třetím stupni, poskytující tak naučení i několika

¹⁴² Přesto se ukazuje, že také v těsném sousedství Svaté říše římské, kde se německý charakter měst projevoval nejvíce, se objevovaly různé odlišnosti a zároveň do vzdálenějších oblastí, kde se již neusazovalo německé obyvatelstvo, pronikalo jen samotné německé právo. Vyplývá z toho, že německé městské právo nemá přímou závislost na německém prostředí; TAMTÉŽ, s. 139.

¹⁴³ Někteří badatelé dokonce nesouhlasili s nazýváním tohoto práva norimberským. Např. František Hoffmann přiznává „Norimberku“ maximálně nominální funkci; František HOFFMANN, *K oblastem*, s. 34. Také Michaela Hrubá neuzívá tohoto termínu a raději ho nahrazuje alternativou „jihoněmeckým“; Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku“, s. 50.

¹⁴⁴ Vedle Norimberka se uplatňovala i další střediska jihoněmeckého práva, např. Vídeň.

¹⁴⁵ František HOFFMANN, *K oblastem*, s. 39.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 38.

menším městům.

Městské právo se formovalo komplikovaným procesem, při němž se slučovaly prvky domácího práva s prvky cizími a nad jednotlívým procesem převažovala osobitost jednotlivých měst a oblastí. Mezi další zdroje městského práva patřilo právo kanonické, předávajíc v částečné míře dědictví práva římského¹⁴⁷ a právo zemské, jímž se řídila vznikající šlechtická obec.¹⁴⁸

Snahy o kodifikaci a její následná realizace byla závěrečnou etapou historie městského práva. Již za vlády Karla IV. se začala sepisovat zemská i městská práva. V této době zpracoval velmi obširnou brněnskou právní knihu písař Jan,¹⁴⁹ jenž použil nejdůležitější materiál své doby a zároveň využíval i jiných právních pramenů z prostředí měst jihoněmeckého právního okruhu. Platnost sbírky se ovšem omezovala převážně na brněnský okruh.¹⁵⁰

Roku 1536 se pokoušel o sepsání všeobecných práv městských také mistr Brikcí z Licka. Podle názoru Jaromíra Čelakovského není jeho dílo však ničím jiným než „*nově podniknutou recensí sbírky náležív brněnsko-jihlavských na základě českého překladu této sbírky z roku 1468*“.¹⁵¹ Dokonce sám Brikcí se nazývá pouhým „*vykladačem práv a ne jejich skladatelem*“.¹⁵² Jednotlivé kapitoly rozdělil na „*rozdiely*“ a opatřil je novými nápisy, marginálními rubrikami, na začátek knihy umístil předmluvu

¹⁴⁷ Týkalo se to především v instituce manželství a práva dědického.

¹⁴⁸ Důvodů pro dynamický rozvoj městského práva bylo hned několik. Mezi základní patří např. poměry hospodářské a geografické. Na přeměnu práva měli vliv i městští písaři. Např. Jan z Gelnhausenu dovedl z praktických případů vytvářet sbírky, vybíral nejvhodnější články práva brněnského a jihlavského, a tak posílil základ, jenž potom silně zapůsobil na právo pražské i na konečnou kodifikaci; TAMTÉŽ, s. 49.

¹⁴⁹ Brněnským městským právem se zabývá především Miroslav FLODR, *Brněnské městské právo*, Brno 2001; TÝŽ, *Brněnské městské právo po smrti notáře Jana (1359-1389)*, Brno 2006; TÝŽ, *Právní kniha města Brna I.-III.*, Brno 1990-1993.

¹⁵⁰ Jaroslav ČELAKOVSKÝ, *O právech městských m. Brikcího z Licka a o poměru jich k starším sbírkám právním*, Právník 19, 1880, s. 731-732.

¹⁵¹ TAMTÉŽ, s. 797.

¹⁵² Hermenegild JIREČEK – Josef JIREČEK (edd.), *M. Brikcího z Licka Práva městská*, Praha 1880, s. XXVI. V textu nebylo nalezeno mnoho změn od používaných právních předloh., z čehož plyne, že Brikcí málokdy doplnil či změnil text kvůli tomu, že by se mu zdál zastaralý; Jaroslav ČELAKOVSKÝ, *O právech*, s. 831.

„pocitivým a slovutným panu purgmistru a radě Starého Města pražského“ a k celému dílu připojil rejstřík. Brikcího městská práva tedy obsahují větším dílem články brněnské knihy nálezů, jež sestavil brněnský písař Jan.¹⁵³

Kodifikace městských práv se završila až z pera mistra Pavla Kristiána z Koldína a jeho „Právy městskými“ z roku 1579.¹⁵⁴ Ze staletého ovlivňování městského práva pražského, brněnského a jihlavského spolu s působením práva zemského a římského vzniklo dílo, které znamenalo vítězství práv původem jihoněmeckých. Kodifikace byla přijata nejprve v oblasti práva pražského. Od roku 1610 podle rozhodnutí zemského sněmu platila „Práva městská“ ve všech městech a městečkách v Čechách. Tímto krokem byl zároveň zjednáán plný průchod pravomoci pražského apelačního soudu.¹⁵⁵ Na Moravě byl Koldínův zákoník přijat teprve roku 1680 jako právo subsidiární a konečně v roce 1697 jako jediný zákon. Ve věcech trestních se však četná města i nadále, do zřízení státních kriminálních soudů roku 1726, obracela na své staré vrchní stolice.¹⁵⁶

Posledním výrazným krokem ve vývoji městského práva bylo jeho zrušení. Dlouho připravovaným Občanským zákoníkem z roku 1811 se zavedlo od 1. ledna 1812 jednotné soukromé právo pro příslušníky všech stavů zemí, které v té době tvořily rakouské císařství, vyjma země koruny uherské.¹⁵⁷ Přívlastek „občanský“ byl u nás zpočátku nahrazován slovem „měšťanský“.¹⁵⁸ Bezděčně tak bylo naznačeno,

¹⁵³ TAMTÉŽ, s. 834.

¹⁵⁴ Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská království českého a markrabství moravského s krátkou jejich summou od Pavla Krystyana z Koldína*, 5. vydání, Praha 1876.

¹⁵⁵ Již zřízení apelačního soudu roku se významně přispělo ke konečné kodifikaci. Jelikož reskriptem Ferdinanda I. roku 1548 vznikla apelační stolice zvané jako rada nad apelacemi, apelační komora či latinsky consilium apellationum, která byla běžně nazývaná jako apelační soud; Karolína ADAMOVÁ, *Apelační soud v Českém království v letech 1548 – 1651*, in: Karel MALÝ (ed.), *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1975, s. 101.

¹⁵⁶ František HOFFMANN, *K oblastem*, s. 51.

¹⁵⁷ Marta KADLECOVÁ – Karel SCHELLE – Renata VESELÁ – Eduard VLČEK, *Vývoj českého soukromého práva*, Praha 2004, s. 84.

¹⁵⁸ V českém vydání byl zákoník zpočátku nazván „Kniha všeobecných zákonů městských“, neboť našemu jazyku chyběl na počátku 19. století výraz a pojem „občan“; Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, 3. doplněné vydání,

že pro obyvatele habsburské monarchie se měl stát statut měšťana vzorem a normou.¹⁵⁹ Všeobecný zákoník občanský byl bezesporu nejvýznamnějším právním kodexem vydaným na našem území. Ve své době patřil ke třem stěžejním evropským civilním zákoníkům, vedle francouzského a německého. Jeho dokonalost prokázala především jeho doba platnosti, jelikož až na drobné změny u nás platil až do roku 1950.¹⁶⁰

4.1. Vývoj městského práva se zřetelem k právu dědickému v Soběslavi

Za rozhodující hledisko pro posouzení povahy práva ve městě a jeho zařazení do určité právní oblasti považujeme, jak jsem již výše popsala, jakého práva se skutečně u městských institucí užívalo. O vzniku města Soběslavi se dochovalo pouze několik nedůvěryhodných pověstí. První doloženou zmínku o tomto místě bychom našli až z roku 1293. Rožmburkům pak patřila Soběslav nejpozději od roku 1349, kdy toto město bylo zmíněno v soupisu rožmburských držav. Sama Soběslav měla nejspíš již v následujícím období charakter města, jelikož v listinách i na pečeti se nazývá „civitas“. Z několika málo pramenů se dovídáme také o existenci přísežných konšelů a o faktu, že se Soběslav řídila určitým právním řádem, o kterém se bohužel nedochovalo nic bližšího.

Důležitý mezník ve vývoji Soběslavi znamenal rok 1390, kdy Jindřich z Rožmberka udělil ve svém privilegii¹⁶¹ Soběslavským „právo měst královských“.¹⁶²

Praha 1975, s. 287.

¹⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 288.

¹⁶⁰ Marta KADLECOVÁ – Karel SCHELLE – Renata VESELÁ – Eduard VLČEK, *Vývoj*, s. 85.

¹⁶¹ Originál listiny je uložen v SOKA Tábor ve fondu Archiv města (AM) Soběslav inv. č. 1, sign. I A 1/1, kart. 1. Mj. Antonín HAAS, *Codex iuris municipalis. Privilegia nekrálovských měst českých, 4/1*, Praha 1954, č. 140. Český překlad nalezneme v publikaci Jan LINTNER, *Pět set padesát let města Soběslavi*, Soběslav 1941, s. 13–17.

¹⁶² „Ius regale“ neboli právo královské se v tomto pro nekrálovské listiny podivuhodném znění vyskytuje téměř výhradně jen v rožmburské oblasti. Prvně se objevuje v privilegii roku 1361 pro město Bavorov nad Blanicí, i když sám Bavorov nikdy nebyl královským městem, podobně jako Soběslav, a ani se jím nikdy nestal. Označení „ius regale“ se zrodilo v rožmburské kanceláři a je pravděpodobné, že se původcem této novinky byl Václav z Miličína, rožmburský úředník. Tato výsada však nebyla v poddanských městečkách zas tak zvláštní. Vrchnosti běžně dávaly svým městům podobné právní zvyklosti, jakých

Poprvé se tak kodifikovala soběslavská městská práva a svobody. Do té doby disponovali měšťané pravděpodobně pouze ústním nebo mlčenlivým souhlasem vrchnosti. V samotné dispozici této listiny byly stanoveny soudní odvolací instance a vojenské povinnosti poddaných vůči Rožmberkům.¹⁶³ Mezi nejvýznamnější svobody a důležitým krokem ve vývoji práva dědického se řadilo zrušení práva odúmrtního.¹⁶⁴ Od této doby tak dědili po měšťanech nejbližší příbuzní, a to i za předpokladu, že měšťan zemřel bez kšaftu a neměl žádné děti.¹⁶⁵ Jindřichovo privilegium se vztahovalo na všechny soběslavské obyvatele, tedy nejen na usedlé měšťany (cives), nýbrž i na obyvatele (incolae et inhabitatores) obojího pohlaví, kteří bydleli ve městě z jakéhokoliv důvodu. Ti všichni se měli od této doby řídit právy městskými a se svým jménem mohli volně disponovat.¹⁶⁶ Vydání tohoto privilegia považuje Miroslav Truc za jakousi náhradu nikdy neexistující zakládací listiny.¹⁶⁷

Jelikož odvolací instancí pro Soběslav byly stanoveny České Budějovice, platil pro ni a její obyvatele jejich právní řád. Soběslavští se jím pravděpodobně řídili již před vydáním tohoto privilegia, což však pro nedostatek pramenů zůstává pouhou domněnkou. České Budějovice patřily k vrchním stolicím druhého řádu, které náležely do sféry vlivu práva Starého Města pražského. Ukázalo se ovšem, že si ponechaly právo této linie v jeho prvotní podobě, nijak nedotčené vlivy brněnskými či jihlavskými jako

užívala i blízká královská města, ale jediní Rožmberkové užívali tohoto neobvyklé označení. Slavnostní formulace přinášela výhody jak příjemcům, tak vydavatelům. Měšťanům obdařeným „královským právem“ připadala vrchnost vznešenější než ostatní páni a pozvedala jejich sebevědomí. A konečně udělením tak znamenitých výsad si rožmberští vladaři vytvářeli ze svých měšťanů spolehlivé a věrné poddané; Antonín HAAS, *O tak řečeném právu*, s. 73.

¹⁶³ Měšťané se měli odvolávat od soudu soběslavského do Českých Budějovic a dále ke své vrchnosti jako k nejvyšší instanci.

¹⁶⁴ Pouze majetek osob odsouzených pro vraždu připadal vrchnosti.

¹⁶⁵ Soběslavské privilegium převzalo prakticky doslovně (až na dvou místech rozšířenější dispozici) text privilegia třeboňského z roku 1376; Miroslav TRUC, *Ius regale rožmberských městských privilegií*, in: Karel MALÝ (ed.), *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, s. 57.

¹⁶⁶ Jan LINTNER – František SALÁK, *Okresní archiv v Soběslavi. Průvodce po fondech a sbírkách*, Soběslav 1958, s. 42.

¹⁶⁷ Miroslav TRUC, *Ius regale*, s. 66.

jiné podoblasti.¹⁶⁸

Po porážce stavů v roce 1547 byla Soběslavským o dva roky později císařem Ferdinandem I. potvrzena jejich práva s výjimkou odvolacího soudu. Od té doby se měly odvolávat ne k vrchnosti jako k nejvyšší vrchnosti, ale do Prahy k apelačnímu soudu, jehož působnost se projevovala zejména v oblasti trestněprávní a při dědických sporech.¹⁶⁹ V následujících letech požádali Soběslavští ve snaze konkretizovat široký pojem „ius regale“ svou vrchnost, Petra Voka z Rožmberka, o nové privilegium a navrhli též jednotlivá ustanovení, jež měla tato listina obsahovat. Petr Vok jim vyhověl a 16. února 1594 jim udělil privilegium, které obsahovalo všechny jejich požadavky a zároveň představovalo doklad o chápání rozsahu „královského práva“.¹⁷⁰

Koldínův zákoník, jenž vznikl roku 1579, pronikl do Soběslavi až později. Doklady o přestupu na tento oficiální zákoník jsem v městských písemnostech nenašla, ale v pozdějších písemnostech městské správy lze nalézt doklady o jeho užívání, například odkazy na jednotlivé paragrafy tohoto zákoníku.

Na další vývoj městského práva a jeho privilegií měla vliv změna majitele města. Smrtí Petra Voka z Rožmberka totiž přešla Soběslav do držení Jana Jiřího ze Švamberka. Jelikož se jeho následovník syn Petr aktivně účastnil stavovského povstání, bylo díky formální účasti na povstání potrestáno po Bílé hoře také město Soběslav ztrátou všech svých statků a privilegií. Vzápětí byly statky městu vráceny a nový držitel Soběslavi Ferdinand III. udělil opět měšťanům i privilegia, která byla sice podobného znění jako předchozí, ale vynechávala všechny závazky ze strany vrchnosti

¹⁶⁸ František HOFFMANN, *K oblastem*, s. 42. K českobudějovické stolici se obracela pro ponaučení též město Kaplice, Třeboň a Veselí nad Lužnicí. Od roku 1418 se i město Soběslav stalo třetí odvolací instancí pro město Sedlčany. Tím byla vyjádřena i zvýšená právní úroveň města; Antonín HAAS, *Právní oblasti*, s. 23.

¹⁶⁹ V Soběslavi jistě nebylo výjimkou odvolání k Apelačnímu soudu v případě dědických sporů. Stávalo se tak především u většího majetku, jelikož samo odvolání bylo velmi nákladnou záležitostí. Jako příklad lze uvést velký soud ohledně pozůstalosti Pavla Čeka, jenž odkázal všechnen svůj majetek zdejšímu záduším; Jan LINTNER, *Hřbitovní kostel*, s. 30.

¹⁷⁰ Vznikem tohoto privilegia se zabýval a podrobný obsah podal Jan Lintner; Jan LINTNER – František SALÁK, *Okresní archiv*, s. 43.

a naopak městu přibylo více povinností.¹⁷¹ Tato privilegia potvrzená roku 1669 Janem Adolfem ze Schwarzenbergu zůstala platná až do zřízení regulovaného magistrátu roku 1787.

Vývoj samostatného městského práva byl zastaven roku 1812 uvedením „Všeobecného občanského zákoníku“¹⁷² do praxe. Změna v městském a tím také v dědickém právě nebyla v následujících letech příliš výrazná. Způsobil to především vliv městského práva na znění vlastního občanského zákoníku. Dokonce v původním názvu zákoníku byl přívlastek „bürgerliche“, nebo-li městský. V té době totiž význam „občanský“ nebyl ještě znám a výraz „městský“ nejvíce odpovídal zamýšlenému charakteru kodifikace. Otázka dědění pak byla projednávána v druhém dílu tohoto zákoníku, nadepsaném „o právu k věcem“.¹⁷³

4.2. Kšaftovní zvyklosti soběslavských měšťanů v novověku

V této části mé diplomové práci jsem se snažila rekonstruovat soběslavskou testamentární praxi v letech 1600-1825. Vycházela jsem především z „Práv městských“ mistra Koldína, jež se v Soběslavi v tomto časovém spáciu užívala, a doplnila jsem je informacemi získanými ze studia soběslavských testamentů. Přechod na Všeobecný občanský zákoník roku 1812 nebyl z hlediska podoby testamentů postihnutečný, a jelikož se v dědickém právě a vlastní testamentární praxi téměř shoduje, rozhodla jsem se využívat převážně Koldínovu kodifikaci.

Celý proces začínal v okamžiku, kdy se měšťan nebo měšťanka rozhodli sepsat svou poslední vůli. Městské právo však umožňovalo pořídit poslední vůli jen osobám k tomu způsobilým. Kšaftovat nesměly osoby nezletilé,¹⁷⁴ lidé v moci jiného člověka či hluší a němí od narození, kteří se nenaučili psát.¹⁷⁵ Součástí kšaftů se stala také formule „Sana-Mente“ vypovídající o právní způsobilosti testátora,

¹⁷¹ Jan LINTNER – František SALÁK, *Okresní archiv*, s. 43.

¹⁷² Fridrich Alois ZEILLER (ed.), *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*, Wien 1811.

¹⁷³ Marta KADLECOVÁ – Karel SCHELLE – Renata VESELÁ – Eduard VLČEK, *Vývoj českého soukromého práva*, Praha 2004, s. 85.

¹⁷⁴ V Koldínových právech byla hranice zletilosti stanovena u žen věkovou hranicí patnácti let a u mužů osmnáctým rokem.

¹⁷⁵ Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská*, E.VII, s. 142-143.

tj. o jeho duševním zdraví.¹⁷⁶ Její přítomnost v textu měla zamezit možnému napadení závěti související se stavem kšaftujícího měšťana. V drtivé většině zkoumaných soběslavských testamentů se proto objevuje v nepatrných obměnách, že kšaft se činí „*při dobré paměti a rozumu zdravého*“.¹⁷⁷ Někdy bylo toto ujištění o právní způsobilosti testátora doplněno navíc sentencí o božské milosti, „*ještě mi ráčil Pán Bůh zdraví a rozumu a paměti propůjčiti*“.¹⁷⁸ Jestliže měšťan nebo měšťanka splňovaly všechny tyto předpoklady, mohlo se přistoupit k poslednímu pořízení.

Měšťan většinou pověřil někoho z rodiny, aby požádal purkmistra o zaslání dvou důvěryhodných osob, které by závěť vysvědčily. V úvodu listiny se tento akt často zmiňoval a v některých případech bylo součástí textu též uvítání a poděkování vyslaným osobám: „*Předně Vás pány do příbytku manžela mýho vítám, a že ste ke mně a k žádosti mý na kšaft najíti se dáti ráčili, velice děkuji.*“¹⁷⁹

Kšaftující měl z formálního hlediska dvojí možnost, jakou podobu by měla jeho poslední vůle mít. Obě tyto formy byly považovány za rovnocenné, pokud respektovaly všechny dané „slavnosti“ či zvyklosti. V prvním případě, kdy se člověk rozhodl kšaftovat ústně, byl kšaft nazýván „*testamentum nuncupativum*“¹⁸⁰, „*oustní kšaft*“¹⁸¹ či „*paměť oustního kšaftu*“¹⁸². Jestliže byl člověk zdravý, mohl předstoupit před městskou radu a svou poslední vůli zde vyslovit. Městský písař ji pak zanesl do příslušných městských knih.¹⁸³ V případě soběslavských testamentů se mi takovýto případ nepodařilo prokázat. Nicméně ústní pořízení probíhala ve zdejších městě spíše

¹⁷⁶ Uzavřít kšaft nemohli lidé pošetilí, blázni a ti, co ztratili paměť. Na překážku však nebylo fyzická sešlost či nemoc; Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská*, D. XLII, s. 130.

¹⁷⁷ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 142, Testament Marie Anny Wolcové.

¹⁷⁸ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 136, Testament Víta Wopičky.

¹⁷⁹ TAMTÉŽ, kart. 137, Testament Judity Vrabcové.

¹⁸⁰ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 82, Testament Václava Havika.

¹⁸¹ TAMTÉŽ, f. 23, Testament Kateřiny Čekové.

¹⁸² TAMTÉŽ, f. 30, Testament pana Václava Rieba.

¹⁸³ Michaela Hrubá se domnívá, že tento způsob je obvyklý spíše v oblasti měst, které své právní zvyklosti vystavěly na magdeburských zásadách, v nichž byla zakotvena výrazná role zahájených soudů a jednalo se zde o preferovaný způsob posledního pořízení; Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku*“, s. 176.

tak, že závěť bývala testátorem oznámena dvěma přivolaným svědkům,¹⁸⁴ přísežným či hodnověrným měšťanům, kteří pak po smrti kšaftujícího museli předstoupit před městskou radu, kde kšaft zopakovali a dosvědčili správnost jeho znění.¹⁸⁵ Doklad, že takovéto kšafty byly uzavírány, podává nejen „Liber testamentorum“, kde při písemné fixaci byla zmíněna skutečnost, že se jednalo o ústní pořízení, ale také listiny, které vypovídají svědectví o „paměti oustního kšaftu“.

Převážná část soběslavských měšťanů se však rozhodla pro „*testamentum scriptum*“, nebo-li závěť zhotovenou v písemné podobě. Soběslavské testamentsy se v početní převaze dochovaly právě v listinné podobě, neboť ze zápisů v „Liber testamentorum“ vidíme, že byly zapsány do knihy z písemné předlohy. Měšťan mohl sepsat svou poslední vůli sám, nebo za pomoci jiné osoby, což bylo obvyklejší. V případě, že měšťan zhotovoval svou poslední vůli sám, uváděl tuto skutečnost v úvodu a na konci dokumentu přitiskl často vlastní sekretní pečeť, která byla později doplněna o podpisy a pečete přivolaných svědků.¹⁸⁶ Tomáš Malý poukazyval na to, že vlastnoruční sepsání posledního pořízení vypovídá mj. také o vyšším sociálním statutu testátorů. Tuto teorii můžeme dokázat i v prostředí Soběslavi, kde mezi testátory píšící si svou závěť patřili nejvýznamnější a vzdělané osoby činné ve vysokých veřejných funkcích.¹⁸⁷

Nejčastěji však při vyhotovování závěti asistoval městský písař.¹⁸⁸ Díky

¹⁸⁴ „*My níže podepsaní známo činíme vůbec přede všemi, zvláště tu kde toho potřeba nastane, že jest Václav Davidů soused zdejší, jsouce v těžkej nemoci postavený, při zdravém však ještě rozumu, rozjímaje sobě nestále tohoto života živobítí, nás se dožádal, abychom oustně jeho poslední vůli vyslyšeli a pokud by jej Bůh všemohoucí k sobě povolati ráčil, tu kde náleží přednesli.*“ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 16, Testament Václava Davidů.

¹⁸⁵ Popis této praxe uvádí záznam v „Knize kšaftů“: „*Poněvadž Vojtěch Vítků s[e] zanechaným oustním kšaftem zemřel, o kterém zdejší měšťanové Vojtěch Solnitzky a Jan Doležal vědomost jakožto svědkové míti mají, pročez předvolaný jsouce, ti samí svědkové tázání byli, v čom ta poslední vůle pozůstává.*“ TAMTĚŽ, f. 192b, Testament Vojtěcha Vítků.

¹⁸⁶ Tomáš MALÝ, *Kterak „Starochrudimští“*, s. 17.

¹⁸⁷ Např. SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 136, Testament Řehoře Smrčky.

¹⁸⁸ V pramenech se objevuje také titul „*radní písař*“, což vyjadřovalo pouze jiný výraz pro stejného úředníka. Např. v kšaftu Kašpara Pekaře z roku 1600 je Tomáš Netolický nazýván jako „*písař městský*“, a naproti tomu ve stejném roce je opět Tomáš Netolický

zjištěnému velkému podílu písařů na vzniku kšaftů bych se ráda u těchto osob pozastavila. Písař jako vzdělaný člověk a úředník městské správy zprostředkoval testátorovi své znalosti formulářových vzorů posledních vůlí.¹⁸⁹ Velkou roli zde zároveň hrála i tradice, což lze sledovat v rámci vývoje podoby testamentů a jejich formulačních variant.¹⁹⁰ Například u městského písaře Tomáše Netolického,¹⁹¹ který byl autorem mnohých závětí, vidíme určitou ustálenost v jím používaných formulích.¹⁹²

Spolu s písařem se dostavili k testátorovi také dožadání svědci kšaftu, kteří svou přítomností a pozdějším vysvědčením testamentu patřili mezi tři podmínky, tzv. slavnosti, jež byly potřebné k platnosti testamentu. Podle městského práva bylo potřeba minimálně dvou hodnověrných svědků.¹⁹³ V případě morové nákazy či jiné pohromy

v testamentu Petra Červenky nazýván jako „*písař radní*“; TAMTÉŽ, kart. 136, Testament Kašpara Pekaře; TAMTÉŽ, kart. 136, Testament Petra Červenky.

¹⁸⁹ Radní nebo-li městský písař byl jako stálý zaměstnanec městské rady doložen teprve roku 1501. Do té doby jeho práci vykonávali nejspíše písaři rožmberského hejtmana. Od konce 17. století se stále častěji nazýval „syndik“, až toto označení převládlo. Pro období mé diplomové práce působili ve funkci stálého písaře: Tomáš Netolický (1577-1618), Klement Mráz Netolický (1619-1625), Valentin Koptiades Přeštický (1625-1633), Tomáš Ignác Salomovides (1633-1635), Jan Vobratanský (1636-1642), Ondřej Lanz Krumlovský (1643-1649), Jan Klement z Ernštejna (1649-1657), Lukáš Zikmund Zahrádka Prachatický (1657-1669), Mag. P. V. Hoffmann (1669-1676), Jan František Hodkovský (1682-1708), Jan Zelenka ((1709-1719), František Antonín Hetzendrfer (1720-1729), Václav Jan Grünholtzer (1730-1744), Václav Felix Favoth (1744-1757), Jan Tomáš Popp (1757-1758), Petr František Vaněk (1759-1766), Jan M. Zárka (1766-1784), Antonín Alois Jaschke (1784-1787), Josef Tsusch (1787-1788), Martin Jose Günther (1788-1792). Roku 1792 byl zřízen v Soběslavi regulovaný magistrát; Jan LINTNER, *Archiv města Soběslavi 1371-1945 (1950)*, Tábor 1966, s. 13-14. V následujících letech se v „Liber testamentorum“ objevuje jméno Václava Špačka ve funkci kancelisty, kterého v roce 1816 nahrazuje Václav Lekeš až do roku 1825; SOKA Tábor, AM Soběslav, LT, f. 196 – f. 214.

¹⁹⁰ Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku*“, s. 220.

¹⁹¹ Působil jako městský písař v letech 1577-1618; Jan LINTNER, *Archiv*, s. 14.

¹⁹² Neopomněl vždy zmínit sociální statut alespoň u mužské části populace a právní způsobilost testátora. Testamenty se vyznačují také podobným grafickým provedením pouze s drobnými odchylkami.

¹⁹³ Římské právo požadovalo přítomnost osmi svědků, ale již starší městské právní normy

povolovala „*Práva městská*“ výjimečně i jen jednoho svědka.¹⁹⁴ V Soběslavi byli u sepisování testamentu převážně přítomni dva až tři svědci. Tři osoby vysvědčovaly především závěti movitějších měšťanů. Za relátory mohly být přizvány pouze osoby „*dobře zachovalé*“, myšleno s dobrou pověstí a bez úhony. Městské právo zapovědělo svědčit při kšaftu ženám,¹⁹⁵ blízkým příbuzným jako např. synům, osobám v čeledním a učednickém vztahu k osobě kšaftujícího, nedospělým lidem a samozřejmě též osobám hluchým, pošetilým, nedůvěryhodným a nepoctivým.¹⁹⁶ Tyto požadavky byly přísné proto, aby se eliminovala možnost ovlivnění relátorů a jejich svědectví. Vysvědčit testament bylo zakázáno také duchovním, kteří nesměli být ani poručníky a správci sirotčího majetku, jelikož „*o duše lidské, a ne statky světské pomíjející, spravovati a péči o ně míti mají*“.¹⁹⁷ Svědci měli uchovat obsah poslední vůle v tajnosti, dokud kšaftující nezemřel a poté kšaft při jeho publikování vysvědčit. Zemře-li jeden ze dvou svědků testamentu, musel zbylý relátor zesílit svou výpověď přísahou.¹⁹⁸ Při běžném postupu svědkové přísahat nemuseli a svědčili tzv. „*beze škody*“.¹⁹⁹ V Soběslavi jsem zjistila, že během 17. století se svědectví postupně přesouvalo od členů městské samosprávy do rukou soukromých osob.²⁰⁰

počítaly pouze se dvěma, z čehož pak vycházel i Koldín; Jaromír ŠTĚPÁN, *O kompilační povaze*, s. 36.

¹⁹⁴ Doložen mor v roce 1773; Rudolf E. CIKHART, *Hlad a mor na Tábořsku v l. 1771-1772*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 9, 1909, s. 129-131.

¹⁹⁵ V prostředí Soběslavi byl tento požadavek vždy striktně dodržen. Z diplomové práce Romana Kolka vyplývá, že ve výjimečných případech se navzdory městskému právu ženy jako svědkové testamentů objevovaly; Roman KOLEK, *Kolínské testamenty*, s. 138-142.

¹⁹⁶ Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská*, E.VII, s. 144.

¹⁹⁷ TAMTÉŽ, E. VIII, s. 144.

¹⁹⁸ Tato podmínka převzata z brněnské sbírky nálezů „*Cursus civilium sententiarum*“; Jaromír ŠTĚPÁN, *Studie*, s. 61.

¹⁹⁹ „*Beze škody*“ pro ně a jejich další potomky; Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská*, D. LVIII, s. 139.

²⁰⁰ Petr Rak zjistil, že tento trend probíhal v Kadani již během 16. století; Petr RAK, *Kadaňské knihy*, s. 79-81. Michaela Hrubá dospěla k obdobnému výsledku jako Petr Rak při zkoumání žateckých testamentů. Ve zdejší městi zjistila mj. zajímavý fakt, že ačkoli některé osoby svědčící u kšaftů, ve chvíli, kdy tuto službu některému ze svých sousedů poskytovaly, zasedaly v městské radě, testamenty se o jejich úřadu nezmiňují; Michaela

Každý měšťan mohl sepsat své poslední pořízení kolikrát chtěl, vždy však platila jeho poslední verze, která současně splňovala právní předpoklady pro jeho uznání.²⁰¹ Tyto podmínky se nazývaly „tři slavnosti“.²⁰² V prvním případě musel kšaftující uvést hlavního dědice²⁰³ své pozůstalosti, jelikož „jednoho každého kšaftu podstata v ustanovení universálního dědice pozůstává.“²⁰⁴ Poté bylo potřeba, aby byla závěť před svědky stvrzena, jak bylo již výše popsáno. Poslední slavností bylo řádné vysvědčení kšaftu.

Akt vysvědčení a přečtení kšaftu, tzv. „publicatio testamenti“, znamenal oznámení obsahu poslední vůle testátora po jeho smrti. V případě písemného testamentu byla listina otevřena a čtena v městské radě za přítomností svědků, kteří ji měli potvrdit. U ústních kšaftů oznámili kšaftovní svědkové jeho znění radním a poté zde byl zaznamenán.²⁰⁵ Na dokument, ať písemného či ústního testamentu, mělo být okamžitě poznamenáno datum publikace a vysvědčení závěti: „Vysvědčen a publikován v plnosti rady.“²⁰⁶ Bohužel ne vždy se tak stalo. Po jeho vysvědčení byli s posledním pořízením obeznámeni dědicové.²⁰⁷ Podobně to proběhlo např. při čtení testamentu Wenzla Rieba v roce 1811: „Přítomná poslední vůle u přítomnosti vdovy Rozálie a poručníka Augustina Buzka, veřejně prohlášena byla u magistrátu města Soběslavi.“²⁰⁸

HRUBÁ, „Nedávej statku“, s. 212.

²⁰¹ Kšaft se mohl dochovat i ve více exemplářích, ale jestliže byly identického obsahu byly považovány za jeden testament. Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská*, D. LII, s. 135.

²⁰² TAMTÉŽ, D. LIII, s. 136.

²⁰³ Na tomto místě je na místě vysvětlit tehdejší terminologii. „Dědic“ totiž znamenal osobu, které kšaftující odkázal celý nebo z větší části svůj statek či dům, znamenal jakéhosi „univerzálního dědice“. Ostatní nápadníci bývají označováni jako „kšaftovníci“, „přátelé“ nebo jsou určeni příbuzenským poměrem k testátorovi; TAMTÉŽ, E. LIII, s. 165; TAMTÉŽ, F. XVIII, s. 181.

²⁰⁴ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 141, Testament Matěje Kopeckého.

²⁰⁵ TAMTÉŽ, kart. 141, Testament Martina Pokorného.

²⁰⁶ TAMTÉŽ, kart. 137, Testament Michaela Pekaře.

²⁰⁷ Velmi výstižně tento proces vystihují slova z Koldínova zákoníku: „Po jejichžto takovém a tak pořádném vysvědčení, kšaft ten vůbec se vyhlásí jednomukaždému, kdožby toho požádal, a kolikrát by toho potřeba ukazovala, přečten bude“; Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská*, D. XLIV, s. 132.

²⁰⁸ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 152, Testament Wenzla Rieba.

Za publikování dědic zpravidla zaplatil určený poplatek, v jehož mnohonásobné navrácení po přečtení dozajista doufal. V Soběslavi se mi bohužel informace o výši takového poplatku nepodařilo nalézt.

Doba, která uplynula od sepsání testamentu do jeho publikace, byla závislá na tom, kdy testátor své poslední pořízení sepsal. Bohužel u mnoha soběslavských závětí nevíme datum publikace, i přesto, že bylo, jak jsem již výše zmínila, podle městského práva povinnost datum publikace napsat přímo kšaft. Vysvětluji si to především skutečností, že v dochovaných dokumentech se až do konce 18. století psaly tyto poznámky na obálky posledních pořízení, které se pochopitelně dochovaly v mnohem menší míře než samotné listiny.

Jestliže ve lhůtě šesti týdnů od vysvědčení kšaftu nedošlo k protestům proti znění poslední vůle, byla uznána za platnou a vykonána.²⁰⁹ V dané lhůtě mohl každý, komu se zdálo, že testament jemu nebo jeho dětem protiprávně škodí, vznést námitku, tzv. „odpor kšaftu“. V této práci jsem se o tuto problematiku hlouběji nezajímala, jelikož by to znamenalo značný kvantitativní nárůst zkoumaného materiálu. Nicméně je nutno upozornit na perspektivu zkoumání tohoto pramene, který by po předběžném průzkumu mohl přinést zajímavé poznatky o fungování městské kanceláře a také o mezilidských vztazích dané doby.²¹⁰

Pro potvrzení „věčné“ platnosti měli pozůstalí možnost nechat zapsat závěť do příslušných městských knih. S profesionalizací a byrokratizací městské správy

²⁰⁹ Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská*, E. XLII, s. 158.

²¹⁰ Ojedinělý popis průběhu odporu v Soběslavi nastínil místní archivář Jan Lintner. Soběslavský měšťan Pavel Ček, jelikož byl bezdětný, odkázal ve své poslední vůli z roku 1730 své jmění soběslavským záduším a zdejšímu náboženskému bratrstvu. Tento kšaft byl sepsán městským syndikem u lože nemocného za přítomnosti jeho manželky Kateřiny a tří svědků. Podpis se však pro přílišnou slabost testátora odkládal, až kšaftující 23. dubna 1730 zemřel. Testament manželka a přítomní svědci podepsali dodatečně teprve 29. dubna toho roku. Tyto okolnosti uvedli děti testátorova zemřelého bratra a sestry jako důvod k napadnutí a neplatnosti kšaftu. Rozvinula se dlouhá soudní pře, která dospěl až k apelačnímu soudu. Svědectví nakonec bylo uznáno jako právoplatné. K zamítnutí žádosti o zrušení poslední vůle přispěla také skutečnost, že Pavel Ček již za svého života prohlašoval, že veškerý majetek odkáže na zbožné účely; Jan LINTNER, *Hřbitovní kostel sv. Marka v Soběslavi*, Soběslav 1936, s. 28-30.

během 18. století se stalo pravidlem, aby na konci originálu listiny bylo uvedeno, jako v případě testamentu Martina Buzka z roku 1819, „že přítomný kšaft v knize kšaftovní od roku 1699 založený na listu 199 vtělený [...] tímto se potvrzuje“²¹¹. Zmínky o vtělení testamentu odkazují na jedinou dochovanou knihu kšaftů, „Liber testamentorum“, vedenou od roku 1699.²¹² Nicméně je pravděpodobné, že existoval také nějaký starší exemplář knihy tohoto typu. Hana Říhová ve své rigorózní práci dospěla k přesvědčení, že některé závěti soběslavských měšťanů z let 1560-1562 byly napsány pravděpodobně na listy nedochované knihy kšaftů, jelikož se jednalo o duplikáty testamentů dochovaných do dnešní doby i v listinné podobě.²¹³

Průběh sepsání poslední vůle až po právní stvrzení platnosti kšaftu neprošel v průběhu novověku příliš výraznými změnami.²¹⁴ Pouze v průběhu 18. století a na počátku 19. století lze vyzorovat stále vyšší míru profesionalizace a byrokratizace městské kanceláře. Nicméně Soběslav stále zůstávala provinčním poddanským městečkem, proto tyto změny neprobíhaly nijak výrazně.

Na závěr této kapitoly bych ráda zmínila, že v Soběslavi existovala také praxe „*Dontio causa mortis*“, nebo-li „předání“ či „vzdání“ majetku pro případ smrti. Bylo potřeba, aby se zmíněný akt odehrál před příslušným městským orgánem a poté byl zapsán do městských knih.²¹⁵ Tento způsob převodu majetku byl v městském prostředí naprosto rovnocenný s pořízením ve formě listiny. Po celý středověk a novověk měl také téměř rovnoprávné postavení ve vztahu k testamentu.²¹⁶ Rozšíření „vzdání“ majetku pro případ smrti se v Čechách prosadilo v souvislosti s původem městského práva v německém prostředí, jelikož německá právní historie doložila existenci tohoto způsobu odkazu majetku ještě před recepcí římského práva. Později začala převažovat podoba testamentu z římského práva. Především proto, že také měšťané na smrtelné posteli či v těžké nemoci mohli zabezpečit svůj majetek. U sepsání poslední vůle se totiž nepožadovalo, jak jsem výše ukázala, aby se měšťan osobně

²¹¹ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 152, Testament Martina Buzka.

²¹² AM Soběslav, SOKA Tábor, inv. č. 326, Liber testamentorum.

²¹³ Hana ŘÍHOVÁ, *Testamentární praxe*, s. 15.

²¹⁴ Stejný názor zastává i Tomáš MALÝ, *Kterak „Starochrudimští“*, s. 16.

²¹⁵ Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku*“, s. 55.

²¹⁶ Popis různých způsobů převodu majetku pro případ smrti a jejich vývoj popsal Miloslav STIEBER, *Dějiny*, s. 105.

dostavil před městský soud či radu.²¹⁷

V prostředí Soběslavi jsem potvrzení o využívání této praxe našla ve zdejší „Knize svatebních smluv“²¹⁸. Manželé Pavel a Barbora Čekovi sepsali v roce 1778 „*Donatio causa mortis*“, kde stálo, že v případě smrti jednoho z manželů měl všechn jejich majetek přejít bez obtíží na toho druhého.²¹⁹ Tento důkaz o jiném způsobu zajištění měšťanského majetku v Soběslavi v případě smrti, než prostřednictvím kšaftu, vycházel pravděpodobně ze zvláštní situace v rodině Čekových. Manželům nebyl dopřán vlastní potomek, ale zároveň vlastnili značný majetek. Tímto postupem se proto snažili bezpečně zajistit svoje společně nashromážděné jmění. Edici tohoto zápisu jsem zařadila mezi přílohy mé diplomové práce.

²¹⁷ Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku*“, s. 56.

²¹⁸ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 324, Kniha svatebních smluv (1685-1679).

²¹⁹ TAMTÉŽ, f. 98b.

5. Církevní dějiny v Soběslavi

Náboženský život v Soběslavi silně ovlivňovalo každodenní dění ve městě a z tohoto důvodu jsem nemohla opomenout zařadit do mé práce také církevní dějiny Soběslavi. Silný vliv na víru a podobu města měli, jak již bylo výše řečeno, první známí majitelé města, Rožmberkové. Nechali v Soběslavi mj. postavit farní chrám sv. Petra a Pavla také kostelík sv. Víta. Přesné založení kostela sv. Petra a Pavla bohužel neznáme. Tento kostelík stával v podhradí soběslavského hradu a byl několikrát přestavěn. V roce 1378 zde Rožmberkové založili kaplanství při oltáři Božího Těla.²²⁰ Z větší části dostal dnešní podobu přestavbou z roku 1493. Po levé straně kostela byla později vystavěna gotická kaple svatého Jana Křtitele, dnes zasvěcená svaté Panně Marii Lurdské. Pozůstatky původního kostelíka se zachovaly v základech současné zákristie. V roce 1727 byla k chrámové lodi přistavěna barokní kaple svatého Jana Nepomuckého, přiléhající ke kostelu z pravé strany. Zásahu na jejím vzniku měl především tehdejší děkan Jakub Václav Hettig.²²¹ Na severní straně zdejšího svatostánku nechali měšťané vystavět osmdesát metrů vysokou věž. Původní byla za husitských válek pobořena, proto novou vybudovali v letech 1485-1487 mistr Beneš z Trhových Svinů a mistr Burian z Tábora. Cibulovitá bání pochází z roku 1750.²²²

Druhým nejstarším soběslavským kostelem je gotický kostelík sv. Víta, k němuž zřídil Oldřich z Rožmberka špitál.²²³ Tento kostel byl vystaven v letech 1374-1390. Během husitských válek a nepokojích s nimi spojenými začala být budova kostela využívána jako seník. Lepší časy nastaly až v pobělohorské době, kdy Jan z Rožmberka postoupil Soběslav Zdeňkovi ze Štenberka. Manželka jednoho ze šternberských úředníků se pak významně zasloužila o obnovu kostela sv. Víta a zvolila si jej také jako místo svého posledního odpočinku. Na špitál a k němu přilehlý kostelík pamatoval také poslední z Rožmberků Petr Vok odkazem 500 kop na zvelebení tohoto svatostánku. V roce 1719 oznámil soběslavský děkan Jakub Hettig do Třeboně smutnou zprávu, že kostelík vyhořel a žádal o jeho opravu. V následujících letech se povedlo z větší části

²²⁰ Roman CIKHART, *Duchovní správa*, s. 2.

²²¹ Josef LINTNER, *Obraz církevních dějin*, in: Karel LUSTIG (ed.), *Národopisná, školní, průmyslová a včelařská výstava v Soběslavi*, Soběslav 1898, s. 157.

²²² Josef LINTNER, *Vysoká věž soběslavská*, *Musejní sborník* 4, 1901, s. 3-8.

²²³ Na jeho provoz věnoval ves Chlebov; Jan LINTNER, *Pět set padesát let Soběslavi*, Soběslav 1941, s. 10.

kostel opravit.²²⁴ V druhé polovině 18. století bohužel kostel opětovně chátral a přestával být využíván. Roku 1785 byl nakonec pustnoucí kostel sv. Víta z rozkazu císaře Josefa II. zrušen, načež zdejší fundanční mše byly slouženy v hlavním chrámu sv. Petra a Pavla.²²⁵ Následně byl kostelík prodán a začal být využíván jako soukromý dům. Jeho bývalou slávu mu vrátil až „Spolek pro znovuzřízení bývalého kostela sv. Víta“ ve třicátých letech minulého století, jenž ho vykoupil ze soukromého vlastnictví, rekonstruoval a nechal opět vysvětit.

Třetí a poslední soběslavský kostel byl vybudován v polovině 17. století a souvisel se vznikem nového hřbitova. Původní městský hřbitov se totiž rozkládal před chrámem apoštolů sv. Petra a Pavla a vybíhal přibližně dvacet metrů do náměstí.²²⁶ Naproti hlavnímu vchodu do kostela pak stávala kostnice. Rozlohou tento hřbitov přestal brzy vyhovovat,²²⁷ a proto byl v druhé polovině 16. století zřízen hřbitov nový. Stalo se tak v roce 1570, kdy v Soběslavi řádila morová epidemie a potřeba nového místa odpočinku začala být urgentní.²²⁸ Tento hřbitov se rozkládal na Veselském předměstí na místě bývalého zpustlého dvora a byl obehnan kamennou zdí. Již v době založení nového krchova se současně uvažovalo o zřízení hřbitovního kostela. Někteří měšťané na jeho stavbu pamatovali ve svých posledních vůlích dřív, než se o jeho založení rozhodlo.²²⁹ Se stavbou samotného kostela sv. Marka se nakonec započalo až v roce 1650, a to především díky iniciativě ctihodného měšťana Zachariáše Marka

²²⁴ Josef LINTNER, *Kostel sv. Víta v Soběslavi*, s. 10-13.

²²⁵ TAMTÉŽ, s. 14.

²²⁶ Roman Jan CIKHART, *Duchovní správa v Soběslavi*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 2, 1909, s. 1.

²²⁷ Původní městský hřbitov býval až do roku 1838 na náměstí okolo děkanského kostela sv. Petra a Pavla. Z kroniky Františka Šifauera se dozvídáme, že „*toho roku zbořená jest kostnice a zdi krchovní u velkého kostela a krchov srovnán. Mnoho vozů lidských kostí se dobylo, kteréž byly odvezeny k sv. Marku na krchov, jdouc s pravé strany v cípu krchova jsou složeny a zemí přikryté*“; Pohřbívání na tomto kostele však přestalo již za třicetileté války; Jan LINTNER, *Hřbitovní kostel*, s. 4.

²²⁸ Jan LINTNER, *Hřbitovní kostel sv. Marka v Soběslavi*, Soběslav 1936, s. 5.

²²⁹ Např. Anna Jakubka odkázal něco ze své pozůstalosti „*na kostelík k novému krchovu*“; Hana ŘÍHOVÁ, *Testamentární praxe*, s. 190; Nebo Ondřej Havle pamatoval „*na kostelík nový 10 kopami*“; TAMTÉŽ, s. 199.

Markovského.²³⁰ Náklady na stavbu kostela nesl převážně Markovský, avšak zároveň se podílela také obec či jednotlivci, kteří přispěli menšími obnosy na stavbu hřbitovního kostela. Zachariáš Marek Markovský nadal kostel věčným úrokem na veškeré potřeby kostela a kaple. Roku 1651 byl kostel pražským arcibiskupem, kardinálem Arnoštem z Harrachu slavnostně vysvěcen.²³¹ Od té doby se začala k místnímu kostelu konat na den svatého Marka procesí, jež se brzy stala velmi oblíbenými. Pro velkou návštěvnost byla přistavěna k vnější straně kostela kamenná kazatelna, jelikož vnitřní prostory kostela svými rozměry nepostačovaly a poutní mše se konaly pod širým nebem. Na hřbitovní kostel pamatovali také další měšťané ve svých posledních vůlích. Např. z fundace Pavla Čeka byla postavena u tohoto kostela roku 1734 nová barokní kaple.²³² Od té doby zůstal kostelík do dnešní doby prakticky nezměněn.

Náboženské vyznání bylo v Soběslavi od počátků města ryze katolické. Židé už od prvních městských statut zde měli zakázáno se usidlovat a tak jediné a vrchností prosazované náboženství bylo katolické. Také v době husitských válek a náboženských nepokojů stála Soběslav věrně na straně katolické, jelikož Rožmberkové jako horliví zastánci tohoto náboženství jej všemi silami chránili a nedovolili, aby katolická víra byla zatlačena do pozadí. Díky tomu se však Soběslav stávala častým terčem útoků husitských vojsk z nedalekého Tábora. V průběhu 16. století nastaly v Soběslavi velké změny. I přes neustálou snahu vrchnosti se začaly mezi měšťany šířit nové náboženské směry.²³³ Roku 1528 žádali dokonce odstupující konšelé Jana z Rožmberka, aby také jinověrci mohli zasedat v radě. Ve městě se v té době nacházeli vedle katolíků už i staří

²³⁰ Rod Marků byl v Soběslavi znám již z druhé poloviny 15. století. Zachariáš Marek Markovský se narodil v roce 1590 a vyučil se řezníkem. Jeho jmění se postupně rozrůstalo, což podporoval i dvěma výhodnými sňatky. Veřejně činným se stal od roku 1625, kdy přijal úřad purkmistrovský a od té doby zasedal v městské radě. Z manželství však nevzešlo žádných dětí. Svého velkého jmění proto využíval ke konání dobrých skutků. Postaral se o zvelebení nadání špitálu soběslavského a zasloužil se o založení kostela sv. Marka na novém hřbitově, Zemřel ve věku osmdesáti let a pochován byl u sv. Marka. Jeho náhrobek je dnes uschován na zahradě místního Muzea ve Smrčkově domě; Jan LINTNER, *Hřbitovní kostel sv. Marka v Soběslavi*, Soběslav 1936, s. 9-16.

²³¹ TAMTÉŽ, s. 21.

²³² Josef LINTNER, *Obraz*, s. 178-179.

²³³ Roman Jan. CIKHART, *Duchovní správa*, s. 51.

kališníci, protestanti, Čeští Bratři a Mikulášenci.²³⁴ Zatím ovšem nebyli ve výrazné většině.

Vše se změnilo až přestupem Petra Voka k Českým Bratřím. Jelikož po smrti svého bratra Viléma v roce 1592 převzal i patronát nad rožmberskými farami, začal zde dosazovat kněze víry podobojí.²³⁵ Nepřál katolickým kněžím a postupně také soběslavské měšťanstvo zanevřelo na katolické duchovenstvo a víru. V Soběslavi byl dosazen roku 1612 kněz protestantského vyznání Prokop Cetorazský, který se brzy stal mezi lidmi velmi oblíbený.²³⁶ Do čela jinověrců se postavil primátor města Řehoř Smrčka ze Sabinova, jenž byl obětavým podporovatelem Českých Bratří a k jejich shromažďování propůjčoval svůj dům, kde často nocoval i sám vladař rožmberského dominia Petr Vok. Nová víra ve zdejším prostředí vzkvétala.

Po porážce českých stavů v bitvě na Bílé hoře se soběslavští snažili uchovat si své náboženství. Přes veškeré možné ústupky měšťanů a rady města při zásobování a další pomoci procházejícím císařským vojskům byl už v září 1621 do Soběslavi poslán katolický kněz Bartoloměj, kaplan Hradecký. V té době zde ovšem působil nejen kněz katolického, ale i evangelického vyznání. Katolické bohoslužby se konaly v „menším“ kostele, tedy u sv. Víta, a evangelickému kázání byl vyhrazen kostel „velký“, svatých apoštolů Petra a Pavla. Evangelického kněze Prokopa Cetorazského byli nakonec přes veškeré snahy nuceni na začátku roku 1622 propustit, jelikož on sám se bránil přestupu na katolickou víru a raději volil vyhnanství.²³⁷

V následujících letech sužovaly Soběslav neustálé průchody katolických vojsk a zároveň jim byla opětovně zakazována víra jiná než katolická. Jelikož značná část měšťanů stále nechtěla upustit od kalicha, byli v roce 1626 do města posláni dva jezuitští misionáři, Adam Kravarský a Jan Antaly, kteří již prve vykonali katolickou reformaci v Třeboni, Lomnici a Veselí.²³⁸ Ve zdejším městě neměli tolik práce

²³⁴ Jan LINTNER, *Komisionelní protokol katolické reformace v Soběslavi*, s. 91.

²³⁵ Josef LINTNER, *Reformace v Soběslavi*, Věstník jihočeských museí 10, 1910, s. 65.

²³⁶ Detailní popis situace v Soběslavi a působení tohoto protestantského kněze přináší studie Josefa Lintnera; TÝŽ, *Duchovní správa v Soběslavi za faráře Prokopa Cetorazského v letech 1612-1618*, Sborník historického kroužku 8, 1899, s. 25-30.

²³⁷ Josef LINTNER, *Reformace v Soběslavi*, Věstník jihočeských museí 10, 1910, s. 66.

²³⁸ Josef LINTNER, *Obraz*, in: Karel LUSTIG (ed.), *Národopisná, školní, průmyslová a včelařská výstava*, s. 169.

přesvědčit muže, ale ženy zůstávaly zatvrzele ve své víře a prohlašovaly: „*Kalich na věky si vyrvati nedáme*“. Rychtář musel dát dokonce protestující ženy zavřít do šatlavy o chlebu a vodě, čímž dosáhl jejich přestoupení na katolickou víru a přijímání pod jeden způsob. Důkaz, že protestantská víra prostoupila také špičky soběslavských měšťanů, představuje zpráva, že mezi zatčené ženy patřila též žena primátora Šněperka. O výsledku své činnosti sepsali jezuité protokol, který obsahoval seznam katolíků v Soběslavi a podmínku, „*aby budoucně nikdo práva města Soběslavě nepožíval, kdo by bud' mezi těmito obrácenými nebyl zapsán, nebo se neprokázal, že jest pravým synem církve katolické*“.²³⁹

Po třicetileté válce bylo město stejně jako celá země velmi zpustošené.²⁴⁰ Vše se zlepšilo až po roce 1660, kdy Soběslav spolu s ostatním třeboňským panstvím zakoupil Jan Adolf ze Schwarzenbergu a zapůjčil městu peníze na zaplacení dluhů z dob války. V ustálených poměrech se zlepšilo také postavení katolické církve, což mj. potvrzuje založení kostela sv. Marka a různé přestavby chrámu sv. Petra a Pavla. Za důkaz, že stejně jako v celých barokních Čechách také v Soběslavi se projevil mariánský kult, může být považována stavba mariánského sloupu s korintskou hlavicí a s pozlacenou sochou Panny Marie z roku 1713. Podle pověsti ji nechal postavit tehdejší purkmistr, jménem neznámý, jako projev díky za uzdravení svého syna.²⁴¹ Začátkem 18. století bylo zřízeno náboženské bratrstvo sv. Panny Barbory. Bohužel o něm mnoho nevíme. Ovšem již jeho existence dokazuje zdejší sdružování laiků, stejně jako v celé zemi, a jejich aktivizace v duchovním životě.²⁴² Mezi nejvýznamnější členy

²³⁹ Jména těch, kteří svaté přijímání přijali byly rozděleny podle stavu a povolání měšťanů; Jan LINTNER (ed.), *Komisionelní protokol katolické reformace v Soběslavi*, s. 93-95.

²⁴⁰ Ze 118 domů byly v Soběslavi tři pohořelé a 18 zcela zpustlých. Na předměstí zůstalo z 92 domů deset pohořelých a 55 pustých. Také zádušní a městské vesnice byly větším dílem pusté a prázdné jako město a lidé tak k žebrotě byli nuceni; Jan LINTNER, *Pět set padesát let*, s. 36-37.

²⁴¹ Jan LINTNER, *Pět set padesát let*, s. 54.

²⁴² Význam, povinnosti a činnost bratrstev popisuje ve své knize Jiří Mikulec; Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, s. 54-107. Stručnější výtah ze své knihy publikoval ve svém článku; TÝŽ, *Proměny náboženských bratrstev v Čechách v raném novověku*, in: Tomáš JIRÁNEK – Jiří KUBEŠ (edd.), *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní*

tohoto bratrstva patřil Pavel Ček.²⁴³ Ten odkázal většinu svého jmění na vystavění barokní kaple sv. Panny Barbory při kostele sv. Marka jako místo sdružování bratrstva kolem svého patrona. Bratrstvo bylo roku zrušeno císařem Josefem a jako upomínka na něj zůstala pouze kaple.²⁴⁴ V testamentech jsem našla odkazy literátskému bratrstvu, ale jiné informace se mi o něm nepodařilo zjistit.²⁴⁵

doby (III. pardubické bienále, 29.-30. dubna 2004), Pardubice 2005, s. 19-35.

²⁴³ Jeho otec řemeslem provazník přišel do Soběslavi po třicetileté válce a koupil se roku 1651 od vdovy po školním mistru, Anny Modlitbové, dům na náměstí. Roku 1690 postoupila ovdovělá matka Maruše tento dům svému synu Pavlu Čekovi; Josef LINTNER, *Obraz*, s. 172-173.

²⁴⁴ Josef LINTNER, *Obraz*, s. 173.

²⁴⁵ Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*, s. 13-18.

6. Zbožnost soběslavských měšťanů ve světle jejich posledních vůlí

Přes jistou stereotypnost, úřední charakter závětí a mnohá další úskalí lze testamenty využít rovněž při studiu „dějin mentalit“.²⁴⁶ Již Michel Vovelle ve své práci o provensálských kšaftech ze 17. a 18. století si položil otázku, jestli testamenty mohly zachytit mentalitu člověka, anebo byly pouhým úředním dokumentem, který napodoboval strnulost liturgických textů a podřizoval se žánrovým zvyklostem. Zastával názor, že ačkoli byly osobní výpovědi v posledních vůlích vzácné, nelze mluvit o stereotypech. Nacházel v nich spíše stylizační hojnost, z které vyplývala určitá svoboda umožňující, aby se změny ve vnímání a postoje ke smrti dostávaly na povrch navzdory zkonstatěným konvencím. Vovelle se zároveň soustředil na proměny zbožnosti v 18. století a opíral se při tom především o zbožné odkazy, počty a formu požadovaných zádušních mší a další.²⁴⁷ Kšaft je tak v dnešní době řazen mezi hlavní prameny pro poznání postojů člověka ke smrti, všedního náboženského života, popularity církevních institucí či vlivu církevního učení. Zároveň je testament vnímán jako zřejmý výraz zbožnosti a mentality širokých vrstev obyvatelstva.²⁴⁸

V našem prostředí zůstávají badatelé střízlivější. Poukazuje se na problém poznání osobní zbožnosti, jelikož prameny podávají pouze doklad vnějších projevů, jež mohly představovat pouze potřebu vlastní reprezentace či dobové zvyklosti. Tento jev se vyskytoval především v pobělohorské době, kdy se vnější projevy zbožnosti staly prakticky povinností.²⁴⁹

Z naznačených problému jasně vyplývá nutná opatrnost při práci s kšaftem jako pramenem pro „dějiny mentalit“, ale nelze mu upřít důležitou vypovídající hodnotu v oblastech týkajících se smrti, umírání a s tím spojeným snahám o spasení také prostřednictvím zbožných odkazů. Důležitým faktorem je již prvotní přístup k závětím.²⁵⁰ Nebo-li zda jsou testamenty považovány za soukromoprávní akt pojišťující především testátorův majetek, nebo čistě za náboženský dokument,

²⁴⁶ Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 23.

²⁴⁷ Philippe ARIÉS, *Dějiny I.*, s. 244; Michel VOVELLE, *Piété baroque et déchristianisation. Les attitudes devant la mort d'après les clauses des testaments*, Plon 1973.

²⁴⁸ Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 23.

²⁴⁹ Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15.-18. století II, Bělohorská doba, Společnost a kultura „manýrismu“*, Praha 1983, s. 90.

²⁵⁰ Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 24.

sloužící jako prostředek ke spáse.²⁵¹ Většinou však nelze přímý motiv vzniku kšaftu dokázat.

U soběslavských testamentů se objevilo jen málo posledních vůlí zabývajících se pouze náboženskými a charitativními odkazy. Rozborem zdejších posledních vůlí jsem zjistila především majetkové motivy jejich sepsání, ale nelze říci, že by ztrácely na významu v oblasti „dějin zbožnosti“. Podobný názor zastává také Tomáš Malý v prostředí královského věnného města Chrudimi a jejích obyvatel.²⁵² Poznání této oblasti se v testamentech dá sledovat v několika částech kšaftu, jelikož písemná forma závěti a často i zápis, „*paměť' oustního kšaftu*“, si uchovaly všechny formální náležitosti listiny.

6.1. Invokace

Závěti díky tomu bývaly většinou uvozeny invokací nebo-li krátkou úvodní modlitbou, často odlišenou od okolního textu zdobenějším písmem. Pouze v jednom případě jsem se při studiu soběslavských závětí setkala také s monogramtickou podobou invokace.²⁵³ Jako součást soběslavských testamentů se objevila prvně roku 1510 a během následujících dvaceti let se hojně rozšířila.²⁵⁴ V mnou sledovaném období byla součástí drtivé většiny soběslavských posledních vůlí. Její podoba se v průběhu 17. - 19. století změnila především v rozsahu. V první polovině 17. století se objevuje nejčastěji její stručná podoba: „*Ve jméno Boží. Amen*“²⁵⁵ či „*Ve jméno svaté a nerozdílné Trojice. Amen.*“²⁵⁶ Od padesátých let 17. století až do počátku 19. století se ustálila podoba rozvinutá vyjádřením Božské podstaty: „*Ve jménu nejsvětější a nerozdílné Trojice,*

²⁵¹ Především francouzští historici zastávají názor náboženské funkce testamentu. Podle jejich názorů se soukromoprávní akt kšaftování, přijatý recepcí římského práva, postupně ve středověku změnil v církví prosazovaný krok a prostředek ke spáse jedince. Zároveň však připouštějí určitou „laicizaci“ závětí od 18. století; Philippe ARIÉS, *Dějiny I.*, s. 234.

²⁵² Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 24.

²⁵³ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 138, Testament Vojtěcha Kalivody.

²⁵⁴ Marta HRADLOVÁ, *Soběslavské kšafy*, s. 47.

²⁵⁵ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 136, Testament Mandelíny Aničky Roubíkové.

²⁵⁶ TAMTÉŽ, kart. 137, Testament Víta Mokrého.

*Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha svatého. Amen*²⁵⁷ s drobnými obměnami jako „*Ve jménu Boha Otce, Syna i Ducha Svatého na věky požehnaného. Amen.*“²⁵⁸ Lze tedy vysledovat až na drobné výjimky postupný nárůst rozsahu invokace. Zároveň od počátku 19. století se začínaly ojediněle objevovat také testamenty, jimž invokace chyběla. Souviselo to s postupnou laicizací závětí.

Samotná výpovědní hodnota invokací je značně problematická zejména, jak jsem výše ukázala, v stereotypnosti jejích formulích, díky níž nejsme schopni postihnout individuální zvláštnosti. Důvodem této unifikace by mohlo být, že většina soběslavských testamentů byla sepsána školeným písařem, který pravděpodobně uváděl tuto formuli na začátek textu automaticky. Není dokonce jisté, zda sám kšaftující pronesl přání krátkou modlitbu uvést. Že však tato úvodní formule byla uvedena také u vlastnoručně sepsaných závětí a mnohých dalších u nás a v Evropě dokazuje, že to nebyl pouze ojedinělý zvyk určitého okruhu městských kancelářů, ale že zde byl jistý význam časem možná přetvořen v jakousi obecnou zvyklost.

Její důležitost je často spatřována především v poznání náboženské orientace testátorů. Pro české prostředí se nepodařilo podobné tvrzení jednoznačně prokázat. Např. Petr Rak zjistil v prostředí pozdně středověké a raně novověké Kadaně jen minimální rozdíly mezi katolickými a protestantskými testamenty.²⁵⁹ Podle Michaely Hrubé poslouží invokační formule spolehlivě jako doklad k proměně náboženského klimatu po Bílé hoře, kdy v lounských a žateckých kšaftech našla vedle vzývání Božské Trojice také prosbu k svaté Panně Marii a Všem svatým.²⁶⁰ V případě chrudimských závětí, kde se první invokace objevuje až v roce 1547, se Tomáš Malý domnívá, že by toto opoždění mohlo souviset s utrakvismem chrudimských měšťanů, odmítajících vnější projevy zbožnosti. Zároveň však připouští, že se tak mohlo stát díky odlišné praxi zdejších písařů.²⁶¹ Ohledně různých variací úvodní modlitby našel tento badatel pouhé dvě výjimky z let 1744 a 1751, ve kterých kromě svaté Trojice byla zmíněna také Panna Marie a Všichni svatí. Tuto skutečnost považoval za neobvyklou, jelikož prosby k Panně Marii a Všem svatým se vyskytovaly v chrudimských posledních

²⁵⁷ TAMTÉŽ, kart. 141, Testament Alžběty Benešové.

²⁵⁸ TAMTÉŽ, kart. 138, Testament Vavřince Zámečnicka.

²⁵⁹ Petr RAK, *Knihy*, s. 65.

²⁶⁰ Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku*“, s. 120.

²⁶¹ Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 24.

vůlích v jiné části závěti.²⁶²

V Soběslavi, kde v předbělohorském prostředí bylo mnoho nekatolíků, jsem nenalezla žádný významný rozdíl ve znění jednotlivých invokací, kromě pozdějšího nárůstu jejich rozvinutějších formulí. Ty se však objevovaly ještě před změnou konfese, a zároveň ve stručnější podobě se tyto úvodní modlitby objevovaly také v následujících stoletích. O vzývání Panny Marie či jiných svatých jsem v soběslavských kšaftech nenalezla jediný doklad. Pavel Král zjistil, že ani ve šlechtických testamentech první poloviny 17. století, v období katolicky orientované unifikace víry, se invokací testátoři neodvolávali na bohorodičku či svaté.²⁶³

Uvedení testamentu vzýváním božího jména odlišuje závěti od jiných právních dokumentů. Obrácení boží pozornosti na sepisovaný kšaft zaručovalo jeho platnost na zemi i v nebi.²⁶⁴ V prostředí Soběslavi chybělo vzývání božího jména v posledních vůlích tamních měšťanů pouze v několika málo případech,²⁶⁵ což vypovídá o určité důležitosti invokace. Ať byla považována jako neopominutelný zvyk, nebo také jako významově podstatná část listiny. Na základě častého výskytu těchto úvodních modliteb se také domnívám, že ve sledovaném období se z posledních vůlí soběslavských měšťanů nestal pouhý právní dokument oprostěný od všech neúředních částí.

6.2. „Mors certa, hora incerta“ a další důvody k sepsání závěti

Arenga, nebo-li obecná motivace sepsání listiny,²⁶⁶ také nazývaná jako „niterné zdůvodnění testamentu“, poskytovala testátorovi prostor k vyjádření jeho postojů k životu a smrti, k vyjádření obav či naopak nadějí. Většina badatelů se shoduje, že v delších časových řadách lze vysledovat proporční nárůst obecně formulovaných

²⁶² Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 26.

²⁶³ Pavel KRÁL, *Mezi životem*, s. 28.

²⁶⁴ Pavel KRÁL, *Mezi životem*, s. 27.

²⁶⁵ Většinou chyběla invokace u zápisů ústních kšaftů, ale objevila se také u „*testamentum scriptum*“; např. SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 140, Testament Františka Skály.

²⁶⁶ Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, 3. vydání, Jinočany 2002, s. 208.

myšlenek a zároveň časté užívání vzorů, jež jsou většinou dobře prokazatelné. V obecných myšlenkách, kde kšaftující hodnotil svůj život a zároveň přijímal lidskou smrtelnost, nelze zpravidla hledat osobní postoje a názory. Najdeme zde spíše obecně společensky přijatá a formulovaná stanoviska, která však nejsou o nic méně důležitá.²⁶⁷

V soběslavských testamentech používali testátoři více variací, které většinou vyjadřovaly jistotu blížící se smrti. Řehoř Smrčka v roce 1602 napsal, „že den ode dne k smrti přibližují se.“²⁶⁸ Matěj Sládek zase v roce 1618 vyjádřil přesvědčení, že „jsa již člověk věkem sešlý [...] na to přicházeje, kterak člověk jsa smrtedlný, nic jistějšího před sebou nemá jako smrt a dříve, nežli se naděje, rychle pomijí a umírá.“²⁶⁹

Tato jistota byla často podpořena nějakou nemocí, jež kšaftujícího postihla. Např. Matěj Studlík ve svém kšaftu z roku 1640 informoval o svém zdravotním stavu: „Jsouc od Stvořitele, mého Boha všemohoucího, nemocí těžkou navštíven a znamená, že, co se narodilo, podle uložení Božího umřítí musí, však kdy a které chvíle to jest, věděti nemůže.“²⁷⁰ Některé myšlenky bývaly rozvedeny květnatěji, jako v závěti Vojtěcha Příhody z roku 1761: „Poznávaje na tomto bídném a chudobném světě nic stálého bytí, a nobrž vše, což pod oblakem jest, smrt svou sobě jistou (ačkoliv čas žádnéj) od Boha Spasitele ustanovenou má. Poněvadž tehdy mě můj nejsladčí Kristus Ježíš svou nejsvětější vůlí velkou nemocí navštívití ráčil a nevěda, kdy k jeho věčného blahoslaveného trůnu předkročiti povolán budu.“²⁷¹

Díky často jen pouhým drobným odchylkám ve formulaci můžeme konstatovat, že ani Soběslavi se nevyhnulo používání několika vzorů, které se v průběhu zkoumaného období drobně obměňovaly. Běžné varianty areng, výše naznačené, byly nalezeny také v měšťanských testamentech z jiných měst.²⁷² Ojedinelý případ však představuje kšaft Voršily Librové z roku 1617, kde se domnívám,

²⁶⁷ Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku“, s. 124.

²⁶⁸ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 136, Testament Řehoře Smrčky.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, kart. 137, Testament Matěje Sládka.

²⁷⁰ TAMTÉŽ, kart. 137, Testament Matěje Studlíka.

²⁷¹ TAMTÉŽ, kart. 140, Testament Vojtěcha Příhody.

²⁷² K podobnému zjištění došla v prostředí severozápadních měst královských Michaela Hrubá; Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku“, s. 124-127; také Tomáš Malý ve své studii o chrudimských kšaftech; Tomáš MALÝ, „Mentalita“, s. 26; nebo Roman Kolek ve své diplomové práci; Roman KOLEK, *Kolínské testamenty*, s. 70-71.

že by vyjádřená úvaha mohla být originální myšlenkou kšaftující. Především se v jiných závětech tato formule ani v různých obměnách neopakovala a zároveň celá poslední vůle této měšťanky naznačuje sepsání na její vlastní diktát: „*Jsouce nyní v trestání Pána Boha mého postavena, o nestálosti vrtkavé jak štěstí tak mnohem života ve zdejšího člověka každého, vždycky a chvíle každé u sebe rozmejšlím, a to na paměti mám, že buďto[?] krátce nebo dlouze dnes jsouce živ vzejtra umřítí a ze všech skutků svých zlých i dobrých Pánu Bohu svému počet učiniti musí. Pročež i já, nevědouc, jak se mnou můj milosrdný Pán Bůh v této nemoci dále naložiti ráčí, aby, kdyby mě tuto časnou smrt k němu budoucímu, věčnému a neskonalému životu z tohoto světa povolati ráčil, mezi manželem a přáteli mými o stateček můj jakéžkoliv nějaké nevole nevzrostli.*“²⁷³

Z rozboru všech zkoumaných posledních vůlí soběslavských měšťanů jsem dospěla k přesvědčení, že ač bylo vyjadřování o nejistotě doby smrti, ale jistotě vlastního skonu, „*mors certa, hora incerta*“, do značné míry unifikovanou záležitostí, vyjadřovalo pravděpodobně názory a smýšlení tehdejších lidí. Sama církve hlásala, že k povinnostem správného křesťana patří také včasné zaopatření věcí pozemských.²⁷⁴ Zároveň, jestliže přijmeme tvrzení v testamentech za obecné názory té doby, si také měšťané uvědomovali nenadálou možnost konce života. Přesto zpravidla sepisovali své testamentsy „na poslední chvíli“. Tehdejší lidé chápali smrt jako nutnou součást jakéhokoliv života, ale připomínala se jim především ve stáří či nemoci. Což dokazuje také velký počet dochovaných testamentů, ve kterých stálo, že je sepisují v nemoci, na smrtelné posteli nebo tzv. „*věkem sešlí*“. Zdálo by se, že měšťané jaksi ignorovali křesťanské zásady a použití těchto formulací v textu bylo pouze nezbytnou společenskou nutností. Tomáš Malý ovšem zjistil, že mezi povinnosti křesťana se sice řadila včasná myšlenka na zajištění své duše i těla, nicméně právě v různých nemocech spatřovali chrudimští měšťané „boží posly“, kteří byli sesláni, aby je upozornili na nutnost sepsat poslední vůli.²⁷⁵ Není důvodu myslet si, že podobné smýšlení se neobjevovalo také v prostředí Soběslavi.

Celkově se ale domnívám, že smrt nebyla již všudypřítomná, jako

²⁷³ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 137, Testament Voršily Librové.

²⁷⁴ Philippe ARIÉS, *Dějiny I.*, s. 243; Norbert OHLER, *Umírání*, s. 35.

²⁷⁵ Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 27.

ve středověku.²⁷⁶ Nezapomnělo se samozřejmě na ni, ale připomínala se především v aktuálních situacích, jako byla nemoc či stáří.²⁷⁷ Moje tvrzení podporuje také rozdíl mezi datem sepsání a publikování testamentů, pokud bylo toto srovnání z hlediska dochování umožněno, kde převládá několik dní až čtyři měsíce.²⁷⁸ Jen výjimečně byl testament publikován až půl roku či několik let od data sepsání.

Obecnou jistotu, že cokoliv se narodilo, musí umřít, najdeme tedy v mnoha soběslavských posledních vůlích ze 17.–19. století.²⁷⁹ Také v kšaftu Voršily Volgnrové z první poloviny 17. století: „*Uznávajíce to, že dnové člověka jako voda běží, a život náš jako stín pomíjí a že nic jiného očekávati nemůžeme jako smrt. Hodina pak, která vypršeti má, nejistá jest.*“²⁸⁰ Jaký však byl postoj soběslavských měšťanů k samotné smrti? Kšaftující hodnotili smrt pouze přívlastky „jistá“, „nevyhnutelná“ a vyjadřovali přesvědčení, že „každý se na cestu věčnosti vydati musí,“²⁸¹ z čehož bohužel není možné vyvodit konkrétní závěry. Přesto se domnívám, že soběslavští měšťané neměli ke smrti vyloženě negativní vztah. Chápali ji jako přirozenou součást života a dalo by se říci, že ve stáří či v nemoci ji dokonce „vítali“.²⁸²

Mezi další listinné formule v kšaftech patřila narace, nebo-li konkrétní důvody a okolnosti vzniku listiny. Tato pasáž vysvětlovala motivy měšťanů, jež předcházely sepsání závěti. Arenga se s narací často prolínaly, proto nelze tyto dvě části chápat nutně jako samostatné. Mezi nejčastější konkrétní důvody k uzavření poslední vůle byla, jak jsem již výše zmínila, nemoc. V testamentech se setkáváme

²⁷⁶ Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku*“, s. 126.

²⁷⁷ Philippe Ariés to formuloval slovy, že neustálá smrt byla odsunuta do vzdálené a snadno zapomenutelné budoucnosti; Philippe ARIÉS, *Dějiny II.*, s.36.

²⁷⁸ V 72% zjištěných případech se publikace od data sepsání pohybuje v rozmezí od šesti dnů do sto třiceti sedmi dnů, nebo-li v průměru čtyřicet jedna dnů. U 28% testamentů bylo toto rozmezí stanoveno od přibližně šesti měsíců až po pět a půl roku, v průměrné hodnotě dvou let.

²⁷⁹ Podobného výsledku se dopracoval také Tomáš Malý při rozboru chrudimských posledních vůlů ze 16.–18. století; Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 26-27.

²⁸⁰ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 137, Testament Voršily Volgnrové.

²⁸¹ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 121, Testament Jozefy Hofmanové.

²⁸² Negativní vztah k vlastnímu konci se objevoval především ve šlechtickém prostředí; Pavel KRÁL, *Mezi životem*, s. 33.

se stručným konstatováním: „v nedostatku zdraví svého“, „na smrtednej posteli ležící“²⁸³ nebo „tak jakož jest mně Pán Bůh všemohoucí, Stvořitel i Vykupitel můj, těžkou nemocí navštívití ráčil“²⁸⁴. Nemoc je v kšaftech často chápána jako spravedlivé trestání Boží a zároveň jako „memento mori“.²⁸⁵ Takovéto vyjádření osudového pojetí nemoci z Boží vůle mohlo znít jako např. v testamentu Jozefa Slavíka z roku 1784: „Poněvadž již v mej těžkej nebezpečnej nemoci poznávám, že by mě Pán Bůh z toho světa povolati ráčil,“²⁸⁶ nebo v kšaftu Aničky Brouskové z roku 1757: „Uznávajíce, že podle od Boha mně vyměřeného času ku konci živobyť mého přijíti ona věčnost, z smrtedlnosti této časně odebrati se musím.“²⁸⁷

Někteří měšťané se zase, nejspíš oprávněně, obávali svého brzkého skonu z důvodů „velkého“ nebo „sešlého“ věku. V některých případech šlo stáří ruku v ruce s nemocí, jako v testamentu Václava Piksy z roku 1819: „sem věkem sešlej a nemocnej“²⁸⁸. Johannes Libra žil v přesvědčení, že ač jej postihla „nebezpečná nemoc, [přesto se já] vyznávám a pevnou vírou věřím všechno to, co věřiti představuje svatá matka církev naše, a v tej víře jedinej spasitelnej římské církve umírám, doufajíc silně, že ji [duši], když od těla se oddělí, orodováním nejsvětější Matky Boží, s[vatých] apoštolů Petra a Pavla a jiných svatých přímluvami Spasitel lidského pokolení do rukouch svých přijme.“²⁸⁹

Mezi další důvody sepsání poslední vůle se řadila také snaha předejít konfliktům mezi pozůstalými dědici, aneb jak si roku 1818 přála Veronika Hájková: „Abych po smrti v pra[c]hu země pokojně odpočívati mohla, kdyby mě můj Stvořitel z tohoto bídneho oudolí k věčnosti povolati ráčil.“²⁹⁰

6.3. „Předně duši Bohu a tělo zemi“

Samotná dispozice bývá u měšťanských testamentů velmi různorodá. Někteří kšaftující

²⁸³ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 152, Testament Apolény Wolcové.

²⁸⁴ TAMTÉŽ, kart. 152, Testament Martina Buzka.

²⁸⁵ Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku“, s. 128.

²⁸⁶ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 141, Testament Jozefa Slavíka.

²⁸⁷ TAMTÉŽ, kart. 140, Testament Aničky Brouskové.

²⁸⁸ TAMTÉŽ, kart. 152, Testament Václava Piksy.

²⁸⁹ TAMTÉŽ, kart. 144, Testament Johanna Libry.

²⁹⁰ TAMTÉŽ, kart. 153/A, Testament Veroniky Hájkové.

se rozepsali na několik stran, jiní zase své poslední pořízení velmi zestručnili. V této části listiny odkazovali vše, čeho jim na tomto světě bylo přáno a čemu přikládali důležitost. Díky zaměření mé práce jsem se nejdříve zajímala o odkazy lidské duše zpět do rukou Božích a zaopatření své tělesné schránky, které patřily mezi nejvzácnější a nejpodstatnější odkazy zpravidla řazené také na první místo. Tato část kšaftu měla zajistit spolu s dalšími zbožnými ustanoveními, kterým se věnuji v následující kapitole, spásu a následný vstup do věčného života.²⁹¹

Podrobnější sledování těchto odkazů odhalilo opět jistou formulační ustálenost. Kšaft Jana Hradského z roku 1616 byl prvním, ve kterém jsme našla doklad snahy o pojištění své duše formou jejího odkazu zpět k Bohu: „*Předně Pánu Bohu duši mou, kterouž mi milosrdný Pán Bůh dáti ráčil, v jeho božské ruce zase odevzdávám a navracuji, kterouž aby jeho Božská Milost do svejch svatejch rukou přijíti a v počet svejch volenejch přijíti ráčil, jeho svaté milosti s pokorou žádám. Hříchy pak, jichž sem se proti jeho Božské milosti dopustil, odpustit[?] žádám. Vše, co tejká se diabla, brániti vlastnímu tělu svému v tomuto bídnému světu, ty zase odevzdávám diablu nešlechtníku.*“²⁹² Jak je však vidět, byla tato formule již plně vyvinutá a rozhodně nevypadá jako první pokus o vyjádření této myšlenky. Dalo by se proto předpokládat, že v prostředí Soběslavi nebyla tak úplně neznámá. Jiným možným vysvětlením by mohlo být přenesení už hotových vzorů do soběslavského prostředí z jiné kanceláře, např. rožmberské, což se mi však v rozsahu této práce nepodařilo dokázat. Teprve od druhé poloviny 17. století se podobné odkazy duše staly téměř nedílnou součástí každého soběslavského kšaftu. Testátor tím svěřoval svou duši Bohu, od něhož ji ostatně také přijal, a vyjadřoval tím svou naději a touhu, že dojde k jejímu spasení. Od konce 17. století se v této prosbě začala objevovat postava Ježíše Krista,²⁹³

²⁹¹ Představy o pokračování života po smrti tvoří společný základ všech starých náboženství a také samozřejmě křesťanství; Philippe ARIÈS, *Dějiny I.*, s. 127.

²⁹² SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 137, Testament Jana Hradského.

²⁹³ Prvně se dochoval tento odkaz z roku 1673: „*Duši mou tomu nejvyššímu, který mně ji na dřevě kříže svou předrahou krví vykoupiti ráčil, dokonale a poníženež poroučím a v jeho božské ruce k věčnému blahoslavenství nejponíženež odevzdávám*“; TAMTÉŽ, kart. 138, Testament Jana Messera.

Panny Marie²⁹⁴ a Všech svatých²⁹⁵, které kšaftující prosil za orodování u Boha. Podle Norberta Ohlera používali ve středověku lidé Pannu Marii a svaté jako prostředníky, jelikož se obávali na Boha obrátit přímo.²⁹⁶ Rozsah formulí odkazující duši do rukou Božích a prosby za její orodování se v Soběslavi kvantitativně rozrůstaly v průběhu 18. století.

Podobný vývoj platil také o druhé části odkazu, nebo-li o odevzdání těla k pohřbení, aby po smrti našlo klid v prachu země.²⁹⁷ Měšťané někdy zmiňovali také místo svého posledního odpočinku, což v případě Soběslavi 17. a 19. století reprezentoval v téměř všech případech hřbitov na Veselském předměstí, později nazývaný přívlastkem u kostela sv. Marka. Např. Jakub Skála roku 1811 si přál: „*Tělo mé, aby po smrti mé, na krchov chrámu Páně sv[até]ho Marka pohřbeno bylo.*“²⁹⁸ Výjimku představují dva testamety. Matěj Kratochvíl sepisující svou poslední vůli v roce 1699 poručil: „*Tělo, ale žádám, aby v chrámě sv[atých] apoštolův Petra a Pavla bylo pohřbeno.*“²⁹⁹ V tomto jediném případě jsem našla doklad, že v mnou sledovaném období se v Soběslavi pohřbívalo také uvnitř kostelů,³⁰⁰ o čemž máme zmínky již ze středověku.³⁰¹ Jakub Zárecký jako jediný soběslavský měšťan vyjádřil roku 1783

²⁹⁴ „*Pokorně žádám rodičky Boží Marije Panny, anděla mého, by za ni orodovala*“; SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 138, Testament Anny Čákové.

²⁹⁵ „*Duši mou Spasiteli Kristu Ježíši v jeho božské ruce poroučím, nejláhalostenější Panny Marije, orodování všech svatých*“; TAMTÉŽ, kart. 152, Testament Martina Vodičky.

²⁹⁶ Norbert OHLER, *Umírání*, s. 35.

²⁹⁷ Tato část je důležitá především pro studium funerálních festivit a památek z měšťanského prostředí, jak upozornila již Michaela Hrubá ve své studii; Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku*“, s. 139.

²⁹⁸ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 152, Testament Jakuba Skály.

²⁹⁹ TAMTÉŽ, inv. č. 326, LT, f. 1, Testament Matěje Kratochvíla.

³⁰⁰ Philippe Ariés se domnívá, že volba místa posledního odpočinku je jedním z důležitých bodů testamentu a pohřby v kostele měly zde uloženému tělu a celé bytosti zesnulého zaručit ochranu v den posledního soudu. Během 16.–17. století se začaly opakovat zákazy pohřbů uvnitř kostela, ale jejich četnost zároveň dosvědčovala, že nebyly příliš respektovány; Philippe ARIÉS, *Dějiny I.*, s. 51-70.

³⁰¹ Např. Dorota z Hobzí, velká donátorka kostela sv. Víta, byla v tomto kostelíku také pohřbena; Josef LINTNER, *Obraz*, in: Karel LUSTIG, *Národopisná, školní, průmyslová a včelařská výstava*, s. 174; Marta HRADILOVÁ, *Dorota z Hobzí (Pokus o portrét*

přání, aby jeho tělo bylo „pohřbeno k Šimonu a Judy do Skalice“.³⁰²

Testátoři často specifikovali podobu pohřbu, i když zpravidla pouze slovy jako Jakub Skřivan roku 1784: „*Tělo mé aby křesťanským způsobem pohřbeno a do země Páně od spolu věrných duší křesťanských vyprovozeno bylo, žádám.*“³⁰³ Mezi podrobnější se řadil testament Aničky Brouskové z roku 1753: „*Předně při rozloučení duše mé s tělem by též tělo, křesťanským způsobem při konání služeb Božích a svatých obětích činěný, pohřbeno bylo, horlivě žádám,*“³⁰⁴ nebo kšaft Martina Šiškovského z roku 1805: „*Tělo pak mé žádám, by dle křesťanského katolického způsobu počestně, však beze všeho zbytečného nákladu, pohřbené a pochované bylo.*“³⁰⁵ Pohřby bez „zbytečných nákladů“ totiž v 18. století postupně převážily nad barokní pompou ze století sedmnáctého.³⁰⁶ Alžběta Benešová si ve své poslední vůli z roku 1785 vyžádala pohřební průvod a vyhradila na něj deset zlatých.³⁰⁷ Unikátní popis celého obřadu vyprovázení těla do země nám poskytl kšaft Pavla Čeka z roku 1730: „*Když duše má, též manželky mé, od těla oddělené budou, jednomu každému dvě hrany velkými zvony se zvoniti mají a těla počestně křesťanským způsobem aby od spolu věrných duší křesťanských vyprovozené a do země, z které pošly, v chrámu Páně sv. Marka podle sebe pohřbené býti žádám, při každém však pohřbu jednu zpívanou a dvě čtené mše sv[até] míti chci a poroučím.*“³⁰⁸

Vyjádřit kolik soběslavští měšťané odkazovali na svůj pohřeb a zjistit tak jeho průměrnou hodnotu je poněkud komplikované. Často se totiž setkáváme s nic neříkající formulací „*outraty ale, které při pohřbu těla mého vzejdou, by ze vší*

jihočeské šlechtičny jagelonského období), TA 10, 2000-2001, s. 175-212.

³⁰² SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 123, Testament Jakuba Zářeckého.

³⁰³ TAMTÉŽ, LT f. 129, Testament Jakuba Skřivana.

³⁰⁴ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 140, Testament Aničky Brouskové.

³⁰⁵ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 187, Testament Martina Šiškovského.

³⁰⁶ Tímto jevem se v prostředí pražských měst zabýval Zdeněk HOJDA, *Reprezentační výdaje a smrt. Barokní „pompa funebris“ v Praze*, Documenta Pragensia 12, 1995, s. 117-126.

³⁰⁷ „*Tělo pak mé z země pošlé, zase zemi odevzdávám, na můj ale pohřební průvod hotových deset zl[atých] odevzdávám*“; SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 141, Testament Alžběty Benešové.

³⁰⁸ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 17, Testament Pavla Čeka.

pozůstalosti po mně zapraveny byly.“³⁰⁹ V dalším případě odkazoval testátor určitou sumu peněz nejen na svůj pohřeb, ale také na mše svaté za jeho duši, při čemž ve spravedlivém rozdělení této částky důvěřoval pozůstalým dědicům, „na můj pohřeb a mše svaté třicet zlatejch.“³¹⁰ Unikátní doklad pro cenu pohřbu v Soběslavi představuje dochovaná zpráva z roku 1793 o „poznámenání k pohřbu nebožky Marije Wolcový“, jež ukazuje, že náklady se vyšplhaly na dvacet osm zlatých a dvacet dva krejcarů.³¹¹ Jelikož také Anna Špačková poručila ve svém posledním pořízení z roku 1753, že chce „míti pohřeb počestný, průvod, requiem³¹² a dvě malé mše svaté čtené a na ten funus na hotovosti 29 zl[atých][odkazuje],“³¹³ domnívám se, že přibližná suma dvacet devět zlatých vystačila v 18. století na slušný křesťanský pohřeb. Během 18. století začali měšťané také více preferovat jednodušší pohřeb, jelikož střízlivost a střídmost byly považovány za jedny ze základních lidských ctností. Zároveň se také projevovala větší důvěra v pozůstalé. Např. Rozálie Budešínská si ve své poslední vůli z roku 1796 přála: „Náklad ale na můj pohřeb zanechávám na vůli mých dětí, s tou žádostí, všechny zbytečný outraty všemožně zanechati a na duši mou s jejich modlitbou a s mší svatými pamatovati.“³¹⁴

Ač se tedy zbožné proslovy začaly objevovat v soběslavských testamentech

³⁰⁹ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 139, Testament Karla Koukala.

³¹⁰ TAMTÉŽ, kart. 138, Testament Václava Lekše.

³¹¹ TAMTÉŽ, kart. 143, Poznámenání k pohřbu. Edici tohoto dokumentu jsem připojila v přílohách této diplomové práce. Výlohy na pohřeb v Litoměřicích z roku 1606, dosahující celkového nákladu tří kop, dvacet jedna grošů míšeňských a pět dukátů, zveřejnila ve své studii také Michaela Hrubá; Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku“, s. 141.

³¹² Requiem, nebo-li lat. „Missa pro defunctis“, představuje v katolické liturgii mše za zemřelé a jejím hlavním námětem je modlitba za spásu duše zemřelého. Tato mše se slouží jednak jako součást pohřebních obřadů, v druhém případě při příležitosti vzpomínky na zemřelého. Text mše nebyl zpočátku jednotný a v různých zemích Evropy se lišil. Jeho sjednocení přinesl až Tridentský koncil, který zasedal v letech 1545-1563. Název requiem pochází od prvních slov schváleného latinského textu: „Requiem aeternam dona eis, Domine. - Odpočinutí věčné dejž jim, Pane.“

³¹³ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 140, Testament Anny Špačkové.

³¹⁴ TAMTÉŽ, kart. 145, Testament Rozálie Budešínské. K analogickému výsledku došel též Phillipe Ariés v případě pařížských závětí koncem 17. a zejména v průběhu 18. století; Phillipe ARIÉS, *Dějiny II.*, s. 43.

až od počátku 17. století, nemuselo to nutně znamenat, že se jejich zbožnost a strach o nesmrtelnou duši neprojevil také jiným způsobem, mimo kšafy. Na druhou stranu ani zvýšená intenzita zbožných slov, patrná v průběhu 17. století, nebyla dokladem změny v myšlení měšťanů ani a v jejich postojích k závěti. Zjistila jsem totiž určitou „rozepří“ ve znění testamentu. Zatímco totiž kšaftující uznávali nejistotu hodiny smrti a doufali ve spásu své duše, vkládali mezi podobná slova ryze praktické sentence o zdravém rozumu a o snaze zabránit sporům mezi pozůstalými. Proto také přes všechny zbožné odkazy, veřejné projevy zbožnosti a další nabývalo stále více na důležitosti zabezpečení majetku prostřednictvím poslední vůle.³¹⁵ Hlavním důvodem sepsání závěti proto jistě nebylo zajištění vlastní „věčné spásy“. Vždyť také podle Koldínových Městských práv bylo stanoveno za jednu z nezbytností určit univerzálního dědice,³¹⁶ což bylo v posledních vůlích často výslovně formulováno.³¹⁷

6.4. Přímluvy za duši zemřelého

Lidé se ve středověku téměř fanaticky obávaly o osud své duše a část těchto obav se pochopitelně přesunula do myšlení lidí v novověku. Víra v očistec, i když toto slovo nikdy v soběslavských závětech nezaznělo, přinesla lidem čas na přímluvy a odpuštění jejich hříchů. Pomocí modliteb a mší mohli příbuzní zesnulého přispět ke spáse jeho duše a ke zkrácení jeho pobytu v očisti. Tato možnost byla prostřednictvím odkazů v testamtech od dvacátých let 18. století velmi využívána. První testátor, jenž ve svém posledním pořízení pamatoval na mše za spásu své duše, byl v roce 1721 Daniel Libra. Odkazy na bohoslužby se tak objevily mnohem déle než „poručení duše Bohu“, jež se prvně objevilo v soběslavských kšaftech v roce 1640.³¹⁸ Později se zádušní mše staly také výrazem sociální prestiže zemřelého a jeho rodiny, nicméně

³¹⁵ K podobnému přesvědčení dospěl také Tomáš Malý v prostředí města Chrudimi; Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 28-29.

³¹⁶ Josef JIREČEK (ed.), *Práva městská*, D. LIII, s. 136.

³¹⁷ „*Jednoho každého kšaftu podstata v ustanovení universálního dědice pozůstává*“; SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 141, Testament Matěje Kopeckého.

³¹⁸ TAMTÉŽ, kart. 138, Testament Daniela Libry; TAMTÉŽ, kart. 137, Testament Matěje Studlíka. Jiného výsledku se v prostředí Chrudimi dopracoval Tomáš Malý. Zde se vyskytovaly zmínky o sloužení mší od roku 1650; Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 31.

svůj původní význam si stále udržely.³¹⁹ Čtení zádušních mší a modlitby postupně nahradily dřívější okázalé nářky. Smutek nad ztrátou bližního se zklidnil a především ztišil, ale stále byla smrt něčím veřejným. Od toho se také odvíjela mnohá přání v posledních vůlích a také ostatní zvyklosti kolem zemřelého.³²⁰

Odkazy na mše svaté vypovídají o zbožnosti soběslavských měšťanů, i když určitě se s tím prolínala také touha po reprezentaci a snaha vyjádřit tak své postavení v prostředí městské společnosti. Zařadila jsem však tyto odkazy mezi zbožná ustanovení testamentů, jelikož také ony nesou důležité informace ve zkoumané oblasti této diplomové práce. Otázkou však stále zůstává, do jaké míry byly zádušní mše výrazem osobní zbožnosti, či jestli pouze odrážely určité společenské zvyklosti.³²¹

Sloužení bohoslužeb začínalo již v den pohřbu, jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, kde jsem se zabývala pohřebními zvyklostmi. Většinou se „při odevzdání těla zemi“ sloužilo zpívané requiem a někdy se také četlo několik menších bohoslužeb. Po uložení těla do hrobu následovaly další mše, jež měly zaručit, že na zemřelého a jeho duši nebude zapomenuto. Nejoblíbenější místo pro sloužení mší se v soběslavských testamentech bohužel nedalo vypořádat kvůli jejich malé sdílnosti ohledně této problematiky. Většina testátorů totiž ve svém posledním pořízení neurčila přesně kostel, kde by se měly mše konat. Často si vystačily s pouhým přáním, „*aby byly [mše] jedna po druhé sloužena a to bez odkladu dlouhého*“, jako v případě posledního pořízení Martina Pokorného z roku 1780.³²²

Tím se dostáváme také k otázce, za kolik a s jakou frekvencí se bohoslužby měly podle přání sepisovatele závěti konat. U některých posledních vůlích, u kterých se objevuje odkaz na mše svaté, se nedozvíme nic bližšího než, že testátor poručil: „*Jedno políčko s paloučkem aby se prodalo a z něho za mě a za mou manželku mše s[va]té sloužiti daly,*“³²³ podle odkazu Vojtěcha Příhody z roku 1761 či „*co zbyde ze sumy na pohřeb, aby na mše svaté [daly], aby hned čtené byly. Jeden křížek zlatej se stříbrným řetízkem, jeden zlatej prstýnek s malým diamantem [prodaly a daly] z toho na*

³¹⁹ Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 31.

³²⁰ Zároveň začala být užívána černá barva jako barva smutku, což přetrvávalo v omezené míře do současnosti; Philippe ARIÉS, *Dějiny I.*, s.207.

³²¹ Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 34.

³²² SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 118, Testament Martina Pokorného.

³²³ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 140, Testament Vojtěcha Příhody.

mše svaté hned k čtení za její duši, též rodičův. Podobně pár stříbrných nožů na mše“, jak si přála Anna Špačková roku 1753.³²⁴ V jiném případě odkázal testátor ze svého jmění sumu nejen na mše svaté, ale zároveň i na pohřeb či další výdaje.³²⁵ Ještě méně přesné bylo přání kšaftující Apolóny Wolcové z roku 1813, aby „*vostatní přebývající peníze [byly dávány] na mše tak dlouho, dokad nevyjdou.*“³²⁶

Z takto formulovaných odkazů se pochopitelně dozvídáme pouze to, že sepisovateli závěti záleželo, aby se pozůstalí modlili za jeho duši a nezapomněli na něj. Z jiných testamentů se však přibližná cena jedné bohoslužby v Soběslavi v průběhu novověku dala zjistit. Pohybovala se mezi třiceti až čtyřiceti krejcarů.³²⁷ Kšaftující samozřejmě mohl odkázat, a také často odkazoval, mnohem větší částku. Sumy, které se pohybovaly v nižších relacích platily zpravidla jen pro určitý počet mší.³²⁸ Větší částky se většinou ukládaly na obecní úrok a z tohoto úroku se pak sloužily bohoslužby „na věčné časy“, tzv. mše fundační.³²⁹

Doklad o plnění odkazů testátora přinesly především pozdější přípisy v „*Liber testamentorum*“. Z následujícího zápisu k testamentu Václava Slavíka z roku 1752 jasně vyplývají zvyklosti tohoto procesu: „*Pan Václav Slavík měštěnin zdejší padesát zlatých na fundaci věčnou založil, aby totižto pět pro cento na kapitálu za sebou držela a z vyplývajících ročních interessův každoročně v časy určené čtyři mše s[va]té: za jeho, fundátora, duši, dvě, též [za] celou živou i mrtvou týž. familii dvě, aby se čtyř. Ostatek ale, třicet kr[ejcarů], na víno a světlo chrámu Páně patřiti má.*“³³⁰

Doklady o počtu sloužených mší se v soběslavských testamentech příliš nevyskytovaly. Výjimku představuje kšaft Barbory Aničky z roku 1754, jež chtěla,

³²⁴ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 140, Testament Anny Špačkové.

³²⁵ „*Na funus 20 zl[atých], které mám u p[ana] Vavřince Václava Buzka, aby funus vypravil a co zbyde po funuse na mše svatý za mou duši [dal]*“; TAMTÉŽ, kart. 140, Testament Bartoloměje Brouska.

³²⁶ TAMTÉŽ, kart. 152, Testament Apolóny Wolcové.

³²⁷ Také Tomáš Malý vybadal, že na konci 17. století přišla v Chrudimi jedna mše přibližně na třicet krejcarů; Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 32.

³²⁸ „*Za mou duši a mý manželky na 4 mše svatý 3 zl[até]*“; SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 139, Testament Vojtěcha Kroupy.

³²⁹ Philippe ARIÉS, *Dějiny I.*, s. 223.

³³⁰ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT, f. 84, Testament Václava Slavíka.

aby „za mou a mého manžela duši devadesáte mší svatých od zdejšího pana děkana a pánův kaplanův ihned den ode dne až do vyjití čteno bylo, na které odevzdávám čtyřicet pět zlatých.“³³¹

Důležité je zmínit, že v testamentech se často od poloviny 18. století objevovalo „pouhé přání“, tedy nebylo to přímo nařízeno jako nějaký odkaz, aby příbuzní na kšaftujícího pamatovali modlitbou.³³²

6.5. „Pia et alia legata“

Mezi další zbožné odkazy se řadí darování církevním institucím. V 17. století jim bývaly odkazovány peněžní částky bez bližšího určení, na co by měly být použity. V předchozím staletí bylo časté, že se odkazovalo na stavbu nového kostela u nového hřbitova nebo nějakou určitou věc.³³³ Od dvacátých let 18. století pak začal převládat nový trend, kdy místo peněz na různé obecné potřeby záduší, jako byla stavba či jiné oprava kostela, se rozhodujícím stávaly požadavky na sloužení zádušních mší. Odkaz tak začal připomínat jakýsi „vzájemný obchod“ mezi církví a měšťany.³³⁴ Proto se odkazy kostelům prolínají pochopitelně s výše rozebranými odkazy na mše svaté. Do následující tabulky jsem proto zařadila také odkazy na sloužení bohoslužeb. Ovšem jen pokud bylo v testamentu přesně určeno, kterému záduší byla finanční hotovost určena k sloužení zádušních mší. Z této tabulky jasně vyplývá největší obliba hlavního soběslavského chrámu sv. Petra a Pavla na náměstí a hřbitovního kostela sv. Marka na Veselském předměstí.

³³¹ TAMTÉŽ, inv. č. 1084, k. 140, Testament Barbory Aničky.

³³² „By na mě se mší pamatovali“; TAMTÉŽ, k. 142, Testament Antonína Prajnikra.

³³³ Hana ŘÍHOVÁ (ed.), *Testamentární praxe*, s. 190.

³³⁴ Tomáš Malý zjistil, že tento přelom ve struktuře odkazů nastal u chrudimských testátorů již od poloviny 17. století; Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 37.

Příjemce³³⁵	Počet odkazů
Kostel sv. Petra a Pavla	20
Kostel sv. Marka	16
Kostel sv. Víta	6
Kostel v Dráčově	5
Kostel v Bechyni	5
Kostel v Budislavi	4
Kostel v Táboře	2
Kostel v Přehořově	2
Kostel ve Skalici	2
Kostel v Tučapech	1
Kostel v s. Jakuba v Praze	1
Kostel v Opařanech	1
Kostel v Písku	1
Kostel v Myslkovicích	1
Kostel v Hlavatci	1
Kostel v Klokotech	1

Tabulka 1 - Odkazy církevním institucím v soběslavských testamentech

Částky věnované záduším nebyly v 17. století příliš vysoké, pohybovaly se nejčastěji mezi třemi až pěti kopami grošů jednomu ze zdejších či okolních kostelů.³³⁶ U místa určení těchto odkazů bych se však ráda zastavila. Mezi nejčastější patřily samozřejmě tři soběslavské kostely, jak je vidět také z výše uvedené tabulky. Často však zdejší měšťané pamatovali i na jiná záduší, ke kterým měli nejspíše osobní vazby nebo to byla v tehdejší době oblíbená poutní místa. Velké finanční odkazy církevním institucím souvisely také se špatnými vztahy v rodině či s absencí vlastních potomků. Mezi nejvýraznější představitele této situace patřil Pavel Ček s manželkou, kteří zemřeli bezdětní. Manžel již za svého života v polovině 18. století prohlašoval, že vše odkáže záduší, „*poněvadž skrze požehnání Boží stateček náš sme shromáždili,*

³³⁵ Ve většině odkazů záduším mimo Soběslav byla specifikace adresáta často stručná. Např. „*kostelu hlavatskýmu*“ nebo bylo zmíněno jen město a přání, na co by se měl odkaz využít (mezi nejčastější patřily mše) např. „*do Bechyně na mše svaté*“. Proto jsem zvolila univerzální pojem „kostel“ bez bližšího určení, jelikož v mnoha místech existoval více než jeden chrám páně.

³³⁶ Vavřinec Zámečník např. odkázal chrámu sv. Petra a Pavla čtyři kopy, kostelu sv. Víta tři kopy grošů, hřbitovnímu kostelu sv. Marka další tři kopy, kostelu v Hlavatci další tři kopy; SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 138, Testament Vavřince Zámečníka.

*a proto také, co nám Bůh udělil, to zase ke cti a chvále jeho odevzdáváme. Přátelé moji mně jak živi nic dobrého neprokázali, nýbrž mnoho protivného vždy činili, jak o tom celé město ví, a tak jim nic povinen dáti nejsem a nedám, ale tomu, od koho sem to dostal, zase to odevzdávám. Bohu mému za duši mou a manželky mé.*³³⁷

S darováním záduším velmi úzce souviselo také pamatování na vlastní služebníky církve. Z některých finančních odkazů duchovním nelze totiž jasně rozpoznat, zda byla peněžní částka určena přímo jim osobně s tím, že na ně budou zároveň pamatovat sloužením mší, či byla suma odkázána děkanovi a kaplanům jako důvěryhodnějším osobám zaručující stoprocentní vyplnění tohoto testátorova přání. Nejistotu vyvolává např. odkazy typu: „šest seslí zeleným sukнем potažený na mše svatý panu faráři Špačkoví“,³³⁸ kde nebylo dále nic blížeji specifikováno. Nevíme tedy, zda se musela na sloužení mší využít veškerá tržní hodnota odkazu či měšťané pouze odkázaly „něco“ duchovním a jako malou splátku za to chtěli, aby na ně pamatovali při bohoslužbě, jelikož přímluvy od představitelů církve se vždy považovali za „trochu účinnější“. Např. Marie Anna Wolcová roku 1790 v jednom bodě svého testamentu vyjevila přání: „Zdejšímu nejmlačímu kaplanovi Ignaciusovi Skřivanovi odkazují pět obrázků se sklem a ostatní bez skla, truhlu hrobovou, [...] řetězem okovaný, dva talíře, jeden svícen cínový, dvě spodní peřiny, deku svrchní z vlny, aby on na mě při oběti mše svaté pamatoval.“³³⁹ Odkazy kněžím byly považovány totiž za dobročinný a milosrdný skutek, jelikož oni sami často nedisponovali příliš velkým majetkem. Proto také Šimon Slavík roku 1719 přikázal „velebnému panu děkanovi každoročně při sv. Havle desátku jednu měřičku s vrchem žita platiti.“³⁴⁰ V některých případech však nebyla na prvním místě dobročinnost, ale rodinné vazby jako odkaz Matěje Kratochvíla z roku 1699 „vysoce učenému a dvojí cti hodnému panu děkanovi Vondřejovi Číškovi, panu synu mému.“³⁴¹

Odkazy na mše svaté byly adresovány také náboženským bratrstvům, i když v porovnání např. s chrudimskými testamenty se tento druh odkazů objevoval v soběslavských kšaftech minimálně. Našla jsem je pouze v jedenácti případech

³³⁷ Jan LINTNER, *Hřbitovní kostel*, s. 17.

³³⁸ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 140, Testament Anny Špačkové.

³³⁹ TAMTÉŽ, kart. 143, Testament Marie Anny Wolcové.

³⁴⁰ TAMTÉŽ, kart. 138, Testament Šimona Slavíka.

³⁴¹ SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, LT f. 1, Testament Matěje Kratochvíla.

ze všech 142 zdejších testamentů. Např. Kateřina Čermáková odkázala roku 1740 „k bratrstvu sv. Panny Barbory třicet zl[atých] na ten způsob, by za mou duši každoročně tři mše s[va]té se sloužily.“³⁴² Eufrozéna Sallavová naproti tomu v roce 1751 pamatovala nejen na soběslavské „piae confraternitates“: „Bratrstvu v Soběslavi veleb[né] svátosti dva zl[até], tamž s[va]té Panny Barbory dvě zl[até], v Hradci u p[ánů] františkánů též sv. Barbory dva zl[até], v Bechyni také u p[ánů] františkánů sv. Barbory dva zl[até], v Myskovicích³⁴³ dva zl[até], v Budislavi dva zl[até], Třeboni dva zl[até].“³⁴⁴ Podle studie Jiřího Mikulce bylo do Myslkovického náboženského bratrstva zapsáno v letech 1736 až 1783 celkem 129 členů ze Soběslavi.³⁴⁵

Mezi další a velmi ceněné skutky pravého křesťana neodmyslitelně patřilo také pamatování na sociálně slabší obyvatele města či okolních vesnic. V Soběslavi patřily tyto odkazy mezi velmi oblíbené. Chléb a sůl byly často rozdávány již po pohřbu kšaftujícího. Měly zaručit, že chudí se za svého dobrodince a jeho duši budou modlit a pamatovat na něj v dobrém.³⁴⁶ Od středověku bylo běžné odkazovat na lázně pro chudé, což znamenalo finančně zajistit dřevo na topení a něco na mytí.³⁴⁷ Často se také odkazovalo obilí nebo z něj upečený chléb.³⁴⁸ Peněžní odkazy „chudému institutu“ či do „chudé kasy“ se průměrně pohybovaly kolem třiceti osmi zlatých v jedné závěti. Toto číslo je ale zavádějící. Zjistila jsem, že u méně majetných obyvatel města se pohybovala tato suma mezi jedním až pěti zlatými. Movitější měšťané odkazovaly od čtyřiceti do sto čtyřiceti zlatých. Ojedinělý případ představoval testament Františka

³⁴² SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 139, Testament Kateřiny Čermákové.

³⁴³ Myslkovické bratrstvo vzniklo v roce 1736 a zaniklo při procesu likvidace náboženských bratrstev za josefínských reforem v roce 1783. O zdejším bratrstvu více ve studii Jiří MIKULEC, *Členové a územní dosah venkovského barokního bratrstva (Myslkovice 1736-1760)*, in: Marie KOLDINSKÁ – Alice VELKOVÁ (edd.), *Historik zapomenutých dějin, Sborník příspěvků věnovaných prof. Dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 310-329.

³⁴⁴ SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 139, Testament Eufrozény Sallavové.

³⁴⁵ Jiří MIKULEC, *Členové*, s. 316.

³⁴⁶ Norbert OHLER, *Umírání*, s. 37-40.

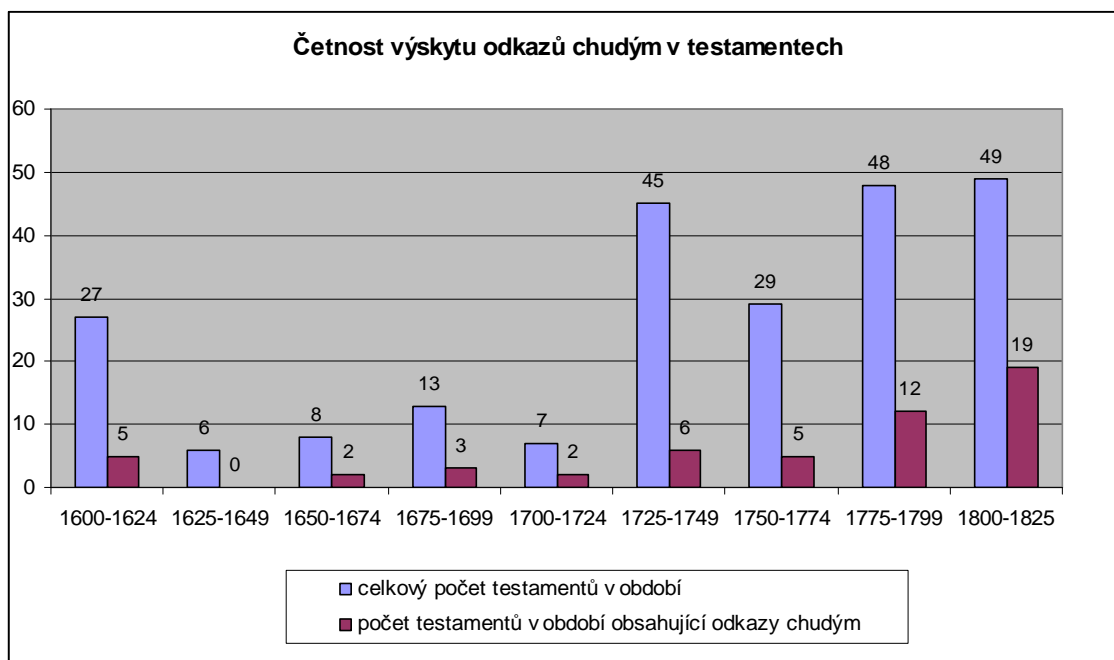
³⁴⁷ Josef LINTNER, *Lázeň v Soběslavi*, *Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 7-8*, 1909, s. 97-99, 113-114.

³⁴⁸ „Jeden strych pšenice na chléb chudým“; SOKA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, kart. 138, Testament Jana Messera.

Lekše z roku 1719, jenž si ve své závěti uvedl „čtyři sta zlatých do chudý kasy na vychování chudejch žebráčků, aby ihned můj syn po mej smrti do chudý kasy složil a odvedl.“³⁴⁹

S almužnami chudým souvisely, a někdy se i obsahově prolínaly, odkazy soběslavskému špitálu. V některých formulacích totiž testátor odkazoval „chudým lidem ve špitálu“³⁵⁰. Jako samostatný kšaftovník se v novověku soběslavský špitál nevyskytoval tak často jako „chudý institut“.

Celkově se vyskytovaly odkazy pro chudé ve čtvrtině všech dochovaných testamentů.³⁵¹ Patřily tedy mezi jedny z nejčastějších zbožných odkazů. Z následujícího grafu lze vidět, že během třicetileté války, kdy bylo město sužováno průchody vojsk a dalšími úskalími, pamatovali soběslavští měšťané na „potřebné“ nejméně.

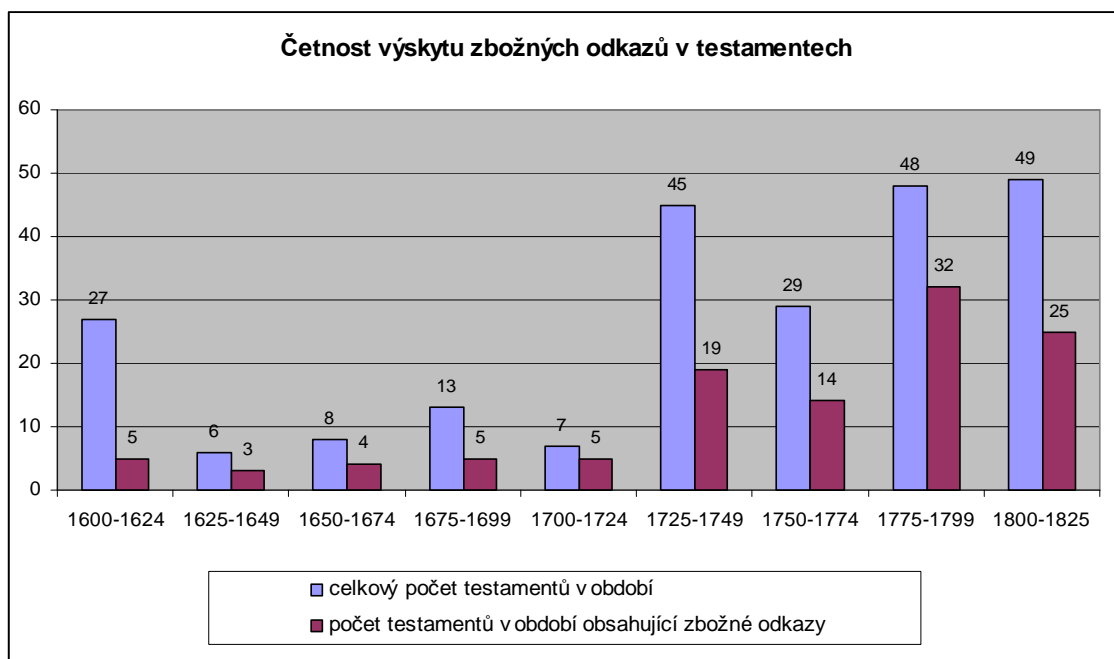
³⁴⁹ TAMTÉŽ, kart. 148, Testament Františka Lekše.

³⁵⁰ „Chudým lidem k špitálu odkazuji, aby Václav, manžel můj, z těch nadepsaných dluhův sobě ode mě odevzdaných na hotově odvedl 30 kop míš[eňských]. Více pro též hnedt krávu aby zabíti dal [po] mé smrti a chleba po čtyřech str[yších] mouky napécti dal a věrtel piva bílej koupil, jim hned přistrojil“; TAMTÉŽ, kart. 137, Testament Voršily Librové.

³⁵¹ Nalezla jsem je v 62 kšaftech z 242 dochovaných (25,6%).

Mezi chudé a proto také „potřebné“ se řadili i zdejší chudí žáci a škola. V soběslavských testamtech se ovšem objevilo pouhých osm závětí, kde testátor myslel na tuto skupinu sociálně slabších. Mezi ně patřil např. Jan Wala, jenž roku 1812 odkázal „na chudý děti [a] školní na knihy na šajnech pět zl[atých].“³⁵² Podobně Františk Štařnoheř roku 1815 pamatoval na potřebné: „pro dítky, jenž do školy chodí a své rodiče ztratily, sirotci následovně jsou, odkazují dvě zl[atý].“³⁵³

Z grafu, kde jsem vyjádřila podíl testamentů s církevními odkazy na celkovém počtu soběslavských kšaftů lze velmi dobře vypořozovat určité souvislosti. Do roku 1625, kdy převládalo v Soběslavi nekatolické vyznání, se vyskytovalo nejméně zbožných odkazů v poměru k dochovaným závětím. V pouhých 18,5% kšaftů pamatovali soběslavští měšťané na spasení své duše prostřednictvím „pia legata“. V následujícím období se vyskytoval poměr testamentů vždy kolem 50%. Přičemž nejnižší počet zbožných odkazů byl v období 1675-1699.³⁵⁴ Bohužel se mi nepodařilo pro tento údaj najít odpovídající zdůvodnění.

³⁵² TAMTÉŽ, kart. 152, Testament Jana Waly.

³⁵³ TAMTÉŽ, kart. 152, Testament Františka Štařnoheřa.

³⁵⁴ Dochovalo se pouhých 38% posledních vůlí se zbožnými odkazy ve sledovaném období.

7. Závěr

Jak jsem v předchozích kapitolách ukázala, byla Soběslav v předbělohorském období z velké části nekatolická, což se také projevovalo na znění jejich posledních vůlí. Do třicátých let 17. století se jen ojediněle vyskytují nábožensky formulované úvahy o duši a tělu, charakteristické spíše pro katolické prostředí.³⁵⁵ Navýšení zbožných odkazů nastává až od počátku 18. století, kdy je velmi časté, že měšťan ve své závěti pečlivě rozepisoval svůj odkaz mnoha církevním institucím, chudým, a dalším potřebným. Prohloubení náboženského vědomí by se dalo vyzorovat také z častějšího rozepisování o podobě pohřbu a zádušních mší. Soběslavští se snažili pečlivým popisem zajistit, aby byly jejich poslední vůle co nejpřesněji vyplněny.

Jelikož se zbožné odkazy vyskytují v soběslavských kšaftech v různém pořadí, dalo by se podle toho odhadnout, do jaké míry jim testátor přikládal na důležitosti. Na prvním místě bylo většinou zajištění vlastní duše a těla. Zbožné odkazy však častěji následovaly až po vyjmenování všech majetkových poručeních. Výjimečně jim bylo přiděleno místo první, což pravděpodobně vypovídá o větším osobním náboženském vnímání sepisovatele poslední vůle. Je velmi zajímavé, že v předbělohorském období patřily mezi nejčastější odkazy kostelům finanční částky na jejich zvelebení, zatímco během 17. století se zbožné odkazy záduším přeměnily na požadavky sloužení zádušních mší a jiných služeb během jejich pohřbu. Tento zvyk vrcholil v 18. století, kdy se stále častěji objevují odkazy více církevním institucím v jednom testamentu. Boj o duši se stával víc urputnější.

Mezi dalšími příjemci v předbělohorském období často figuroval soběslavský špitál a k němu patřící špitální kostelík sv. Víta.³⁵⁶ Na tyto dvě instituce bylo v 17. až 19. století pamatováno v mnohem menší míře. Soběslavská škola se však, jak jsem již výše prokázala, těšila malému zájmu ve všech probádaných soběslavských kšaftech, tedy od roku 1455-1825.

Mezi druhé nejčastější, po sloužení mší, zbožné odkazy patřilo pamatování na chudé, které se snoubilo se zásadami dobrého křesťana. Pomoc potřebným

³⁵⁵ Podobné výsledky prezentoval ve své studii také Tomáš Malý; Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 43.

³⁵⁶ Marta HRADILOVÁ, *Soběslavské kšafy*, s. 127-128; Hana ŘÍHOVÁ (ed.), *Testamentární praxe*, s. 47-236.

tak nalezneme ve mnoha kšaftech ze zkoumaného období.

Přes všechny ukázané „zbožné projevy“ a přestože se zbožné odkazy vyskytovaly v 116 testamentech z celkových 242 dochovaných,³⁵⁷ v posledních vůlích soběslavských měšťanů se vedle nich neustále objevovaly praktické důvody sepsání testamentu, jako byla snaha zabezpečit potomky a spravedlivě mezi ně rozdělit svůj majetek. Proto je nutné zamyslet se nad otázkou, do jaké míry je tato zdůrazněná zbožnost myšlena opravdově a nakolik se stala jen obecnou zvyklostí, která odpovídala aktuální společenské atmosféře či možná módě, a nemusela tak vyjadřovat pouze individuální zbožnost. Významnou roli zde hrála určitě snaha reprezentovat nejen sebe, ale i rodinu. Zároveň se ale domnívám, že mnohem důležitější bylo úsilí zachovat vzpomínku a památku na vlastní osobu a prostřednictvím modliteb bližních či ostatních sousedů za svou duši dosáhnout věčné spásy. Vzpomínka na štědrý dar, a tím také na samotnou osobu testátora, totiž málokdy zklamala.

Přesto v obecné rovině nemohu mluvit o zbožných odkazech jako o hlavním důvodu sepsání posledního pořízení soběslavskými měšťany.³⁵⁸ Důvodem by mohla být, že církev v českém prostředí nikdy plně nezasahovala do sepisování závěti jako se tomu dělo např. ve Francii.³⁵⁹ Přesto výskyt praktických majetkových vyrovnání společně se zbožnými ustanoveními ukazuje na dobré a fungující spojení obou prvků. Proto by bylo neuvážené nepovažovat za důležité také náboženské motivy pořízení testamentu, což výskyt zbožných odkazů nasvědčuje.

Na úplný závěr bych ráda zmínila, že v celé práci a v následujících několika edicích soběslavských písemností, umístěných v příloze, jsem užívala obecně uznávané ediční zásady pro transkripci novověkých textů.³⁶⁰ Pro určení správné datace

³⁵⁷ Procentuálně vyjádřeno obsahovala téměř polovina (48%) soběslavských kšaftů zbožné odkazy.

³⁵⁸ Michaela Hrubá vyslovila názor, že v českých městech předbělohorského období nelze považovat zbožné odkazy za hlavní důvod sepsání kšaftu; Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku*“, s. 148. Také Tomáš Malý připouští, že primárními důvody kšaftujících bylo rozdělení svého majetku, přesto neopomíná i důležitost zbožných ustanovení; Tomáš MALÝ, „*Mentalita*“, s. 43-44.

³⁵⁹ Philippe ARIÉS, *Dějiny I.*, s. 32. Přesto také tento autor připouští, že v 17. století začali být fundátoři opatrnější a mysleli více na svou rodinu; TAMTÉŽ, s. 239.

³⁶⁰ Vycházela jsem především z metodické příručky Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání*

dní, u kterých byly uvedeny pouze církevní svátky, mi byla cennou pomůckou práce „Historická chronologie“ od Marie Bláhové.³⁶¹

novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti, Praha 2002. Zároveň mi byly nápomocné i další studie; Jiří DAŇHELKA, *Směrnice pro vydávání starších českých textů*, Husitský Tábor 8, 1985, s. 285-301. Digrafy jako *cz* byly například ve slovech *czizí*, *obecz* nebo *czo* transkribovány na *c*. Slova, která obsahovala *rz* (*Jirzí*) na *ř*, *ss* (*vsse*) na *š*. Zdvojená písmena jako *dd* (*radda*) na *d* nebo *pp* (*appoštolů*). Zdvojená písmena byla ponechána pouze v případě, pokud měla morfologickou funkci (- *kk*- ve slově *jakkoliv*). Znaky jako *th* ve slovech *letha* nebo *sobotha* byly transkribovány na *t*, písmeno *g* ve funkci *j* na *j*. Skupina písmen -*gk* ve slově *purgkmistr* byla ponechána. Skupina -*ij* (*Martij*) byla přepsána na -*ii* nebo -*íí*. Označení *au* (*auplný*) pro dvojhlasku bylo přepsáno na *ou*. Skupina -*ie* (*miesto*, *Sobieslav*) bylo přepisováno na *ě*. Písmeno *w* jsem přepisovala jako *v* (*pánůw* - *pánův*). Velká písmena byla upravena podle dnešního úzu. Stejně jsem postupovala v případě nejasných hranic mezi slovy (každoročně – každoročně). Podle dnešních pravidel jsem upravila také interpunkci. Samohlásky *i*, *y* a jejich kolísání jsem rovněž přizpůsobila normám českého pravopisu. Předložky a předpony *s,z* a *s-*, *z-* (*spůsob*) byly upraveny podle dnešních pravidel. Zkratky a další zásahy editora byly rozepsány do hranatých závorek (*sv[atý]*, *zl[atých]*). Hranaté závorky s třemi tečkami [...] jsem použila pro nečitelná slova. Znak [?] vyjadřuje nejistotu při přepisu textu. Diftongizované *ej* (*zlatej*) bylo zachováno. U hlásek bylo ponecháno protetické *v* (*vobecní*). Osobní jména jsem přepisovala podle výše uvedených zásad, ale neopravovala jsem je podle dnešního úzu. Snažila jsem se zachovat jejich typologické zvláštnosti.

³⁶¹ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

8. Seznam používaných pramenů a literatury

8.1. Prameny nevydané

SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 1084, k. 136 – 153/A, Pozůstalosti, kšafy, inventáře pozůstalého jmění, projednávání pozůstalostí, žádosti o vydání dědických podílů, záležitosti sirotčí a poručenstva.

SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 670, Liber inventariorum Additionum et Divisionum (1789-1844).

SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 324, Kniha svatebních smluv (1685-1679).

SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 326, Liber testamentorum (1699-1825).

SOkA Tábor, AM Soběslav, inv. č. 634, Kniha zápisů (1553-1679).

8.2. Prameny vydané

HAAS, Antonín, *Codex iuris municipalis. Privilegia nekrálovských měst českých*, 4/1, Praha 1954.

HRADLOVÁ, Marta (ed.), *Soběslavské kšafy z let 1455 – 1523*, TA 4, 1992, s. 47–107.

JIREČEK, Hermenegild - JIREČEK, Josef (edd.), *M. Bricího z Licka Práva městská*, Praha 1880.

JIREČEK, Hermenegild, *Obnovené Právo a zřízení zemské dědičného království Českého*, Praha 1888.

JIREČEK, Josef (ed.), *Práva městská království českého a markrabství moravského s krátkou jejich summou od Pavla Krystyana z Koldína*, 5. vydání, Praha 1876.

LUSTIG, Karel, *Z pamětní knihy města Soběslavě. Sepsaná od Františka Šifauera (1648-1805)*, Musejní sborník 6, 1903, s. 55-65.

MENČÍK, Ferdinand, *Řehoře Smrčky Letopisy města Soběslavě (1587-1648)*, Musejní sborník 4, 1901, s. 21-71.

ŘÍHOVÁ, Hana (ed.), *Testamentární praxe soběslavských měšťanů v letech 1525–1600, Výběrová edice*, Disertační práce FF UK, Praha 2008.

ZEILLER, Fridrich Alois (ed.), *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*, Wien 1811.

8.3. Literatura

- ADAMOVIÁ, Karolína, *Apelační soud v Českém království v letech 1548 – 1651*, in: Karel MALÝ (ed.), *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1975.
- ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti I. - II.*, Praha 2000.
- ASCHEBRENNER, Martin, *Závět' Zdislava Berky z Dubé a Lipé na Zákupcech*, *Bezděz* 16, 2007, s. 159-174.
- BÈLINA, Pavel, *Česká města v 18. století a osvícenská reformy*, Praha 1985.
- BISINGEROVÁ, Marie - VANÈK, Vojtěch, *Pozdně středověké testamenty z Kutné Hory, Kaňku a Čáslavi a jejich dochování v kutnohorském archivu*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR*, Praha 2006, s. 211-219.
- BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.
- BLÜML, Josef, *Zikmund Winter a česká kulturní historie*, *OH* 1, 1991, s. 179-197.
- BOROVSKÝ, Tomáš, *Čas středověkých měšťanských testamentů. Příklad Brna v pozdním středověku*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR*, Praha 2006, s. 55-71.
- BOROVSKÝ, Tomáš, *Zu der ere gots und meiner sele zu selikeit. Odkazy brněnských měšťanů církevním institucím v letech 1410-1530*, *SPFFBU*, řada C – 46, 2001, s. 79-96.
- BOUŠKA, Václav a kol., *600 let města Soběslavi 1390-1990*, Soběslav 1990.
- BUDSKÝ, Dominik, *Testamenty duchovenstva od druhé poloviny 14. století do počátku husitství*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR*, Praha 2006, s. 189-190.
- BURDOVÁ, Pavla, *Desky zemské. Rozdělení po stránce obsahové a formální*, *SAP* 43, 1993, s. 347-439.
- BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Interiéry domů*

- v jihočeských předbělohorských městech, JSH 59, 1990, s. 113–128.
- BŮŽEK, Václav –BŮŽKOVÁ, Hana –STEJSKALOVÁ, Jana, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách. Prameny, metody, stratifikace*, JSH 59, 1990, 2, s. 65–80.
- BŮŽEK, Václav, *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době*, OH 1, 1991, s. 34-51.
- BŮŽEK, Václav, *Renesanční domácnost soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova*, TA 3, 1991, s. 34–51.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
- CIKHART, Roman Jan, *Duchovenstvo soběslavské v 17. století*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 4, 1908, s. 8-10.
- CIKHART, Roman Jan, *Duchovní správa v Soběslavi*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 1909, s. 17-18, 33-34, 51-52, 68-69.
- CIKHART, Roman Jan, *K dějinám Soběslavě v 18. a 19. století*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 4, 1908, s. 119-122.
- CIKHART, Roman Jan, *Město Soběslav*, Soběslav 1907.
- CIKHART, Rudolf E., *Hlad a mor na Tábořsku v l. 1771-1772*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 9, 1909, s. 129-131.
- ČELAKOVSKÝ, Jaroslav, *O právech městských m. Brikcího z Licska a o poměru jich k starším sbírkám právním*, Právník 19, 1880, s. 721-736, 757-774, 793-808, 829-837.
- ČERNÝ, Václav, *Hospodářské instrukce*, Praha 1930.
- DAŇHELKA, Jiří, *Směrnice pro vydávání starších českých textů*, Husitský Tábor 8, 1985, s. 285-301.
- EBELOVÁ, Ivana, *Finanční zajištění městských písařů na příkladech v Lounech, Žatci a Domažlicích v 16. a na počátku 17. století*, in: Ivana EBELOVÁ – Ivan HLAVÁČEK (edd.), in: Sborník k 70. narozeninám doc. dr. Jaroslava Kašpara, CSc., Praha 1999.
- ELBEL, Petr, *Testament olomouckého probošta Pavla z Prahy († 1441). Obraz materiální a duchovní kultury preláta husitské doby*, ČMM 123, 2004, s. 3-46.
- ELBEL, Petr, *Testamenty olomouckého kapitulního duchovenstva v pozdním středověku*

- (1300-1526), in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamety v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*, Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR, Praha 2006, s. 145-187.
- FEJTOVÁ, Olga, *Knihy v testamentární praxi měšťanů v 17. století*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, 2006, (= Opera romanica 9), s. 377-396.
- FEJTOVÁ, Olga - JÍŠOVÁ, Kateřina, *Měšťanské testamety jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové databáze*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamety*, s. 15-27.
- FLODR, Miroslav, *Brněnské městské právo po smrti notáře Jana (1359-1389)*, Brno 2006.
- FLODR, Miroslav, *Právní kniha města Brna I.-III.*, Brno 1990-1993.
- FLODR, Miroslav, *Brněnské městské právo*, Brno 2001.
- FRYŠOVÁ, Emilie, *Některé dějinné vzpomínky ze Soběslavi*, in: Karel Lustig (ed.), *Národopisná, školní, průmyslová a včelařská výstava v Soběslavi*, Soběslav 1898, s. 137-142.
- GRULICH, Josef, *Dědická praxe a migrace na jihu Čech v 17. a 18. století*, Historický obzor I.-II., 2004.
- HAAS, Antonín, *O tak řečeném právu královském rožmberských měst a městeček*, JSH 26, 1957, s. 69-74.
- HECLOVÁ, Eliška, *Testament Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic*, *Porta bohemica* 2, 2003, s. 95-103.
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, 3. vydání, Jinočany 2002.
- HLAVÁČEK, Petr, *Architektura, mobiliář a paramenta sakrálních objektů na Kadaňsku ve světle testamentů kadaňských měšťanů*, *Ústecký sborník historický* 2004, s. 157-194.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005.
- HOFFMANN, František, *České město ve středověku. Život a dědictví*, Praha 1992.
- HOFFMANN, František, *K oblastem českých práv městských*, *Studie o rukopisech* 14,

- 1975, s. 29–35.
- HOJDA, Zdeněk, *Reprezentační výdaje a smrt. Barokní „pompa funebris“ v Praze*, Documenta Pragensia 12, 1995, s. 117-126.
- HOLINKOVÁ, Jiřina, *Měšťanská kultura v předbělohorské Olomouci*, OH 1, 1991, s. 165–178.
- HRADILOVÁ, Marta, *Dorota z Hobzí (Pokus o portrét jihočeské šlechtičny jagelonského období)*, TA 10, 2000-2001, s. 175-212.
- HRADILOVÁ, Marta (ed.), *Soběslavské kšafy z let 1455-1523*, TA 4, 1992, s. 47-103.
- HRADILOVÁ, Marta, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamety v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR, Praha 2006*, s. 221-230.
- HRUBÁ, Michaela, *„Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“: Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, AUP Philosophica et Historica V, Studia Historica V, Studia Monografia V, Ústí nad Labem 2002.
- HRUBÁ, Michaela, *Bratrstva a cechy z pohledu měšťanských testamentů královských měst severozápadních Čech v raném novověku*, in: Václav Ledvinky – Jiří Pešek (edd.), *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům. Sborník referátů a materiálů ze 17. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, Praha 2000*, s. 27-47.
- HRUBÁ, Michaela, *Možnosti (a limity) studia měšťanských testamentů 15. a 16. století na příkladu měst severozápadních Čech*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamety v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR, Praha 2006*, s. 29-37.
- HRUBÝ, František, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, ČČH 33, 1927, s. 21-59.
- JAKUBEC, Ondřej, *Smrt a vzkříšení jako epitaf. Renesanční malované epitafy a jejich výklad*, Dějiny a současnost 11, 2008, s. 33-36.
- JANIŠ, Dalibor, *Spasení a věčná církev. K majetkoprávním hlediskům testamentární praxe olomouckých biskupů v 16. století*, in: Martin HOLÝ – Jiří MIKULEC (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, FHB Supplementum 1,

Praha 2007, s. 23-53.

JÍŠOVÁ, Kateřina, *Smrt snímá hříchy. Umírání v představách středověkých lidí*, Dějiny a současnost 11, 2008, s. 30-32.

JÍŠOVÁ, Kateřina, *Spása duše a očištec u novoměstských měšťanů. K religiozitě novoměstského měšťanstva v pozdním středověku*, in: Eva DOLEŽALOVÁ - Robert NOVOTNÝ – Pavel SOUKUP (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 253-268.

JIRKOVÁ, Pavla, *Testamentární praxe v Jihlavě v letech 1578-1590. Testament jako pramen pro dějiny rodinných struktur, historickou demografii a sociotopografii*, Časopis Národního muzea – řada historická 176, 1-2, 2007, s. 21-58.

KADLECOVÁ, Marta - SCHELLE, Karel - VESELÁ, Renata - VLČEK, Eduard, *Vývoj českého soukromého práva*, Praha 2004.

KALOUSEK, Josef, *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách i na Moravě*, Praha 1894.

KAPRAS, Jan, *Poručenství nad sirotky v právu českém se zřetelem k právům římskému, německému a v Rakousích platnému*, Praha 1904.

KEJŘ, Jiří, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998.

KILIÁN, Jan, *Mělnické registrum kšaftovní z let 1491-1536 – dosud nevyužitý pramen*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR*, Praha 2006, s. 231-241.

KINCL, Jaromír, *Dva testamenty šlechtice Kojaty*, AUC – Iuridica 3, 1978, s. 301-320.

KOLEK, Roman, *Kolínské testamenty a pozůstalostní inventáře z let 1542–1687. Příspěvek ke studiu dědické praxe v českých raněnovověkých městech*, Diplomová práce FF UK, Praha 1998.

KOPEČKOVÁ, Jana, *Přebělohorská kniha kšaftů města Domažlic a možnosti jejího využití k výzkumu každodenního života*, Západočeský sborník historický 6, 2000, s. 117-144.

KRÁL, Pavel, *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století*, in: Martin Holý - Jiří Mikulec (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, FHB, Supplementum 1, Praha 2007,

s. 7-22.

- KRÁL, Pavel, *Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 173-187.
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002.
- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.
- KRÁL, Pavel, *Žena ve šlechtických testamentech v 16. a 17. století*, in: Československá historická ročenka 2001, Brno 2001, s. 157-167.
- KRZENCK, Thomas, *Pražské a vídeňské testamenty pozdního středověku – pokus o komparaci*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití*. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR, Praha 2006, s. 87-94.
- KUBÁK, Jaroslav, *Závěti budějovických měšťanů v druhé polovině XVI. století*, JSH 34, 1965, s. 96–103.
- KUBÍČKOVÁ, Vladimíra, *Každodenní život venkovského obyvatelstva ve světle testamentů (Jižní Čechy, 18.-19. století)*, Diplomová práce FF JU, České Budějovice 2007.
- KUTNAR, František, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, 2. vydání, Praha 1977.
- LEMINGER, Emanuel, *Co vypravují staré testamenty*, Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české 6, 1932, s. 5-13.
- LINTNER, Jan, *Archiv města Soběslavi 1371-1945 (1950)*, Inventář (rozmnžený) B 103, Inventáře, katalogy a tématické rejstříky k fondům Jihočeských archivů č. 26, Tábor 1966.
- LINTNER, Jan, *Hřbitovní kostel sv. Marka v Soběslavi*, Soběslav 1936.
- LINTNER, Jan, *Něco o soběslavských studentech*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 25, 1934, s. 116-117.
- LINTNER, Jan, *Pět set padesát let města Soběslavi*, Soběslav 1941.
- LINTNER, Jan, *Vývoj městského zřízení v Soběslavi*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí, 1933, s. 58-60, 89-91, 106-107, 114-116.
- LINTNER, Jan, *Vzpomínka na ředitele Josefa Lintnera*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě

- a okolí 25, 1934, s. 73-76.
- LINTNER, Jan, *Z historie městského archivu a něco o soběslavské pečeti*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 24, 1933, s. 31-34.
- LINTNER, Jan, *Komisionelní protokol katolické reformace v Soběslavi*, Jihočeský sborník historický 8, 1935, s. 91-96.
- LINTNER, Jan - SALÁK, František, *Okresní archiv v Soběslavi, průvodce po fondech a sbírkách*, Soběslav 1958.
- LINTNER, Josef, *Duchovní správa v Soběslavi za faráře Prokopa Cetorazského v letech 1612-1618*, Sborník historického kroužku 8, 1899, s. 25-30.
- LINTNER, Josef, *Kostel sv. Víta v Soběslavi*, Musejní sborník 6, 1903, s. 1-13.
- LINTNER, Josef, *Lázeň v Soběslavi*, Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí 7-8, 1909, s. 97-99, 113-114.
- LINTNER, Josef, *Obraz církevních dějin*, in: Karel Lustig (ed.), *Národopisná, školní, průmyslová a včelařská výstava v Soběslavi*, Soběslav 1898, s. 155-175.
- LINTNER, Josef, *Památný rok 1620*, Sborník historického kroužku 2, 1901, 109-119.
- LINTNER, Josef, *Po bitvě na Bílé hoře*, Sborník historického kroužku 1907, s. 1-2, 17-18, 33-34, 49-50, 65-66, 82-85, 97-100, 113-114, 129-131, 145-149.
- LINTNER, Josef, *Po bitvě na Bílé hoře*, Sborník historického kroužku 1908, s. 2-4, 21-22, 35-36, 63-65, 80-81, 93-95, 122-123, 138-139.
- LINTNER, Josef, *Příspěvek k dějinám města Soběslavě z let 1600-1626*, Sborník historického kroužku 5, 1896, s. 97-108.
- LINTNER, Josef, *Reformace v Soběslavi*, Věstník jihočeských museí 10, 1910, s. 65-67.
- LINTNER, Josef, *Škola rožmberská v Soběslavi*, in: Karel Lustig (ed.), *Národopisná, školní, průmyslová a včelařská výstava v Soběslavi*, Soběslav 1898, s. 144-154.
- LINTNER, Josef, *Škola rožmberská v Soběslavi*, Sborník historického kroužku 8, 1899, s. 77-84.
- LINTNER, Josef, *Vysoká věž soběslavská*, Musejní sborník 4, 1901, s. 3-8.
- LORENZOVÁ, Helena - PETRASOVÁ, Taťána (edd.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století*, Plzeň 2000.
- LUSTIG, Karel, *Soběslav I*, Soběslav 1917.
- MALANÍKOVÁ, Michaela, *Několik poznámek k ženským testamentům v pozdně*

- středověkém Brně*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR*, Praha 2006, s. 139–143.
- MALÝ, Karel - SIVÁK, Florián, *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918*, 2. vydání, Jinočany 1993.
- MALÝ, Karel (ed.), *Městské právo v 16.-18. století*, Praha 1982.
- MALÝ, Tomáš, „...nechtěje tomu, aby jací soudové a nevole po mé smrti byly...“, *Chrudimský vlastivědný sborník* 8, 2004, s. 55–100.
- MALÝ, Tomáš, „*Confessional Identity in Moravian Royal Towns in the 16th and 17th Centuries?*“ in: Milena Bartlová – Michael Šroněk (Eds.), *Public Communication in European Reformation. Artistic and other Media in Central Europe 1380-1620*, Prague 2007, s. 323-334.
- MALÝ, Tomáš, „*Mentalita*“, *zbožnost a smrt chrudimského měšťana v raném novověku*, *Chrudimské křafty ze 16.–18. století*, *Chrudimský vlastivědný sborník* 7, 2003, s. 19 – 70.
- MALÝ, Tomáš, *Co nabízejí (raně novověké) testamenty? Zamyšlení nad možnostmi kvantifikace*, *ČMM* 126, 2007, s. 251-266.
- MALÝ, Tomáš, *Kterak Starochrudimští na smrtelném loži křaftovali. Testamentární praxe v raněnovověké Chrudimi*, *Sborník prací východočeských archivů* 10, 2005, s. 13-36.
- MALÝ, Tomáš, *Seelenheil und Fegefeuer im Zeitalter des "langen und nahen Todes". Das Lesen von Messen in Brünn im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Makrwart Herzog – Cecilie Hollberg (Hg.), *Seelenheil und irdischer Besitz. Testamente als Quellen für den Umgang mit den "letzten Dingen"* (= *Irseer Schriften*, 4), Konstanz 2007. s. 139-151.
- MENDL, Bedřich, *Tak řečené norimberské právo v Čechách*, Praha 1938.
- MIKULEC, Jiří, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.
- MIKULEC, Jiří, *Členové a územní dosah venkovského barokního bratrstva (Myslkovice 1736-1760)*, in: Marie KOLDINSKÁ – Alice VELKOVÁ (edd.), *Historik zapomenutých dějin*, *Sborník příspěvků věnovaných prof. Dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 310-329.
- MIKULEC, Jiří, „*Piae confraternitates*“ *v pražské arcidiecézi na sklonku 17. století*,

- FHB 15, 1991, s. 269–342.
- MIKULEC, Jiří, *Proměny náboženských bratrstev v Čechách v raném novověku*, in: Tomáš JIRÁNEK – Jiří KUBEŠ (edd.), *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby* (III. pardubické bienále, 29.-30. dubna 2004), Pardubice 2005, s. 19-35.
- MÜLLER, Karel, *Závět Karla staršího ze Žerotína*, Sborník Státního okresního archivu Přerov, Přerov 1996, s. 9-15.
- NEUDERTOVÁ, Michaela, *Domácnosti lounských měšťanů v předbělohorské době*, in: *Česká města v 16.–18. století*, Opera instituti Historici Pragae, Praha 1991, s. 245–251.
- OHLER, Norbert, *Umírání a smrt ve středověku*, Jinočany 2001.
- PAŠKOVÁ, Lenka, *Plzeňské knihy kšaftů konce 15. a v 16.století a možnosti jejich pramenného využití*, Diplomová práce FF UK, Praha 1988.
- PÁTKOVÁ, Hana, „*Psallendo seu cantando*“. *Poznámka k počátkům literátských bratrstev v Čechách*, in: Ivan Hlaváček - Jan Hrdina (edd.), *Facta probant homines*. Sborník k životnímu jubileu prof.dr. Zdenky Hledíkové, Praha 1998, s. 341-350
- PEŠEK, Jiří, *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života*, OH 1, České Budějovice 1991, s. 30–42.
- PEŠEK, Jiří, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře vývoji v době předbělohorské*, PSH 15, 1982, s. 63–92.
- PEŠEK, Jiří, *Testamenty a pozůstalostní inventáře jako aktuální téma obecné a právní historie*, Právněhistorické studie 39, 2007, s. 25-31.
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury*, I/1-2 – II/1-2, Praha 1985-1997.
- PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.
- RAK, Petr, *Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465–1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. století do počátku 17. století*, SAP 48/2, Praha 1998, s. 3-106.
- RAK, Petr, *Veřejně prospěšné odkazy v testamentech kadaňských měšťanů z let 1465-1530*, in: Jiří Šouša – Ivana Ebelová, *Inter laurum et olivam 1-2/2002 XVI.*, 2005, (= AUC - PHILOSOPHICA ET HISTORICA – Z pomocných věd historických), s. 697-706.
- RATAJOVÁ, Jana, *Pražské testamenty (1600-1620) jako pramen k dějinám rodinných*

struktur, PSH 30, 1998, s. 90-125

- RYANTOVÁ, Marie, *Narižení až za hrob. Testamentární praxe a vyřizování pozůstalosti světských duchovních pražské arcidiecéze v době baroka*, in: Martin HOLÝ – Jiří MIKULEC (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, FHB - Supplementum 1, Praha 2007, s. 149–162.
- RYANTOVÁ, Marie, *Normativní vymezení procesu vyřizování pozůstalosti světských duchovních a písemností s ním spojených v 17. a první třetině 18. století*, in: *Facta probant homines*, Sborník příspěvků k životnímu jubileu Prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 421-430.
- SCHELLE, Karel, *Bibliografie k "Právům městským Království českého" od Pavla Kristiána z Koldína z r. 1579*, in: Karel MALÝ (ed.), *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané Právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze, Praha 1982, s. 347-349.
- SCHELLE, Karel, *Zákoník českého městského práva Pavla Kristiána z Koldína "Práva městská Království českého" z roku 1579 v československé historické literatuře*, in: Karel MALÝ (ed.), *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané Právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze, Praha 1982, s. 341-345.
- SPÁČILOVÁ, Libuše, *Deutsche Testamente von Olmützer Bürgern. Entwicklung einer Textsorte in der Olmützer Stadtkanzlei in den Jahren 1416-1566*, *Schriften zur diachronen Sprachwissenschaft* 9, Wien 2000.
- SPÁČILOVÁ, Libuše, *Testamenty olomouckých měšťanů*, in: Ivo HLOBIL – Marek PERŮTKA (edd.), *Od gotiky k renesanci*, sv. 3, Olomouc 1999, s. 110-118.
- SPIESS, Bedřich Vilém, *Kterak a co Kralohradečtí druhdy kšaftovali. Kulturně-historický náčrt z počátku 17. století (1612-1620)*, *Památky archeologické a místopisné* 19, 1900–1901, s. 137–144, 209–224.
- STEJSKALOVÁ, Jana, *Kšaft jako pramen pro studium kulturní úrovně měšťanské domácnosti*, OH 1, 1991, s. 74 – 80.
- STIEBER, Miloslav, *Dějiny soukromého práva v střední Evropě. Nástin*, 2. vydání, Praha 1930.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, *Testamenty našich nižších duchovních feudálů do roku 1310*, SPFFBU, Řada archeologická E 10, 1965, s. 286-301.

- ŠIMEK, Josef, *Ze kšaftů kutnohorských (1544 – 1577)*, Český lid 25, 1925, s. 191–195.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? Prolegomena k výzkumnému záměru*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR*, Praha 2006, s. 95-115.
- ŠPŮROVÁ, Markéta, *Testamenty z 15. století v nejstarší čelákovické městské knize*, in: Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (edd.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech: Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané Archivem hlavního města Prahy a HÚ AVČR*, Praha 2006, s. 243-251.
- ŠTĚPÁN, Jaromír, *Studie o kompilační povaze Koldínových Práv městských*, Praha 1940.
- ŠTĚPKOVÁ, Alena, *Svět soběslavských měšťanů ve světle jejich testamentů 1549–1651*, Diplomová práce FF JU, České Budějovice 2005.
- ŠTOVÍČEK, Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.
- TOŠNEROVÁ, Marie, *Berounské knihy inventářů a testamentů z předbělohorského období*, *Minulostí Berounska* 9, 2006, s. 20-38.
- TRUC, Miroslav, *Ius regale rožmberských městských privilegií*, in: Karel MALÝ (ed.), *Městské právo v 16.-18. století v Evropě, Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané Právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze*, Praha 1982, s. 53-67.
- VÁLKA, Josef, *Česká společnost v 15.-18. století II. Bělohorská doba, Společnost a kultura „manýrismu“*, Praha 1983.
- VANĚČEK, Václav, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, 3. vydání, Praha 1975.
- WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku I–II*, Praha 1890.
- WINTER, Zikmund, *Zlatá doba českých měst*, Praha 1913.
- WINTER, Zikmund, *Život církevní v Čechách*, II. svazek, Praha 1896.
- ZILYNSKYJ, Bohdan, *Ještě ke knihám kšaftů Nového Města pražského (s ohledem na Tábor a Táborsko)*, TA 4, 1992, s. 42-46.

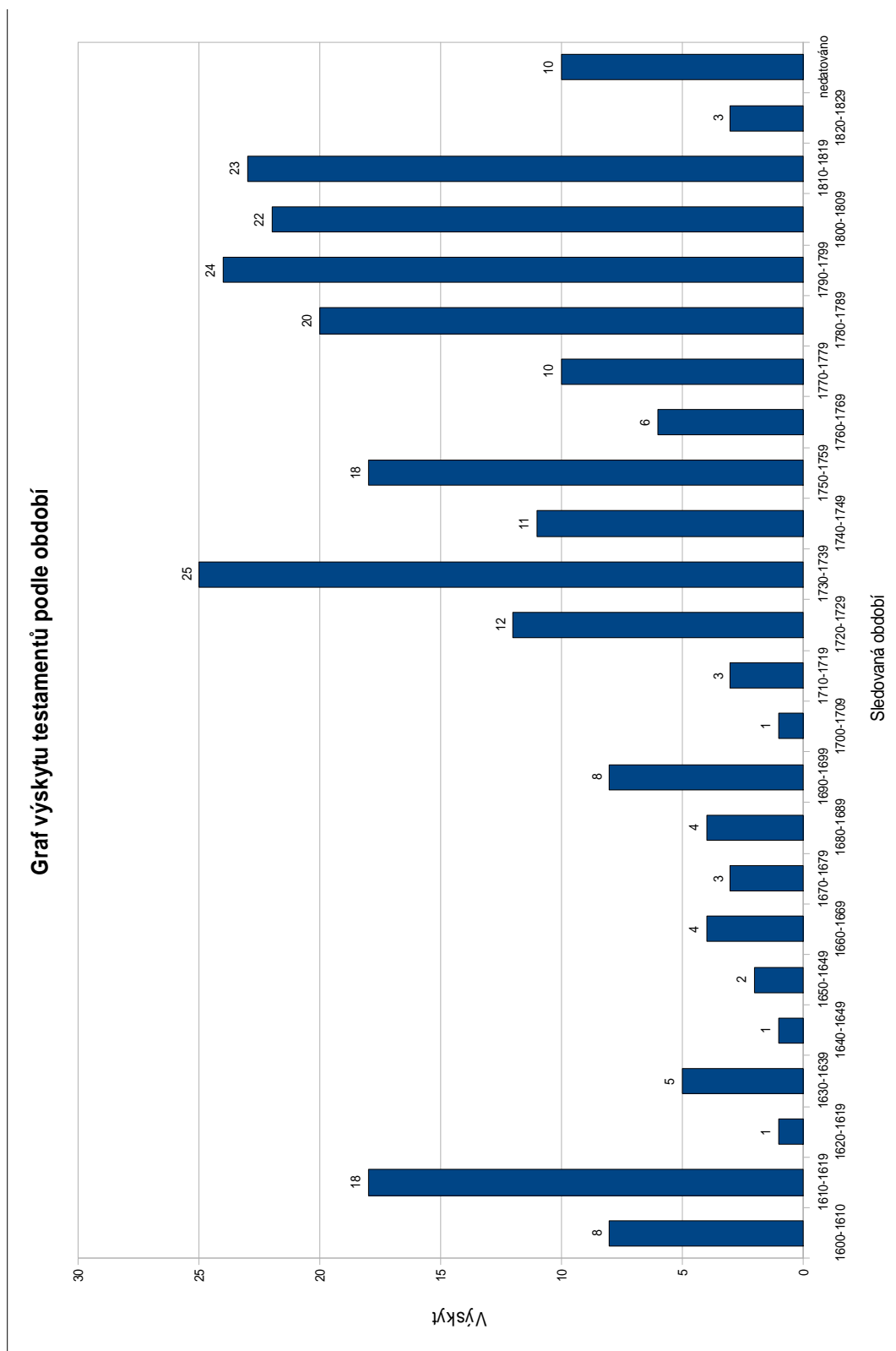
- ZILYNSKYJ, Bohdan, *Kolínsko a Kutnohorsko v prvních dvou knihách kšaftů Nového Města pražského (1436 -1494)*, Práce muzea v Kolíně 4, 1987, s. 89-104.
- ZILYNSKYJ, Bohdan, *Podblanicko v nejstarších knihách kšaftů Nového Města pražského (1436–1494)*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 25, 1984, s. 169-185.
- ZILYNSKYJ, Bohdan, *Zprávy o Táboře a jeho obyvatelích v nejstarších knihách kšaftů Nového Města pražského (1436 – 1494)*, TA 1, 1987, s. 61–67.
- ZRONKOVÁ, Michaela, *Paměť o městě (Soběslav v měšťanských pamětech 1632-1752)*, Diplomová práce FF JU, České Budějovice 2007.

9. Seznam zkratek

AM	Archiv města
AUC	Acta Universitatis Carolinae
AUP	Acta Universitatis Purkynianae
AVČR	Akademie věd České republiky
ČČH	Český časopis historický
ČMM	Časopis Matice moravské
f.	folio
FF	Filozofická fakulta
FHB	Folia Historica Bohemica
HÚ	Historický ústav
inv. č.	inventární číslo
JSH	Jihočeský sborník historický
JU	Jihočeská univerzita
Kart.	karton
KSS	Knih svatebních smluv
lat.	latinsky
LT	Liber testamentorum
MH	Monographia historica
mj.	mimo jiné
Např.	například
OH	Opera historica
PSH	Pražský sborník historický
s.	strana
SAP	Sborník archivních prací
SOkA	Státní okresní archiv
SPFFBU	Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university
TA	Táborský archiv
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvané
UHK	Univerzita Hradec Králové
UJEP	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
UK	Univerzita Karlova

10. Přílohy

10.1. Graf výskytu soběslavských testamentů v letech 1600-1825

10.2. Seznam soběslavských testamentů z let 1600-1825

č.	Testament	Datum	Poznámka ³⁶²	Uložení
1	Testament Petra Červenky	21.3.1600		k. ³⁶³ 136
2	Testament Kašpara Pekaře	26.11.1600		k. 136
3	Testament Mandelíny Aničky Roubíkové	19.1.1602		k. 136
4	Testament Řehoře Smrčky	14.2.1602		k. 136
5	Testament Filipa Bednáře	16.3.1603		k. 136
6	Testament Jiříka Sýkory	6.4.1605		k. 136
7	Testament Víta Vopičky	19.9.1605		k. 136
8	Testament Matěj Hrnčíře	16.1.1606		k. 136
9	Testament Kateřiny Kletečkové	13.5.1612		k. 137
10	Testament Jana Tichého	14.5.1615		k. 137
11	Testament Jarolíma Řezníka	1.7.1615		k. 137
12	Testament Judity Vrabcové	7.9.1615		k. 137
13	Testament Mikoláše Břečky	12.1.1616		k. 137
15	Testament Jana Hradského	2.6.1616		k. 137
16	Testament Anny Nekolové	3.7.1616?		k. 137
17	Testament Valenty Píchy	8.7.1616		k. 137
18	Testament Voršily Librové	10.9.1617		k. 137
19	Testament Matěje Malého Sládka	9.1.1618		k. 137
20	Testament Apolóny Teuchové	21.2.1619		k. 137
21	Testament Martina Voštěrálka	26.4.1619		k. 137
22	Testament Jana Karáska	29.4.1619		k. 137
23	Testament Kateřiny Waldové	3.5.1619		k. 137
24	Testament Víta Mokrého	3.10.1619		k. 137
25	Testament Markéty Tiché	25.11.1619		k. 137
26	Testament Václava Kříže	28.11.1619		k. 137
27	Testament Václava Sumsaře	28.10.1624		k. 137
28	Testament Kateřiny Javošský	5.3.1631		k. 137
29	Testament Matěje Šitry	12.4.1631		k. 137
30	Testament Aleny Schmichensové	13.7.1633		k. 137

³⁶² Do pole „poznámka“ jsem umístila bližší informace o datu. „[?]“ poukazuje na nejistotu při jeho čtení; „publicatum“ zas informuje, že se v daném testamentu nedochovalo datum sepsání, ale pouze jeho publikace, při čemž alespoň to umožňuje určení horní časové hranice vzniku kšaftu.

³⁶³ Pro úsporu místa jsem v tabulce k označení kartonu zvolila „k.“ místo „kart.“.

31	Testament Matěje Tichého	2.11.1637		k. 137
32	Testament Michala Pekaře	30.9.1639		k. 137
33	Testament Matěje Studlíka	7.3.1640		k. 137
34	Testament Anny Kroupové	15.4.1651		k. 138
35	Testament Jiřího Cipřiše	12.4.1659		k. 138
36	Testament Kateřiny Strejčkové	4.2.1660		k. 138
37	Testament Šimona Salavy	1.11.1660		k. 138
38	Testament Vavřince Zámečníka	17.1.1665		k. 138
39	Testament Zikmunda Meryky	10.3.1666		k. 138
40	Testament Ondřeje Wolfa	25.2.1671		k. 138
41	Testament Jana Messera	3.5.1673		k. 138
42	Testament Jiřího Vorlíčka	22.5.1675		k. 138
43	Testament Alžběty Maršové	21.2.1684		k. 138
44	Testament Jana Ovčičky	6.10.1685		k. 138
45	Testament Anny Šandlové	17.4.1686		k. 138
46	Testament Ondřeje Špačka	3.6.1687		k. 138
47	Testament Voršily Hrdličkové	8.5.1690		k. 138
48	Testament Matouše Svačiny	18.3.1691		k. 138
49	Testament Jana Texta	4.9.1695		k. 138
50	Testament Jana Cílka	4.11.1696		k. 138
51	Testament Voršily Librové	29.7.1697		k. 138
52	Testament Bartoloměje Angela	29.7.1698		k. 138
53	Výpis z kšaftu Kateřiny Moravcové	5.12.1698		k. 138
54	Testament Matěje Kratochvíla	31.3.1699		LT f. 1
55	Testament Tomáše Nykryna	26.7.1707		k. 138
56	Testament Maruše Buskové	28.5.1712		k. 138
57	Testament Šimona Slavíka	19.7.1719		k. 138
58	Testament Františka Vincence Lekše	6.9.1719		k. 138
59	Testament Adama Hamerníka	20.5.1720		LT f. 3
60	Testament Václava Lekše	12.5.1721		k. 138
61	Výpis z kšaftu Daniela Libry	26.5.1721		k. 138
62	Testament Pavla Gubernata	26.1.1725		k. 138
63	Výpis z kšaftu Matěje Reindla	12.6.1725		k. 138
64	Testament Anny Čákové	28.2.1726		k. 138
65	Testament Kateřiny Bártové	18.10.1726		k. 138
66	Testament Pavla Čeka	11.5.1727		LT f. 17
67	Testament Vojtěcha Kalivody	20.7.1728	publicatum	k. 138
68	Testament Andrease Poldi	2.5.1729		k. 138, LT f. 14
69	Testament Mikoláše Angela	28.5.1729		k. 138, LT f. 9
70	Testament Jana Čeka	5.11.1729		k. 138, LT f. 10

71	Testament Judity Zralíkové	26.1.1730		LT f. 12
72	Testament Václava Davidů	2.4.1730		k. 138, LT f. 16
73	Testament Matěje Kubů	29.12.1730		LT f. 20
74	Testament Zuzany Příhodové	24.11.1731		LT f. 21
75	Testament Kateřiny Čekové	17.1.1732		LT f. 23
76	Testament Doroty Klizlingerové	14.3.1733		LT f. 25
77	Testament Václava Pokorného	19.1.1734	publicatum	LT f. 26
78	Testament Josefa Novotného	27.1.1734		k. 139, LT f. 27
79	Testament Martina Chvojky	28.4.1734		LT f. 28
80	Testament Václava Rieba	21.7.1734		LT f. 30
81	Testament Jana Mrázka	9.8.1734		k. 139, LT f. 31b
82	Testament Jiřka Brouska	2.9.1734	publicatum	LT f. 35
83	Testament Anny Kateřiny Poldové	7.1.1735		k. 139, LT f. 36
84	Testament Karla Koukala	3.12.1735		k. 139, LT f. 37b
85	Testament Marije Frestlové	18.2.1736		LT f. 39b
86	Testament Josefa Neslera	2.12.1736		k. 139, LT f. 40
87	Testament Bernarda Hrdličky	17.3.1737		LT f. 47
88	Testament Jakuba Hrdličky	13.4.1737		LT f. 46
89	Testament Jana Bártů	1.7.1737		LT f. 48b
90	Testament Kateřiny Illignerové	11.9.1737		LT f. 48
91	Testament Matěje Veselého	8.3.1738		k. 139, LT f. 56b
92	Testament Jana Novotného	12.3.1738		k. 139, LT f. 55
93	Testament Jana Vodičky	8.4.1738		k. 139, LT f. 53
94	Testament Pavla Skopce	[...]1738		LT f. 66b
95	Testament Kateřiny Illignerové	9.3.1739		LT f. 58
96	Testament Kateřiny Čermákové	30.1.1740		k. 139, LT f. 59
97	Testament Jiřího Lekše	14.6.1740		LT f. 61b
98	Testament Lukáše Hamerníka	14.9.1741		k. 139, LT f. 64
99	Testament Anastázie Hofmonové	22.12.1741		LT f. 65b
100	Testament Jana Churáně	3.7.1744		k. 139, LT f. 71
101	Testament Jiřího Fery	24.7.1745	publicatum	LT f. 72
102	Testament Jiřího Fery	7.3.1747	publicatum	k. 139
103	Testament Žofie Gollové	14.10.1747		k. 139
104	Testament Storkána ³⁶⁴	22.12.1747		k. 139
105	Testament Václava Ungra	18.2.1749		k. 139, LT f. 69
106	Testament Václava Jana Grünholtzera	6.12.1749		k. 139, LT f. 84
107	Testament Mikoláše Kroupy	1.9.1750		LT f. 72b
108	Testament Jakuba Buzka	1.3.1751	publicatum	LT f. 74

³⁶⁴ V testamentu není zmíněno křestní jméno testátora.

109	Testament Jana Tužvalda	27.4.1751	publicatum	LT f. 74b
110	Testament Jana Kopeckého	28.4.1751		k. 139, LT f. 76b
111	Testament Eufrozény Sallavové	9.11.1751		k. 139, LT f. 77b
112	Testament Václava Slavíka	24.4.1752	publicatum	k. 139, LT f. 82
113	Testament Anny Špačkové	10.7.1753		k. 140, LT f. 86
114	Testament Barbory Aničky	6.5.1754		k. 140, LT f. 88
115	Testament Bartoloměje Brouska	2.9.1754	publicatum	k. 140, LT f. 90
116	Testament Ondřeje Kroupy	28.10.1754		LT f. 90b
117	Testament Františka Skály	11.12.1754		k. 140
118	Testament Bartoloměje Fery	14.1.1755		LT f. 93b
119	Testament Jiřího Hoffmanna	22.4.1756	publicatum	LT f. 92
120	Testament Vavřince Truhlíčky	14.5.1756	publicatum	LT f. 92b
121	Testament Eleonory Kabátové	1.10.1756	publicatum	LT f. 95
122	Testament Jana Libry	30.10.1756		k. 140
123	Testament Aničky Brouskové	14.9.1757		k. 140
124	Testament Petra Špačka	30.4.1759		k. 140
125	Testament Johanny Lekšové	11.11.1760		k. 140
126	Testament Terezie Grünholtzerové	8.2.1761		k. 140
127	Testament Vojtěcha Přihody	14.12.1761		k. 140
128	Testament Matěje Semráda	7.11.1764		k. 140
129	Testament Františka Tešnera	8.7.1765		k. 140
130	Testament Anny Truhlářkové	4.12.1766		LT f. 95b
131	Testament Františka Gubernátora	6.3.1770		LT f. 96b
132	Testament Johanna Melchiora	4.9.1771		LT f. 97b
133	Testament Doroty Duzvaldové	17.9.1771		LT f. 99b
134	Testament Jiříka Čermáka	10.4.1772		LT f. 100b
135	Testament Anežky Benešové	18.4.1772		LT f. 101b
136	Testament Matěje Kopeckého	16.5.1777		k. 141 , LT f. 102b
137	Testament Františky Hoffmonové	22.3.1778		k. 144, LT f. 106b
138	Testament Jana Neumonna	10.2.1779		LT f. 109
139	Testament Johana Antona Rieba	29.6.1779		k. 141 , LT f. 115b
140	Testament Jana Wolfa	31.6.1779		LT f. 111
141	Testament Martina Pokorného	7.11.1780		k. 141 , LT f. 118
142	Testament Vavřince Bukovského	15.7.1781		LT f. 119
143	Testament Ignátia Fresla	30.7.1781		LT f. 120
144	Testament Josefy Hofmonové	29.9.1782		LT f. 121
145	Testament Jakuba Zařeckého	24.2.1783		LT f. 123
146	Testament Johanna Ferry	10.8.1783		LT f. 124
147	Testament Jana Buzka	20.9.1783		k. 141, LT f. 130
148	Testament Jakuba Skřivana	16.3.1784		k. 14, LT f. 129

149	Testament Jozefa Slavíka	12.11.1784		k. 141
150	Testament Alžběty Benešové	3.1.1785		k. 141
151	Testament Therezie Riebové	15.11.1785		k. 141, LT f. 135
152	Testament Jana Kopeckého	4.12.1785		k. 144, LT f. 127b
153	Testament Josepha Eyse (Eys)	26.12.1785		k. 141
154	Testament Johana Libry	9.7.1787	publicatum	k. 144
155	Testament Vojtěcha Rieba	14.11.1787		LT f. 131
156	Testament Rozáry Číškové	25.11.1787		k. 144
157	Testament Franze Hoffmona	20.5.1788	publicatum	LT f. 133
158	Testament Ferdinanda Klose	11.12.1788		k. 144, LT f. 132b
159	Testament Víta Hazuky	1.4.1789		LT f. 134
160	Testament Marie Anny Wolcové	1.5.1790		k. 143, LT f. 141b
161	Testament Johanny Chládkové	7.12.1790		k. 144
162	Testament Kateřiny Rybové	2.1.1791		k. 141
163	Testament Václava Kopeckého	22.3.1792		k. 143, LT f. 137
164	Testament Jakuba Maška	24.6.1792		k. 143
165	Testament Jana Kallivody	28.10.1792		k. 143
166	Testament Vojtěcha Kroupy	13.11.1792		k. 143, LT f. 139
167	Testament Antonína Kliky	26.11.1792		k. 144, LT f. 140
168	Testament Ludmily Ferové	15.11.1793		k. 143, LT f. 143
169	Testament Jakuba Sirůčka	1.2.1794	publicatum	k. 143
170	Testament Johana Hochmanna	2.5.1795		k. 147
171	Testament Antonína Prajnikra	15.5.1795		k. 142
172	Testament Matese Šimůnka	4.12.1795		k. 142
173	Testament Rozálie Budešínské	10.5.1796		k. 145
174	Testament Wenzla Illignera	30.1.1797		LT f. 163
175	Testament Jana Molíka	18.3.1797		k. 142, LT f. 152b
176	Testament Adalberta Stibora	7.4.1797		LT f. 150b
177	Testament Kateřiny Hamerníkové	1.5.1797		k. 146
178	Testament Jakuba Pařízka	24.8.1797		k. 146
179	Testament Karla Preyse	15.10.1797		LT f. 169
180	Testament Marie Anny Komarkin	22.12.1797		LT f. 157
181	Testament Wenzl [...]	9.5.1798		k. 145
182	Testament Andrease Příhody	18.1.1799		k. 146
183	Testament Alžběty Lekšové	18.3.1799		LT f. 166b
184	Testament Františka Lekše	1.7.1801		k. 148, LT f. 183
185	Testament Vojtěcha Chládky	22.11.1801		LT f. 176
186	Testament Josefa Lukavského	22.2.1802		k. 147
187	Testament Johanese Buzka	14.4.1802	publicatum	k. 147
188	Testament Bartoloměje Beneše	16.4.1802		k. 149

189	Testament Korduly Pichlové	18.5.1802		k. 147
190	Testament Martina Housky	[...]1802		k. 147
191	Testament Petra Ehemanna	28.1.1803		k. 149
192	Testament Kateřiny Komermajerové	30.1.1803		k. 148
193	Testament Jakuba Kliky	7.2.1803		k. 148
194	Testament Františka Wolgnera	2.4.1803		k. 149
195	Testament Matěje Toufara	22.12.1803		k. 148
196	Testament Christiana Musse	26.11.1804		k. 148
197	Testament Mariany Chládkové	14.1.1805		k. 149
198	Testament Vojtěcha Peršla	23.5.1805		k. 148
199	Testament Josefa Ferry	22.6.1805		k. 148
200	Testament Martina Šiškovského	25.11.1805		LT f. 187
201	Testament Františka Šitry	29.12.1805		k. 150, LT f. 190
202	Testament Johanny Šublerové	30.4.1806		k. 150
203	Testament Johana Haberleho	2.5.1806		k. 149
204	Testament Lidmily Habertové	25.12.1806		k. 149
205	Testament Antonína Beneše	13.10.1808		k. 151
206	Testament Václava Hamerníka	27.11.1808		k. 150
207	Testament Jakuba Skály	4.8.1811		k. 152
208	Testament Kateřiny Stolničkovy	30.8.1811		k. 152
209	Testament Vojtěcha Vítka	16.11.1811		LT f. 192
210	Testament Wenzla Rieba	29.11.1811		k. 152, LT f. 193
211	Testament Jana Wally	15.1.1812		k. 152
212	Testament Adalberta Kafky	3.2.1812		LT f. 197b
213	Testament Antonína Hofmana	6.4.1812		k. 152
214	Testament Martina Vodičky	18.4.1812		k. 152
215	Testament Václava Čermáka	29.3.1813		k. 152
216	Testament Apolény Wolcové	24.4.1813		k. 152
217	Testament Rozálie Benešové	29.5.1813		k. 152
218	Testament Bartoloměje Patáka	13.10.1813		k. 152
219	Testament Adalberta Kořínka	27.12.1813		k. 150
220	Testament Františka Raitrengra	2.5.1814		k. 151
221	Testament Tomáše Jidše	23.5.1814		k. 151
222	Testament Františka Štařnoher[?]	28.3.1815		k. 152
223	Testament Jana Eisengenber	31.5.1815		LT f. 200b
224	Testament Jana Kroupy	9.1.1817		k. 153/A
225	Testament Veroniky Hájkové	3.1.1818		k. 153/A
226	Testament Magdalény Krotké	19.12.1818		k. 152
227	Testament Martina Buzka	27.2.1819		k. 152, LT f. 199
228	Testament Václava Piksy	7.8.1819		k. 152
229	Testament Magdalény Formanové	22.8.1819		k. 152

230	Testament Matese Plezla	[...]1820		k. 153/A
231	Testament Alžběty Klepáčové	17.4.1824		LT f. 203
232	Testament Josefa Steinmajera	13.4.1825		LT f. 203b
233	Testament Antonína Giry[?]	[...]		k. 153/A
234	Testament Václava [...]	[...]		k. 153/A
235	Testament Jana Najmona		nedatováno	LT f. 112b
236	Testament Matěje Housky		nedatováno	k. 150
237	Testament Voršily Volgnerové		nedatováno	k. 137
238	Testament Prokopa Blowsky		nedatována	k. 147
239	Testament Jana Prouzy		nedatováno	k. 153/A
240	Testament Kateřiny Novotné		nedatováno	k. 153/A
241	Testament Alberta Holejcha		nedatována	k. 147
242	Testament Voršily Buzkové		nedatováno	k. 153/A

10.3. Abecední obsah „Liber testamentorum“ 1699-1825

Testament	Jméno	Příjmení	Datum ³⁶⁵	LT. f.	číslo
Testament	Mikoláše	Angela	28.5.1729	LT f.	9
Testament	Franze Gabriela	Arnoschta, faráře	24.1.1797	LT f.	149
Testament	Jana	Bártů	1.7.1737	LT f.	48b
Porovnání o pozůstalost	Jana	Bártů		LT f.	51b
Testament	Anežky	Benešové	18.4.1772	LT f.	101b
Testament	Bartoloměje	Brouska	2.9.1754 - publikace	LT f.	90
Testament	Jiříka	Brouska	2.9.1734 - publikace	LT f.	35
Testament	Vavřince	Bukovského	15.7.1781	LT f.	119
Testament	Martina	Buzka	27.2.1819	LT f.	199
Testament	Jakuba	Buzka	1.3.1751 - publikace	LT f.	74
Testament	Johana	Buzka	20.9.1783	LT f.	130
Testament	Wenzla	Cosidonia, měšťana třeboňského	9.3.1798	LT f.	158b
Testament	Jana	Čeka	5.11.1729	LT f.	10
Testament	Pavla	Čeka	11.5.1727	LT f.	17
Testament	Kateřiny	Čekové	17.1.1732	LT f.	23
Testament	Jiříka	Čermáka	10.4.1772	LT f.	100b
Testament	Kateřiny	Čermákové	30.1.1740	LT f.	59
Testament	Václava	Davidů	2.4.1730	LT f.	16
Testament	Doroty	Duzvaldové	17.9.1771	LT f.	99b
Testament	Jana	Eisengenbra	31.5.1815	LT f.	200b

³⁶⁵ Jestliže je u data poznámka „publikace“, znamená to, že není známo datum sepsání testamentu, ale pouze datum jeho zveřejnění, tzv. publikace.

Testament	Ludmilly	Ferové	15.11.1793	LT f.	143
Testament	Johanna	Ferry	10.8.1783	LT f.	124
Testament	Bartoloměje	Fery	14.1.1755	LT f.	93b
Testament	Jiřího	Fery	24.7.1745 - publikace	LT f.	72
Testament	Ignátia	Fresla	30.7.1781	LT f.	120
Testament	Marije	Frestlové	18.2.1736	LT f.	39b
Testament	Ignatia	Friedla, kaplana	6.3.1800	LT f.	173
Testament	Václava	Grünholtzera	6.12.1749	LT f.	84
Testament	Františka	Gubernátora	6.3.1770	LT f.	96b
Testament	Adama	Hamerníka	20.5.1720	LT f.	3
Testament	Lukáše	Hamerníka	14.9.1741	LT f.	64
Testament	Víta	Hazuky	1.4.1789	LT f.	134
Testament	Jiřího	Hoffmanna	22.4.1756 - publikace	LT f.	92
Testament	Franze	Hoffmona	20.5.1788 - publikace	LT f.	133
Testament	Františky	Hoffmonové	22.3.1778	LT f.	106b
Testament	Josefy	Hofmonové	29.9.1782	LT f.	121
Testament	Anastázije	Hofmonové	22.12.1741	LT f.	65b
Testament	Bernarda	Hrdličky	17.3.1737	LT f.	47
Testament	Jakuba	Hrdličky	13.4.1737	LT f.	46
Testament	Vojtěcha	Chládka	22.11.1801	LT f.	176
Testament	Jana	Churáně	3.7.1745	LT f.	71
Testament	Martina	Chvojky	28.4.1734	LT f.	28
Testament	Doroty	Klzlingerové	14.3.1733	LT f.	25
Testament	Wenzla	Illignera	30.1.1797	LT f.	163
Testament	Kateřiny	Illignerové	11.9.1737	LT f.	48
Testament	Kateřiny	Illignerové	9.3.1739	LT f.	58
Testament	Matěje	Jílka, čtvrtníka ze Zvěrotic	30.6.1805	LT f.	179b
Testament	Eleonory	Kabátové	1.10.1756 - publikace	LT f.	95
Testament	Adalberta	Kafky	3.2.1812	LT f.	197b
Testament	Alžběty	Klepáčové	17.4.1824	LT f.	203
Testament	Antonína	Kliky	26.11.1792	LT f.	140
Testament	Ferdinanda	Klose	11.12.1788	LT f.	132b
Testament	Marie Anny	Komarkin	22.12.1797	LT f.	157
Testament	Jana	Kopeckého	5.5.1751 - publikace	LT f.	76b
Testament	Jana	Kopeckého	4.12.1785	LT f.	127b
Testament	Matěje	Kopeckého	16.5.1777	LT f.	102b
Testament	Václava	Kopeckého	22.3.1792	LT f.	137
Testament	Johanna	Korbishe, faráře	2.7.1792	LT f.	154
Testament	Karla	Koukala	3.12.1735	LT f.	37b
Testament	Matěje	Kratochvíla	31.3.1699	LT f.	1
Testament	Francisca	Krause, faráře	20.3.1794	LT f.	146b
Testament	Mikoláše	Kroupy	1.9.1750	LT f.	72b

Testament	Ondřeje	Kroupy	28.10.1754	LT f.	90b
Testament	Vojtěcha	Kroupy	13.11.1792	LT f.	139
Testament	Matěje	Kubů	29.12.1730	LT f.	20
Protokol k testamentu	Františka	Lekše	31.10.1806	LT f.	180b
Testament	Františka	Lekše	1.7.1801	LT f.	183
Testament	Jiřího	Lekše	14.6.1740	LT f.	61b
Testament	Alžběty	Lekšové	18.3.1799	LT f.	166b
Testament	Johanna	Melchiora	4.9.1771	LT f.	97b
Testament	Jana	Molíka	18.3.1797	LT f.	152b
Testament	Josefa	Molíka, sedláka z Debrníka	3.2.1812	LT f.	196
Testament	Jana	Mrázka	9.8.1734	LT f.	31b
Testament	Jana	Najmona	nedatováno	LT f.	112b
Testament	Josefa	Nestlera	2.12.1736	LT f.	40
Porovnání o pozůstalost	Josefa	Nestlera		LT f.	43b
Testament	Jana	Neumonna	10.2.1779	LT f.	109
Testament	Jana	Nevomuckého Hoffmona, pátera		LT f.	4
Testament	Tomáše	Nováčka, usedlého ze Zvěrotic	27.12.1817	LT f.	202
Testament	Jana	Novotného	12.3.1738	LT f.	55
Testament	Josefa	Novotného	27.1.1734	LT f.	27
Testament	Mathiase	Pěňky, faráře	16.1.1794	LT f.	144b
Testament	Mathiase	Petrů, chalupář	27.1.1812	LT f.	194b
Testament	Francisca	Pohla, děkana soběslavského	10.8.1784	LT f.	125
Testament	Martina	Pokorného	7.11.1780	LT f.	118
Testament	Václava	Pokorného	19.1.1734 - publikace	LT f.	26
Testament	Andrese	Poldi	2.5.1729	LT f.	14
Testament	Anny	Poldové	7.1.1735	LT f.	36
Testament	Karla	Preyse	15.10.1797	LT f.	169
Testament	Zuzany	Příhodové	24.11.1731	LT f.	21
Testament	Jana Antonína	Rieba	29.6.1779	LT f.	115b
Testament	Václava	Rieba	21.7.1734	LT f.	30
Testament	Vojtěcha	Rieba	14.11.1787	LT f.	131
Testament	Wenzla	Rieba	29.11.1811	LT f.	193
Testament	Terezie	Riebové	15.11.1785	LT f.	135
Testament	Evrozíny	Sallavové	9.11.1751	LT f.	77b
Pořádnost	Roziny	Sallavové		LT f.	80
Testament	Pavla	Skopce	[...]1738	LT f.	66b
Testament	Jakuba	Skřivana	16.3.1784	LT f.	129
Testament	Václava	Slavíka	2.4.1752	LT f.	82

Testament	Josefa	Steinmajera	13.4.1825	LT f.	203b
Testament	Adalberta	Stibora	7.4.1797	LT f.	150b
Pozůstalost po nebožce	Alžbětě	Storkanové		LT f.	2
Protokol k testamentu	Martina	Šiškovského	10.12.1806	LT f.	186
Testament	Martina	Šiškovského	25.11.1805	LT f.	187
Testament	Františka	Šitry	29.12.1805	LT f.	190
Testament	Anny	Špačkové	4.9.1753 - publikace	LT f.	86
Testament	Anny	Truhlářkové	4.12.1766	LT f.	95b
Testament	Vavřince	Truhlířka	14.5.1756 - publikace	LT f.	92b
Testament	Jana	Tužvalda	27.4.1751 - publikace	LT f.	74b
Testament	Václava	Ungra	18.2.1749	LT f.	69
Testament	Matěje	Veselého	8.3.1738	LT f.	56b
Testament	Vojtěcha	Vítka	16.11.1811	LT f.	192
Testament	Jana	Vodičky	8.4.1738	LT f.	53
Testament	Marie Anny	Wolcové	1.5.1790	LT f.	141b
Testament	Jana	Wolfa	31.6.1779	LT f.	111
Testament	Jakuba	Zařeckého	24.2.1783	LT f.	123
Testament	Florenziána	Zelenky, měšťana třeboňského	20.8.1800	LT f.	174b
Testament	Judity	Zralíkové	26.1.1730	LT f.	12
Testament	Barbory Aničky		6.5.1754	LT f.	88

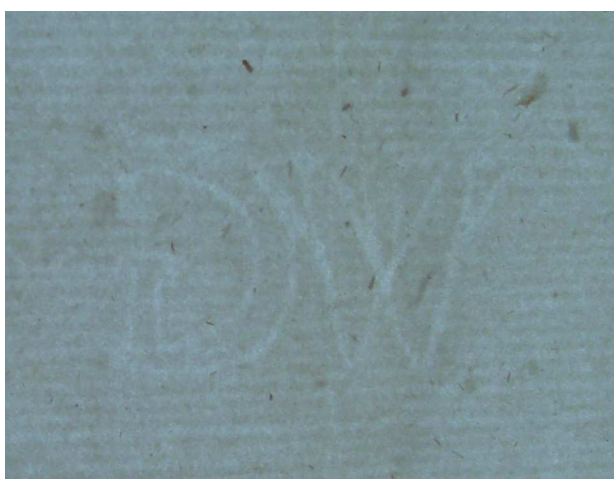
10.4. Obrázkové přílohy

Obrázek 1 – „Liber testamentorum 1699-1825“

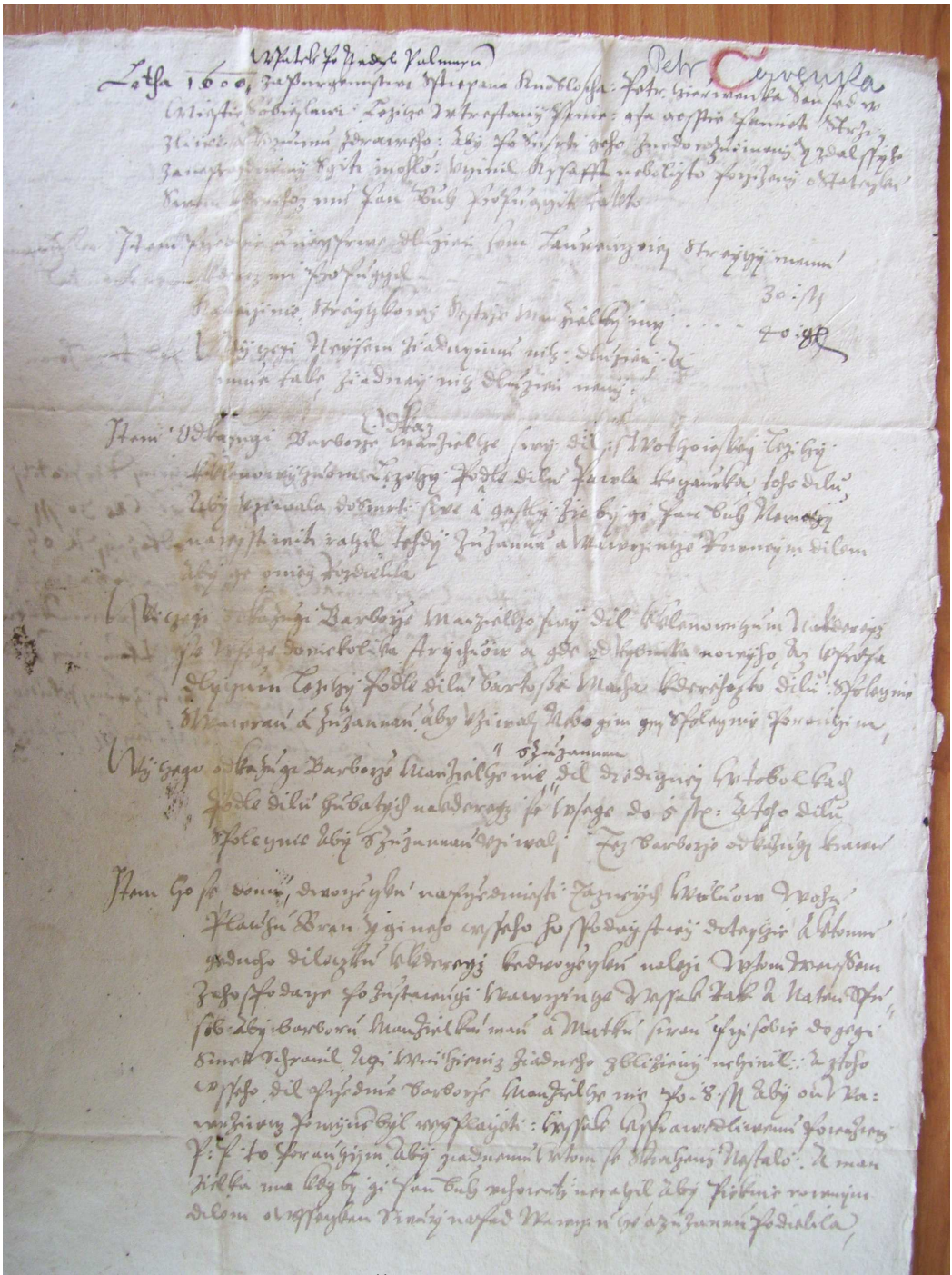
Obrázek 2 – Pečeť města Soběslavi

Obrázek 3 - Filigrán z LT, a

Obrázek 4 - Filigrán z LT, b

Obrázek 5 - Testament Petra Červenky

Obrázek 8 - Kostel sv. Petra a Pavla

Obrázek 9 - Kostel sv. Víta

Obrázek 10 - Kostel sv. Marka

Obrázek 11 - Mapa Soběslavi z roku 1839³⁶⁶

³⁶⁶ Václav BOUŠKA a kol., *600 let města Soběslavi 1390-1990*, Soběslav 1990, s. 14. Graficky jsem doplnila čísla označující kostely v Soběslavi: 1 – kostel sv. Petra a Pavla, 2 – kostel sv. Víta, 3 – kostel sv. Marka se soběslavským hřbitovem.

10.5.Edice

10.5.1. SOKA Tábor, AM Soběslav, k. 147, Poznamenání k pohřbu

Poznamenání k pohřbu nebožky Marije Wolcovy níže poznamenaný vydání, jakž každého vlasní ruky podpis toho stvrzuje, co kdo slušně dle taksy při[j]mul.

1. K tejš pořádnosti papír adahovní [?] ... 6 kr[rejarů]
2. Od průvodu a se vším i od zvonění, co pan Anton Šitra vyznamenal...8 zl[atých]
93 kr[rejarů]
3. Panu kantorovi též dle vyznamenání ... 5 zl[atých] 43 kr[rejarů]
4. Za truhlu panu ... 2 zl[atý] 30 kr[rejarů]
5. Panu voskáči Jan Fialovi za světlo ... 6 zl[atých] 54 kr[rejarů]
6. Kůru literátskému ... 3 zl[atý] 3 kr[rejarů]
7. Hrobaři dle taksy ... 48 kr[rejarů]
8. Od hazuky [?] Andre[e] Liškový ... 35 kr[rejarů]

Sum[m]a ... 28 zl[atých] 22 kr[rejarů]

V Soběslavi d[ne] 29. Aprile A[nno] 1793
Jan Wanke M[anu] P[ropria]

Antonín Šitra - kostelník
Jakub Skřivan - kantor
Wentzel Černář [?]
Jan Fiala - Voskač
Václav Ondráček

10.5.2. Edice Donatio mortis causa Pavla a Barbory Čekovských manželův

Ve jménu nejsvětější a nerozdílné Trojice, Boha Otce, Boha Syna a Boha Ducha svatého. Amen.

Jakož já Pavel Ček, měšténín města Soběslavi, a manželka moje Barbora bedlivě sobě jsme rozvažovali, že na tom světě nic jistějšího není jako smrti, a nic tak nejistého jako hodina smrti. A poněvadž nejdobrotivější Bůh nás do nynějších let pospolu zachovati ráčil, tím samým nemaje žádných dětí, stranu našeho malého, nám od Boha požehnaného, statečku s dobrým rozmyslem jsme se usnesli, že Donationem mortis causa neb vydání z jednoho na druhého pro smrtnost mezi sebou učiniti chceme.

A když tehdy na sobě v paměť uvádím, kterak moje manželka po všechny léta vždy věrně a upřímně ke mně se jest prokazovala, přitom ten náš malej stateček se vši příčinlivostí shromažďovati napomáhala, začož ji slušnou náhradu učiniti povinen jsem.

A pročož pravenej manželce Barboře všechno na jmění toliko dům neb hospodu na Veselským předměstím sub N[umero] šest situovanau, mobilia, všechny orný krunty a luční dobytek, hospodářské náradí a cokoliv jiného se vynachází, neb také budoucně by přirostlo, nic z toho nevyjímaje, vším slušným právem docela odevzdávám. Tak sice že ona, manželka moje, moc a právo míti na vším tím po mé smrti, jakožto svým vlastním jměním bez nejmenší překážky ouplně vládnouti chtěla a viděla, odkázati.

Kterážto upřímně vydání já Barbora Čeková [...] přijímám a noby z ohledu, že můj jmilej manžel jak dlouho pospolu jsme vždy pokojně a křesťansky se mnou se snášel, podobně jakkoliv na moho i nemohovitém jmění mého jest a odkudkoliv pochází, neb také že při něm sobě jsem přihospodařila i budoucně přihospodařiti bych mohla, jemu tak ouplným právem zadávám a odevzdávám, by on též s takovým po mé smrti jako svým vlastním svobodně disponoval a dle libosti odkázal.

Čemuž na potvrzení jsme se jeden i druhý, též níže páni svědkové (jim však beze škody) vlastnoručně podepsali a užívající sekry přitiskli s tou snažnou žádostí, aby vzáctný magistrát města Soběslavi nad tím našem pro smrtnost z jednoha na druhého učiněném manželském vydání svou ochranlivou ruku držeti ráčil.

Jenž se stalo v hned praveném městě Soběslavi dne 1. februa[ry] 1778.

L[ocus] S[igili] Ant[onín] Budišínský M[anu] P[ropria], téhož svědek

L[ocus] S[igili] Frantz Lekeš, svědek beze škody

Pavel Ček, soused města Soběslavi

Barbora Čeková, manželka + + +

10.5.3. Nápis o založení kostela sv. Marka v Soběslavi

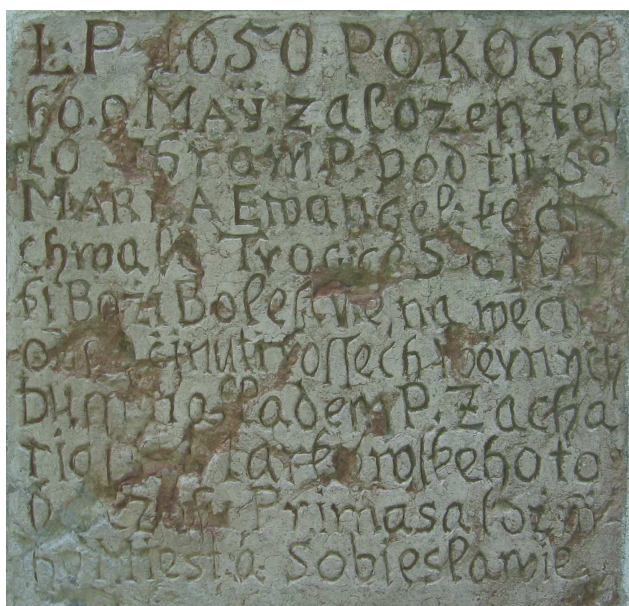
Memoriální nápis oznamující založení kostela a jeho donátora – Marka Markovského, primárně dochován na severní vnější stěně kostela. Nápis je vytesán do kamenné desky zasazené do zdi. Celý nápis je poškozen povětrnostními podmínkami, místy je nečitelný.

v. 37,5 cm, š. 37,5, p. 2 cm – fraktura, verz. 2,5 cm.

L(eta) · P(áně) · 1650 · POKOGne / ho · 9. MAY. Zalozen ten / to Chram · P(áně) · pod tit · S(vatéh)o / MARKA EwanGel(isty) ke cti a / chwale Trogice S(vaté) a MAt / ky(?) Boží Bolestne(?), na věčno / [...] činuti wssech wernych / bussi³⁶⁷ nakladem P(ana) Zacha / riasse Markowskeho to / ho czasu Primasa bozi / ho Miesta Sobislawie.

Datum: 9. května 1650.

Písmo: „w“ se uzavírá zprava.

Obrázek 12 - Memoriální nápis

³⁶⁷ Pravděpodobně „dussi“ – chyba řemeslníka .